

Imagine
Intuition

Intuïtie verbeeld

In het jaar van Leiden European City of Science besloot Museum De Lakenhal het begrip intuïtie nader te onderzoeken, in samenwerking met kunstenaars en wetenschappers. Vanwege de irrationele kant van het begrip intuïtie, is dit waarschijnlijk niet het eerste wat in je opkomt wanneer je aan wetenschap denkt. En juist daarom willen we dit ongrijpbare onderwerp gelijktijdig vanuit zowel de wetenschap als vanuit de kunsten ontlede*n* en verbeelden. In Andrea Evers, hoogleraar gezondheidspsychologie aan Universiteit Leiden, vonden we direct een enthousiaste partner in het organiseren van dit interdisciplinaire platform, dat zich nu vertaalt in de (actuele kunst)tentoonstelling *Imagine Intuition* en in deze krant als bron van informatie over de deelnemende kunstenaars en de speciaal voor de tentoonstelling door hen ontwikkelde installaties. Ook is er een meerdaagse besloten Lorentzworkshop met kunstenaars en academici uit verschillende vakgebieden.

De afgelopen maanden raakten we meer en meer gefascineerd door het intuïtieve vermogen en denken van de mens. In een poging om op andere manieren te navigeren door de complexe wereld waarin we leven ontmoetten we steeds nieuwe mensen die, net als wij, op zoek zijn naar duiding van de ongrijpbare kennis voorbij de rede, onze intuïtie. Zo werken we samen met de choreografen en dansers van ICK Dans Amsterdam en Susan Tunca, die al enkele jaren het intuïtieve lichaam als uitgangspunt nemen van hun dans- en bewegingstaal. Of kunsthistorica en schrijver Wieteke van Zeil die zo geïnspireerd raakte door de relatie tussen intuïtie en wetenschap dat ze hierover een serie interviews initieerde voor de Volkskrant. Deze zijn ook opgenomen in deze publicatie. Het Leidse initiatief Dadakademia koos intuïtie als onderwerp voor hun sociaal-maatschappelijke kunstpraktijk met jongeren. En een groep studenten van de Koninklijke Akademie voor Beeldende Kunsten (KABK) in Den Haag onderzoekt hoe intuïtie hun werk (en leven) beïnvloedt.

Graag wil ik vanuit Museum De Lakenhal alle kunstenaars bedanken die veelal enthousiast reageerden op onze uitnodiging om vanuit het begrip intuïtie nieuw werk te maken. Dank ook aan Nicole Roepers, die als curator dit tentoonstellingsproject heeft samengesteld. En dank aan Anton Spruit voor de intermenselijke manier waarop hij de vormgeving van het project aanvloog. Voor het publieksprogramma bij *Imagine Intuition* werkten we samen met Studium Generale Universiteit Leiden, The School of Life en met Jolien Posthumus. En in de (nieuwe) programmering van de *Lakenhal Laat* avonden zullen meer bijzondere ontmoetingen tussen kunstenaars, wetenschappers, muzikanten en anderen rondom het onderwerp intuïtie met je worden gedeeld. Want, zoals het thema van dit Leidse wetenschapsjaar bevraagt: ‘Who knows... [wat intuïtie nu echt is?]

Tanja Elstgeest, directeur | director Museum De Lakenhal

‘Kunst mag niets of niemand dienen, Modja, laatst van al de critici. Wij moeten scheppen zonder regel of restrictie, puur intuïtief. Precies zoals wij moeten leven.’

Pjotr Iljitsj Tsjaikovski, in *Kolja* van Arthur Japin

‘Art should serve nothing or no one, Modja, especially not the critics. We should create without rules or restrictions, purely intuitively. Just as we should live our lives.’

Intuition depicted

In the year of Leiden being the European City of Science Museum De Lakenhal decided to explore the concept of intuition, in association with artists and scientists. As intuition has an irrational aspect, science will probably not be your first association. This is exactly why we want to dissect and depict this intangible subject from the scientific and the artistic viewpoint at the same time. In Andrea Evers, Professor of Health Psychology at Leiden University, we immediately found an enthusiastic partner to organize this interdisciplinary platform, which has now been translated into the (contemporary art) exhibition *Imagine Intuition* and into this paper with information about the participating artists and the installations they developed exclusively for this exhibition. There is also a closed Lorentz workshop of several days with artists and academics from different backgrounds.

During the past months we were increasingly fascinated by man’s intuitive ability and thinking. In an attempt to navigate our complex world differently we contacted more and more people like us, seeking to interpret the intangible knowledge beyond reason, our intuition. We work together with the choreographers and dancers of ICK Dans Amsterdam and Susan Tunca, who have based their dance and movement language on the intuitive body for some years. Art historian and writer Wieteke van Zeil, who, inspired by the relation between intuition and science, initiated a series of interviews for Dutch leading newspaper de Volkskrant; the interviews are included in this publication. The Leiden initiative Dadakademia chose intuition as the theme for their social art projects for young people. In addition, a group of Koninklijke Akademie voor Beeldende Kunsten (KABK) in The Hague students is exploring how intuition affects their work (and life).

Because of Museum De Lakenhal I would like to thank all artists for their generally enthusiastic response to our invitation to create new work based on the notion of intuition. I also thank Nicole Roepers, the curator who organized this exhibition project. And Anton Spruit for his interpersonal communication he used to design the project. The public programme for *Imagine Intuition* we made in association with Studium Generale Universiteit Leiden, The School of Life, and Jolien Posthumus. Besides, in the (new) programming of the *Lakenhal’s Late* evenings we will share more special meetings about intuition between artists, scientists, musicians and others. Because the theme of this science year in Leiden is: ‘Who knows... [what exactly is intuition?]

IMAGINE INTUITION | 3

BRAM ELLENS
DIKKER + OOSTRIK
KEVIN OSEPA
JOS AGASI
LONNEKE GORDIJN
JANET VOLLEBREGT

Intuïtie, iedereen heeft er een idee of gevoel bij. Maar wat is het nu precies? Het wordt wel het zesde zintuig genoemd of een onderbuik-gevoel, een voorgevoel. Hoewel intuïtie niet tastbaar is en met mysterie is omgeven, maakt iedereen er gebruik van. Juist in een wereld waarin technologie en wetenschap zich razendsnel ontwikkelen en we voor grote sociale, economische en klimatologische uitdagingen staan, lijken we in deze tijd behoefte te hebben aan reflectie. Op verschillende wijzen zoeken we naar manieren om (beter) in contact te komen met ons gevoel en lichaam en onze fysieke en spirituele omgeving, om zo antwoorden te vinden op de complexiteit en onzekerheden van onze tijd. Intuïtie begrijpen – hoe paradoxaal dit ook klinken mag – helpt ons daarbij.

Het is niet vreemd dat juist nu, in (populair)wetenschappelijke literatuur, het begrip intuïtie veel aandacht krijgt, en er een stroom aan zelfhulpboeken verschijnt. Tijdschriften als *Psychologie Magazine* en *Happinez* besteedden er dit voorjaar themanummers aan, met tips hoe je intuïtie te trainen en beter toe te passen. Tegelijkertijd is intuïtie nog onderbelicht in veel wetenschappelijke onderzoeksgebieden en wordt het concept niet altijd goed begrepen.

Maar wat is intuïtie nu precies? Het begrip komt uit het Latijn, en is een samenstelling van *in* en *tuere* en betekent letterlijk ‘naar binnen kijken, innerlijk zien’. Al is er geen aanwijsbare plek in de hersenen waar onze intuïtie huist, wetenschappers zijn het erover eens dat het niet zomaar een gevoel betreft; het is een vorm van parate kennis die niet afhankelijk is van redenering. Intuïtie is gevoelsmatig weten en gebaseerd op jarenlange ervaring. Zij balanceert op het grensvlak van het bewuste en onbewuste en is een belangrijk element bij ontdekkingen of het oplossen van problemen. Het is een vorm van onbewuste kennis die niet in woorden kan worden uitgelegd of gerationaliseerd kan worden. Juist daarom wordt intuïtie in vele wetenschapsgebieden bestudeerd: van filosofie, psychologie en andere geesteswetenschappen tot de neurowetenschap. Vrijwel alle grote denkers bogen zich over het begrip. En net als in de wetenschap speelt het begrip in de artistieke praktijk van kunstenaars al eeuwenlang een belangrijke rol.

Kunstenaars en wetenschappers

Hoe kijken kunstenaars en wetenschappers anno 2022 naar intuïtie? Met als context *Leiden European City of Science* vroeg Museum De Lakenhal een zevental kunstenaars, om dit ongrijpbare en toch cruciale begrip te onderzoeken en te verbeelden. Voor eenieder vormde het thema een belangrijk gegeven in hun werk; sommigen van hen werkten al nauw samen met wetenschappers; anderen gingen speciaal voor de tentoonstelling een samenwerking aan. Stuk voor stuk kozen zij voor een interdisciplinaire en onderzoekende aanpak.

Uitgangspunt voor de tentoonstelling is om diverse invalshoeken en aspecten van het thema intuïtie bij elkaar te brengen in een aantrekkelijke presentatie, waarin verbeelding en ervaren de boventoon voeren. Hoe kijkt een AI-kunstenaar tegen het begrip aan? Hoe verhouden spiritualiteit en intuïtie zich tot elkaar? Hoe kom je tot harmonie van lichaam, verstand en bewustzijn? Is onze intuïtie meetbaar? Deze en andere vragen stelden de deelnemende kunstenaars zichzelf, legden zij voor aan wetenschappers en verwerkten zij in hun installaties.

Het meest intensief in een artistiek-wetenschappelijke samenwerking ging Lonneke Gordijn. In 2021 nam ze deel aan de grensoverschrijdende workshop van Andrea Evers, hoogleraar gezondheidswetenschap Universiteit Leiden, die Museum De Lakenhal samen met Evers en Leiden European City of Science organiseerde. Hieruit ontstond een diepgaand contact tussen Gordijn en Evers, waarin zij in diverse meerdaagse sessies samen het thema onder de loep namen. Gordijn ontwierp een artistieke visualisatie van dit proces voor de tentoonstelling.

De workshop uit 2021 kreeg oktober 2022 een vervolg in een officiële NIAS-Lorentz workshop voor wetenschappers onder de titel *Beyond science and art: The role of intuition*. De kunstenaars van *Imagine Intuition* verdiepten zich samen met een divers gezelschap aan wetenschappers drie dagen in het begrip intuïtie. Tentoonstelling en workshop vormen slechts het begin van een breder interdisciplinair onderzoek van Evers naar dit thema en naar de invloed van kunst op wetenschap. Vanaf begin november is een verslag van deze workshop te vinden op: lakenhal.nl/lorentz.

Vormconcept

Voor het ontwerp van de tentoonstelling *Imagine Intuition* en de publieksinformatie werd conceptontwikkelaar en ontwerper Anton Spruit aangetrokken. Samen met Museum De Lakenhal en de deelnemende kunstenaars ‘choreografeerde’ hij de zaalinrichting zonder er als vormgever expliciet zichtbaar in te zijn. In dit ontwerpproces werd de kunstenaars gevraagd om niet alleen het individuele werk te presenteren, maar ook om mee te denken binnen het totaalconcept van de tentoonstellingsruimte. Het resulteerde in bijzondere samenwerkingen: Lonneke Gordijn nam de ademhaling uit de soundscape van Jos Agasi als uitgangspunt voor het ritme in haar installatie; DIKKER + OOSTRIK anticipeerden op dezelfde soundscape, Kevin Osepa verbond met zijn installatie de twee tentoonstellingszalen. Het ervaren van de (gedeeltelijk interactieve) installaties staat centraal in het tentoonstellingsconcept. Om dit te bereiken word je als bezoeker de zalen ingeleid zonder handleiding of zaalteksten. (Als het goed is lees je deze krant pas na bezichtiging van de tentoonstelling). Ervaring vóór redenatie.

Intuition. Everyone has associations with intuition or ideas of what it is. But what is it exactly? It is also called the sixth sense, a gut feeling, a hunch. Although intuition is not tangible and shrouded in mystery, it is used by everyone. In a world of rapidly developing technology and science, where we are faced with major social, economic and climatological challenges, we seem to have a need for reflection. We are trying to find ways to (better) connect with our feelings, our bodies, and our physical en spiritual environment in order to find answers to the complexities and insecurities of our days. Understanding intuition – however paradoxical it may sound – helps us to do so.

Not surprisingly, right now the notion of intuition gets a lot of attention in (non)specialist literature and has produced a plethora of self-help books. Magazines such as Dutch *Psychologie Magazine* and *Happinez* published special issues with tips on how to train your intuition and make better use of it. However, intuition is as such still underexposed in many scientific research areas and the concept is not well understood.

But what is intuition exactly? The notion derives from Latin. It is a combination of *in* and *tuere* and literally means ‘to look inward, to perceive by feeling’ and based on years of experience. Although there is no designated location for intuition in our brain, scientists agree it is not just a feeling but a form of ready knowledge independent of reasoning. Intuition is knowing by instinct. It hovers between the conscious and the unconscious and is an important element in discoveries and in solving problems. It is a type of unconscious knowledge that can neither be expressed in words nor be rationalised. For that reason intuition is studied in many areas of science, from philosophy, psychology and other humanities to neuroscience. Nearly all great thinkers have written about intuition. And with artists the notion has played a major role for centuries.

Artists and scientists

What do artists and scientists think about intuition in 2022? In the context of *Leiden European City of Science* Museum De Lakenhal asked seven artists to explore and depict this intangible but crucial notion. For every one of them the theme was important in their work; some had already teamed up with scientists, others sought cooperation for the exhibition. Each of them opted for an interdisciplinary and explorative approach.

The exhibition wants to show various points of views and aspects of intuition in an attractive presentation focused on portrayal and experience. What is an AI artist's view on the notion? What is the relation between spirituality and intuition? How can you achieve harmony between body, mind and awareness? Can you measure human intuition? The participating artists asked themselves and scientists these and other questions and incorporated them into their installations.

Artist Lonneke Gordijn reached out farthest in her experience with science. In 2021 she participated in a exceded workshop by Andrea Evers, Professor of Health Psychology at Leiden University, organized by Museum De Lakenhal in association with Evers and Leiden European City of Science. It resulted in intensive contacts between Gordijn and Evers, who together explored the theme in several sessions of several days. Gordijn designed an artistic visualisation of the process for the exhibition.

The 2021 workshop was followed up in October 2022 by an official NIAS-Lorentz workshop for scientists entitled *Beyond science and art: The role of intuition*. The artists of *Imagine Intuition* immersed themselves and several scientists from various disciplines for three days into the meaning of intuition. The exhibition and workshop are just the beginning of a wider interdisciplinary research by Evers into the theme and into the impact of art on science. The workshop's report will be available at lakenhal.nl/en-lorentz from early November.

Form concept

For the design of *Imagine Intuition* and its public relations we recruited concept designer and developer Anton Spruit. In association with Museum De Lakenhal and the participating artists he ‘choreographed’ the rooms/set-up without being explicitly visible as a designer. The artists were asked to not only present their individual works but also to contribute to the exhibition space as a whole. This resulted in very special teamwork actions: Lonneke Gordijn based her installation rhythm on Jos Agasi's soundscape breathing; DIKKER + OOSTRIK anticipated on this soundscape and Kevin Osepa connected the two exhibition rooms with his installation. The experience of the (partly interactive) installations is central in the concept of the exhibition. Therefore visitors are directed to the rooms without a map or explanatory texts. (This newspaper is meant to be read after attendance). Experience for reasoning.

INHOUD | CONTENT

BRAM ELLENS 6

Gerd Gigerenzer 10

DIKKER + OOSTRIK 14

Henkjan Honing 18

KEVIN OSEPA 22

MINDFULNESS X INTUÏTIE 25

MINDFULNESS X INTUITIONW

Birgit Meyer 26

JOS AGASI 30

Senna Pauli 32

LONNEKE GORDIJN 34

Andrea Evers 36

JANET VOLLEBREGT 38

Margje van de Wiel 42

DAG VAN DE INTUÏTIE 45

INTUITION DAY

THUISATELIER 46

HOME STUDIO

ACTIVITEITENPROGRAMMA 47

PROGRAMME OF ACTIVITIES

BRAM ELLENS

Mother and child, 2022
Kuka 210 robot arm,
Kuka KR10 robot arm,
foam met coating

mother and child, 2022
KUKA 210 robot arm,
KUKA KR10 robot arm,
foam with coating

Na een internationale carrière als internetondernemer in onder meer Silicon Valley maakte Bram Ellens (1978) in 2015 een carrièreswitch naar beeldend kunstenaar. Sindsdien ontwerpt hij sculpturen en installaties rondom de relatie tussen mens en technologie. In 2022 en 2023 werkt Ellens in een speciaal fysiek robotics lab in Almere, waar hij de beschikking heeft over 10 robots en een ondersteunend tech-team. Dit lab vormt de basis voor nieuwe projecten die hij in samenwerking met het onderzoeksteam van *Acting like a robot* van de Universiteit van Utrecht, theatergezelschap Ulrike Quade company en de Universiteit van Aalborg (DK) ontwikkelt.

Hoe verhoudt de mens zich tot robots en tot technologie in het algemeen? Dit is een terugkerende vraag die Bram Ellens zichzelf stelt. In zijn visie gedragen wij ons steeds meer als robots, meer dan dat robots handelen als mens. ‘Een van de problemen van de huidige technologie is dat we ons gaan gedragen als een algoritme, omdat een groot deel van ons leven al wordt bepaald door computers en kunstmatige intelligentie.’

Met zijn werk speelt Ellens in op deze actuele vraag. De relatie tussen mens en technologie staat centraal in zijn sculpturen en installaties, waarin hij zijn machines menselijke of dierlijke waarden toedicht. Die installaties zijn veelal geestig, interactief, visueel aantrekkelijk en laten je niet onverschillig.

In *Imagine Intuition* onderzoekt Ellens robots in relatie tot het menselijke thema intuïtie. Daarbij kiest hij voor de klassieke representatie van moeder en kind, als oerbeeld voor intuïtieve relaties en communicatie. ‘Net na de bevalling verdwijnt het intellect bij de moeder tijdelijk naar de achtergrond en maakt plaats voor intuïtief handelen. Voor buitenstaanders is dat een intiem, woordeloos beeld van gebaren, aandacht, intimiteit. Met materiaal en een omgeving die er niet voor zijn gemaakt, wil ik bezoekers een intuïtief intiem gevoel meegeven.’

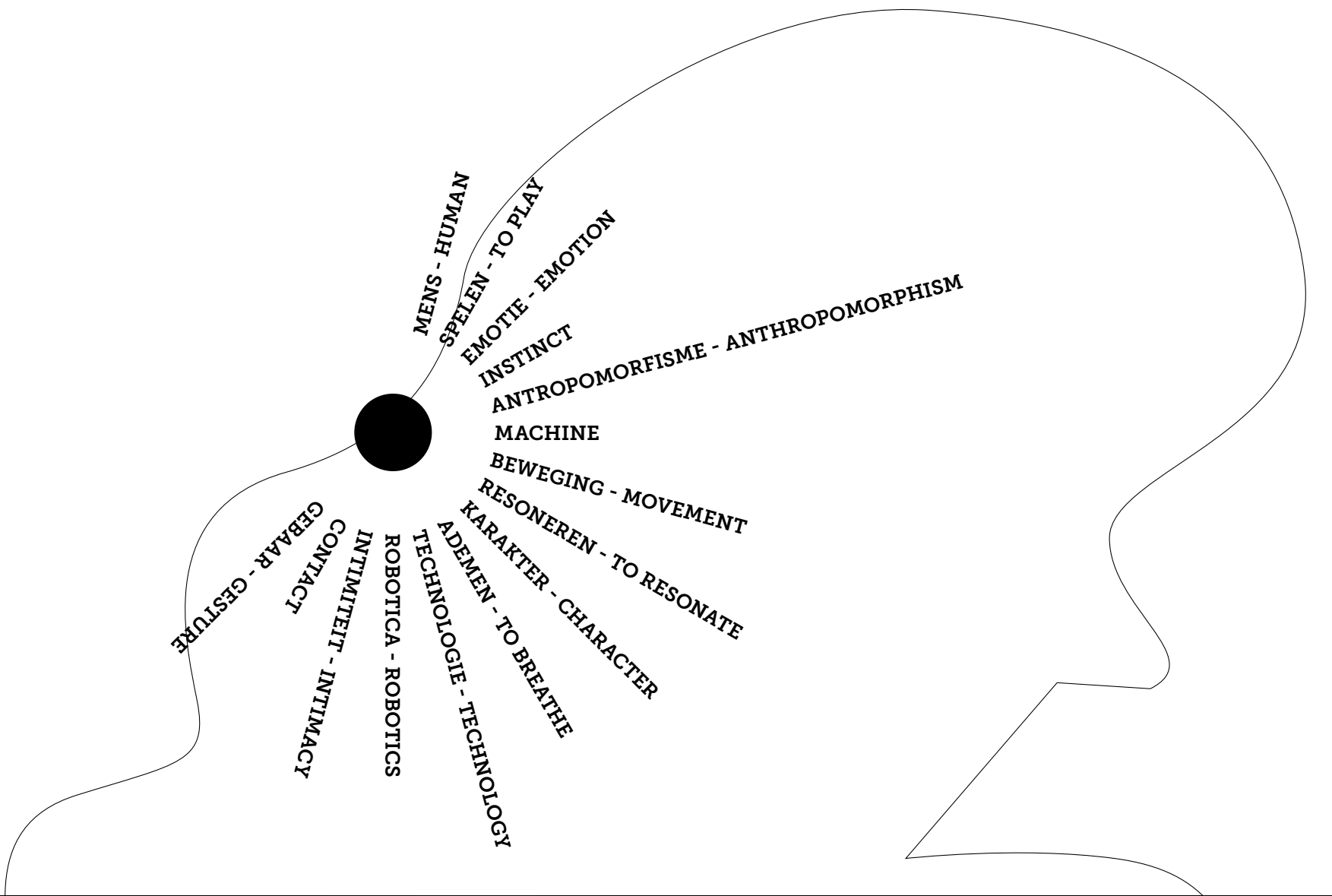
Waar in een eerdere installatie een monumentale industriële robot, met grote en zware bewegingen, het publiek deed opschrikken, daar transformeert Ellens nu een soortgenoot tot onderdeel van een volledig op elkaar gerichte intuïtieve twee-eenheid. In samenspel en als volleerde acteurs verbeelden moeder en kind hun prille relatie. Ze slapen, scharrelen, snuffelen en spelen samen; de moeder beschermt haar jong zodra ze een bezoeker bespeurt, het kleintje duikt snel weg.

BRAM ELLENS
MOTHER AND CHILD

‘In mijn werk ben ik op zoek naar een emotionele verbintenis met bezoekers. Ik zoek manieren om iemands hart te openen.’

Om tot de genuanceerde poses te komen deed Ellens onderzoek naar het gedrag van moeder en kind bij allerlei diersoorten. Hieraan ontleende hij klassieke poses en programmeerde hij twee totaal verschillende karakters, met een eigen ademhalingsritme en tempo. De moeder beweegt traag, introvert alsof ze nog van haar zwangerschap moet bijkomen, de kleine is razendsnel als een uitgelaten pup. De moeder straalt een kalm intuïtief handelen uit; het kind reageert in eerste instantie instinctief en spiegelt zich later aan de ouder. Het is voor het eerst dat Ellens twee robots laat interacteren: een technisch spannende exercitie.

Mother and Child is een installatie vol paradoxen: grove, kille machines voeren tot op de millimeter exacte, intieme bewegingen uit die zacht en teder overkomen. De robots worden aangedreven door een analytische en minutieuze softwareprogramming die een beroep doet op ons instinct: intellect versus intuïtie. Als toeschouwer weet je dat de repetitieve handelingen door de kunstenaar vakkundig zijn geprogrammeerd, dat robots (nog?) geen bewustzijn hebben of intuïtie kunnen ontwikkelen, geen kinderen krijgen. Toch presenteert Ellens hier een tegenwicht in de vorm van moeder met kind, en maakt hij kunstmatige intelligentie invoelbaar.

‘In my work I’m looking for an emotional connection with visitors. I’m looking for ways to open someone’s heart.’

After an international career as an internet entrepreneur in Silicon Valley and other places, Bram Ellens (1978) decided to turn to art in 2015. Since that time, he has been designing sculptures and installations focusing on the relationship between humans and technology. In 2022 and 2023 Ellens will be working in a special physical robotics lab in Almere, where he has ten robots and a tech support team at this disposal. This lab forms the basis for new projects he is currently developing in association with the research team of *Acting like a Robot* at the University of Utrecht, the Ulrike Quade theatre company and the University of Aalborg (DK).

How do humans relate to robots and to technology in general? It's a recurring question Bram Ellens asks himself. His view is that we increasingly behave like robots, more than that robots act like humans. 'One of the problems of today's technology is that we're beginning to behave like an algorithm, as a large part of our life is already determined by computers and artificial intelligence.'

In his work, Ellens addresses these current issues. The relationship between humans and technology is central in his sculptures and installations, which credit machines with human or animal values. Often these installations are funny, interactive, visually attractive and they touch a chord.

In *Imagine Intuition* Ellens researches robots in relation to the typically human theme of intuition. As such, he chose the classical representation of mother and child as a primal image of intuitive relationships and communication. 'Shortly after delivering her baby, the mother's intellect temporarily recedes into the background to make way for intuitive action. For outsiders, this presents an intimate, wordless scene of gestures, attention, intimacy. Using material and an environment not made for the purpose, I want to communicate to visitors an intuitive and intimate feeling.'

Whereas in a previous installation a monumental industrial robot startled the audience with large and massive motions, Ellens now makes a peer become part of an intuitive twosome that is entirely focused on each other. Interacting with each other like consummate actors, mother and child give expression to their budding relationship. They sleep, potter around, explore and play together; the mother protects her young as soon as she senses there's a visitor, the little one quickly ducks from view.

To achieve the subtle gestures, Ellens researched the behaviour of mother and child in various animal species. Drawing on some of the classical poses his research yielded, he programmed two completely different characters, with their own respiratory rhythm and pace. The mother moves slowly, turned in on herself as if still having to recover from her pregnancy, the baby is as quick as a bouncy puppy. The mother radiates calm intuitive action; the baby at first reacts instinctively, only later following the parent's example. It is the first time Ellens has two robots interacting: a technically challenging exercise.

Mother and Child is an installation full of paradoxes: crude, cold machines minutely perform precise, intimate motions that come across as soft and tender. The robots are driven by analytical and meticulously designed software programming that engages our instinct: intellect versus intuition. As a viewer you're aware that the repetitive actions have been professionally programmed by the artist, that robots do not (as yet?) have consciousness or the ability to develop intuition, and can't have children. This awareness is counterbalanced by Ellens in the form of a mother and her child, which makes it possible to empathize with artificial intelligence.

'To me, intuition is something primal. More physical than analytical, unmeasurable and underrated in our time. Intuition is a compass, a language our body speaks and it is of all generations.'

'Voor mij is intuïtie iets oers. Meer lichamelijk dan analytisch, niet meetbaar en in onze huidige tijd ondergewaardeerd. Intuïtie is een kompas, een taal van ons lichaam en die is van alle generaties.'

Uit de onderbuik

Interview Gerd Gigerenzer

De Volkskrant - 19-07-2022 - WIETEKE VAN ZEIL

de Volkskrant

Dat intuïtie bestaat, betwijfelt niemand. Maar het is weinig onderzocht en wordt lang niet altijd serieus genomen. Psycholoog Gerd Gigerenzer doet dat wel en hij adviseert: geef mensen met veel ervaring weinig tijd om te beslissen.

Een arts die precies weet hoe een procedure hoort te verlopen en in de behandelkamer toch ineens beslist het heel anders aan te pakken. Een muzikant die de ritmes die hij jarenlang zorgvuldig oefende speelt zonder nadenken, alsof zijn vingers vanzelf het instrument bespelen. Een politierechercheur die voelt dat-ie nog éven terug moet naar de plaats delict en dan ineens weet in welke richting hij verder moet. Intuïtief denken en beslissen doen we allemaal. Het speelt een rol bij politieke beslissingen, in de sport, in de bestuurskamers van de grootste bedrijven en bij het sociale verkeer. Aan intuïtie worden ook voorbeelden verbonden als: weten of iets goed is of niet, of je iets moet doen of juist niet, en je richtingsgevoel bij een boswandeling. Een groot deel van ons leven volgt geen logica. Maar wat intuïtie precies is, is voor velen ongrijpbaar. Dat intuïtie bestaat, betwijfelt niemand. Maar het is weinig onderzocht en wordt lang niet altijd serieus genomen. Wie intuïtief handelt, doet immers gevoelsmatig wat in hem of haar opkomt. Het heeft dan ook geen officiële plek in opleidingen of beleidsvorming. Daar wordt vooral aangeleerd: denk na voor je beslist. Analyseer voor je concludeert. Dat is raar voor iets dat zo alomtegenwoordig en populair is. Boeken als *Blink* van de Amerikaanse schrijver Malcolm Gladwell en *Thinking, Fast and Slow* van Nobelprijswinnaars Daniel Kahneman en Amos Tversky, over onbewust beslissen en oordelen, zijn razend populair, en het zelfhulpboekenschap in de boekwinkel staat vol met titels over intuïtief leven en handelen. In Leiden wordt, in het kader van Leiden European City of Science, op dit moment onderzoek gedaan naar de rol van intuïtie in kunst en wetenschap onder leiding van hoogleraar gedragswetenschappen Andrea Evers. Museum De Lakenhal maakt later dit jaar een tentoonstelling over intuïtieve kunstbeleving. Op zoek naar het nut van intuïtie, en geïnspireerd door het project aan de Universiteit Leiden, spreken we de komende maanden experts uit verschillende vakgebieden, van een medicus tot een specialist in vormgeving en ontwerp. Over de momenten in hun werk dat intuïtie uiterst belangrijk was en over de rol die intuïtie in hun beroep speelt. Maar om eerst beter te begrijpen wat intuïtie precies is, spraken we met professor Gerd Gigerenzer, voormalig directeur van het Max Planck Instituut for Human Development in München, huidig directeur van het Harding Center for Risk Literacy in Potsdam en wereldwijd deskundige op dit gebied. Over zijn onderzoekswerk schreef hij boeken die populair werden onder hun Engelse titels, *Gut Feelings* en *Risk Savvy*, en het onlangs verschenen *How to Stay Smart in a Smart World*. Zijn onderzoekswerk vormde de inspiratie en basis voor Gladwells essays in *Blink*.

Wat is intuïtie nu precies?

‘Intuïtie is een gevoel dat is gebaseerd op jarenlange ervaring. Als je weet dat je iets moet doen of niet doen, maar het niet kunt uitleggen. Intuïtie is dus een expertise die niet bewust werkt, een vorm van onbewuste intelligentie. Misschien helpt het ook om te zeggen wat intuïtie in elk geval niet is.’

Wat is intuïtie niet?

‘Een zesde zintuig. Iets irrationeels. De willekeurige, impulsieve beslissingen van een incompetente leider. Donald Trump is vaak een intuïtief leider genoemd, dat is hij niet. Impulsief is niet hetzelfde als intuïtief. Het is ook niet Gods stem of zoiets en zeker niet iets dat alleen vrouwen hebben. Dat is belangrijk, want mensen brengen intuïtie geregeld in verband met spiritualiteit en met vrouwen en dat is altijd bedoeld om het intuïtieve te devalueren. Om het onwetenschappelijk te laten lijken.’

Maar veel mensen hechten grote betekenis aan spiritualiteit. En daar horen ook ‘ingevingen’ bij.

‘Klopt, maar dat is iets anders. Door het gelijk te stellen aan een spirituele ervaring, heeft intuïtie ook minder aanzien in andere vakken. Zo is een compleet vakgebied, gedragseconomie, gericht op het aantonen dat intuïtie verkeerd is.’

Wat weet de wetenschap over intuïtie?

‘Intuïtie is nodig omdat we niet alles weloverwogen kunnen leren en we ook niet de tijd hebben om alle beslissingen weloverwogen te nemen. Anders zouden we gewoon niks voor elkaar krijgen. Sommige dingen leer je niet bewust, zoals je eerste taal. In je moedertaal kun je voelen dat een zin grammaticaal niet klopt zonder te kunnen beredeneren waarom. Een tweede taal is meestal bewust aangeleerd, daar let je op de regels. Gezichten herkennen werkt ook intuïtief; je herkent iemand, maar als je je ogen sluit zou je waarschijnlijk niet alle details van diens gezicht kunnen benoemen. Het is een onbewust proces van veel oefenen.’

Is intuïtie dan een manier om op niet-rationele wijze kennis te vergaren?

‘Nee, zeker niet. Vaak wordt het zo uitgelegd, maar dat gebeurt ook om intuïtie in het vakje ‘irrationeel’ te kunnen stoppen. Dat is een misvatting. We hebben weloverwogen denken en intuïtie allebei nodig, ze vormen geen tegenstelling en ze sluiten elkaar niet uit. We vroegen bijvoorbeeld zeventien Nobelprijswinnaars om hun doorbraaktheorie uit te leggen. Elk van hen zei dat die voort was gekomen uit het een heen en weer bewegen tussen intuïtie en analyse, dat is het proces. Daarom ben ik geïnteresseerd in hoe intuïtie werkt, wanneer mensen erop kunnen vertrouwen en hoe we het zo kunnen inzetten dat het bewust aan te leren is.’ Toch wordt intuïtie vaak gezet tegenover beredeneerd denken, ook door andere kenners. Daniel Kahneman had groot succes succes met de theorie die hij met zijn inmiddels overleden collega Amos Tversky ontwikkelde over twee denksystemen, één voor de onbewuste snelle oordelen en beslissingen, en een voor het beredeneerde, overwogen denken. De eerste helpt ons navigeren in het leven, met snelle beoordelingen die we vormen op basis van wat we eerder hebben aangeleerd, de tweede is het bewuste en beredeneerde denken waar tijd voor nodig is, en waarmee we nieuwe informatie verwerken. *Thinking, Fast and Slow* (in het Nederlands: *Ons onfeilbare denken*) is een wereldwijde bestseller. Maar Gigerenzer is tegenstander van Kahnemans theorie en uit het gesprek blijkt dat er op z’n minst sprake is van wetenschappelijke animositeit. ‘De basisgedachte in Kahnemans theorie is dat intuïtie inferieur is. Hij schrijft dat het zijn motivatie is om de grenzen van intuïtie aan te tonen. Niet de grenzen van de ratio.’

In uw boek *Gut Feelings* schrijft u dat de westerse samenleving meer op de ratio vertrouwt dan op intuïtie. Waarom past intuïtie niet in ons systeem?

‘Lange tijd werd intuïtie verbonden aan de vrouw en ratio aan de man. In de 19de eeuw werd gedacht dat de vrouw zondigt, omdat ze nou eenmaal intuïtief is, waar ze ook niks aan kan doen, en dat de man denkt. Dat was ook de rechtvaardiging voor de man om macht over de vrouw te hebben, want als je de wereld intuïtief bekijkt dan ben je irrationeel en moreel inferieur, vond men. Daar zijn we min of meer overheen gegroeid. Maar waar we nog niet overheen gegroeid zijn, is de tegenstelling tussen intuïtie en de rede. De theorie is misschien genderneutraler geworden, maar de gedachte is nog steeds dat de ratio nooit fouten maakt, alleen de intuïtie doet dat. De ratio zou dus ook controle over de intuïtie moeten houden. Ik denk dat het fundamenteel verkeerd is om zo te denken.’

Wat zet u daartegenover?

‘Ik neem om te beginnen intuïtie serieus, ik beschouw het niet als iets dat vermeden zou moeten worden. Ik analyseer de intuïtie die experts hebben en we doen veel onderzoek. Daaruit blijkt bijvoorbeeld dat als experts met jarenlange ervaring in een situatie komen waarin ze snel moeten beslissen, de eerste optie die in hun hoofd opkomt, vaak de beste is. Hoe meer ervaring, hoe gerechtvaardigder het is om te vertrouwen op intuïtie. Als je een beginner bent, is het onwaarschijnlijker dat je ingeving de juiste is. Hier hebben we veel onderzoek naar gedaan, bijvoorbeeld bij ervaren sporters. De criteria van wat goed of niet goed is, zijn daar helder; je moet scores of punten halen. En sporters moeten vaak snel beslissen. Dit onderzoek levert nog iets belangrijks op; als je de tijd zó beperkt dat echt alleen de eerste gedachte in je op kan komen, zijn experts beter af met intuïtie dan met beredeneerd denken. Less is more. Dat heeft een hoop gevolgen voor mensen in heel veel verschillende disciplines. Dus ook in de wetenschap of in het bedrijfsleven: geef mensen met veel ervaring weinig tijd om een beslissing te nemen.’

Want anders?

‘Anders loop je het risico dat mindere opties je gedachten verdringen en je doen twijfelen. En je verspilt veel tijd en geld.’

Is er een beroep dat meer baat heeft bij intuïtief werken?

‘In principe werkt het in elk vak. Ik zou beroepsgroepen willen indelen in twee categorieën: die waarin professionals weten dat ze moeten vertrouwen op intuïtie, en die waarin mensen wel vertrouwen op intuïtie maar dat nooit zullen toegeven. Tot de eerste groep behoren sport en de kunst, muziek en de natuurwetenschappen, zoals biologie, natuurkunde en scheikunde. Einstein zei: “de intuïtieve geest is een gave en de rationele geest is zijn dienaar. We hebben een wereld gecreëerd die de dienaar koestert en niet de gave.” Tot de tweede groep behoren de gedragswetenschappen en veel grote bedrijven. Die hebben een fixatie op logica en cijfers. Daar is intuïtie verdacht.’

Waarom?

‘Ik heb met een heel aantal grote bedrijven gewerkt en de leiders gevraagd hoe vaak een belangrijke beslissing uiteindelijk een beslissing was op gutfeeling. Het antwoord is niet 1 of 2 procent maar meer dan 50 procent. Ze weten dat er onzekere factoren zijn, dat je niet alles kunt berekenen. Ze vertrouwen op hun expertise. Maar het grote verschil met musici is: deze executives zullen het nooit publiekelijk erkennen. Het blijkt alleen uit geanonimiseerde onderzoeken. Want als het een intuïtieve beslissing is, ben jij verantwoordelijk. Met name in de bedrijfswereld zijn er steeds meer leiders die die verantwoordelijkheid helemaal niet willen. Dus verbergen ze de intuïtie. Daar zijn twee methoden voor. Je kunt het besluit beredeneren nadat het genomen is. Door er rationele argumenten bij te zoeken om het te kunnen presenteren als een op feiten gebaseerde beslissing. Dat is een verspilling van intelligentie, tijd, en geld. En de duurdere variant hiervan: het bedrijf huurt een consultant in. Die dan moet rechtvaardigen wat al lang besloten is op gevoel. Weet je hoe vaak dit gebeurt? Toen ik bij een van de grootste consultancybedrijven ter wereld was en de ceo vroeg hoe veel van hun rapporten feitelijk de rechtvaardiging van reeds genomen beslissingen waren, zei hij: “professor Gigerenzer als u niet mijn naam noemt, zal ik antwoorden. Het was meer dan 50 procent.” Het is niet de vraag óf je je onderbuikgevoel kunt vertrouwen, maar vooral wanneer, vindt Gigerenzer. In zijn boek *Gut Feelings* (Nederlandse vertaling: *De kracht van je intuïtie*) schrijft hij over een jonge dokter die in een Amerikaans ziekenhuis werkte toen een ondervoede en nauwelijks reagerende baby van zeven maanden werd binnengebracht. De dokter voelde zich er niet goed bij het kind aan allerlei onderzoeken te onderwerpen. Hij kwam erachter dat het baby’tje weigerde te eten nadat het injecties had gekregen. Intuïtief besloot hij de onderzoeken tot een minimum te beperken en het kind eerst rust te geven en te voeden. Het kind at en sterkte aan, zag de dokter. Maar zijn meerderen grepen in. Een kind in deze toestand moest onderzocht worden, voor een diagnose. Het kind kreeg MRI-scans, er werden bipten genomen en het kreeg een dozijn klinische tests. Voordat de artsen een diagnose konden stellen, stopte het kind opnieuw met eten, en stierf. ‘Ondanks alles wat we hebben gedaan’, zei een collega. De ervaren artsen vertrouwden blind op de protocollen, gebaseerd op beredeneerde, aangeleerde werkwijze. Ze durfden het risico van vertrouwen op intuïtie niet aan. Hier bleek de intuïtie van de jonge arts sneller en effectiever.

In sommige beroepen moeten beslissingen voortdurend onder grote tijdsdruk worden genomen. Bij de politie, bijvoorbeeld. Toch zijn daar problemen met racistische vooroordelen. Jongens van kleur worden veel vaker aangehouden dan blonde jongens. Hoe kun je weten of je intuïtieve besluit niet gestuurd wordt door onbewuste vooroordelen?

‘Door altijd je bewuste denken mee te laten werken. Ik weet niet zeker of de voorbeelden die je nu beschrijft onbewust zijn. Het lijkt op vrij bewust gedrag. Ik denk dat veel vooroordelen tegen zwarte mensen extreem bewust zijn; je weet wie je vijand is, wie je niet vertrouwt. Het kan ook het gevolg zijn van een collectief denken. Bij sommige politie-eenheden heerst een cultuur van wij-zij-denken. Dat is geen intuïtie, en het is ook niet onbewust.’ Intuïtie kan wel een rol spelen bij opsporingsdiensten, zegt Gigerenzer. Geoefende douanebeambten en politieagenten kunnen een gevoel hebben dat er iets niet klopt, als ze iemand zien. Ze leren afwijkingen in gedrag te herkennen bij drugskoeriers, ook als ze dat moeelijk kunnen benoemen. Dat maakt ze kwetsbaar, want net als in het bedrijfsleven en de medische wereld, bestaat de kans om aangeklaagd te worden. Intuïtie wordt in de rechtszaal meestal niet erkend als verantwoording van een beslissing. Maar het is belangrijk dat onderscheid te benoemen, meent Gigerenzer: ‘Anders werkt het tegen een betere omgang met intuïtie.’

Hoe kan intuïtie volgens u beter ingezet worden bij opvoeding en in opleidingen?

‘Het zou een onderdeel van het curriculum op school moeten worden. Bijvoorbeeld bij biologie, wanneer je leert om planten en bloemen te herkennen, dat is bewust leren en oefenen. Daarna kun je aandacht besteden aan kijken en snel herkennen of een plant gezond is of niet, zonder het te beredeneren, dat is intuïtief. Leraren, ouders trouwens ook, kunnen kinderen duidelijk maken dat ze zich een expertise eigen kunnen maken en dat je daarna een punt bereikt dat je niet alleen kunt berekenen en beredeneren, maar ook dingen meteen kunt inschatten. Zo kun je ze leren wanneer te vertrouwen op intuïtie. Oefenen is het begin, maar intuïtief beslissen is een essentieel deel van je vaardigheden.’

INTUÏTIE VS INSTINCT

Instinct is aangeboren. Zoals de neiging van een baby om zuigbewegingen te maken met de mond en te zoeken naar de moederborst. Intuïtie is gebaseerd op ervaring. Een pianist die op intuïtie vertrouwt is ooit begonnen met een vinger te plaatsen op de juiste toets, en dat langdurig bewust te oefenen. Volgens Gigerenzer gaat intuïtie altijd gepaard met ‘zweten’ - veel oefenen en ervaring opbouwen.

Trust your gut

An Interview with Gerd Gigerenzer

De Volkskrant 19 July 2022 - WIETEKE VAN ZEIL

Nobody doubts there is such a thing as intuition, but it has been little researched and certainly not always taken seriously. Psychologist Gerd Gigerenzer, however, does, and his advice is to give people with a great deal of experience little time to decide.

A doctor who knows all about standard procedure and yet in the surgery decides on the spur of the moment to take a different path. A musician who performs the rhythms he has been carefully rehearsing for years without thinking, as if his fingers play the instrument by themselves. A police detective who feels he just has to return to the scene of the crime once more and suddenly knows in which direction to proceed. We all think and decide intuitively. It is a factor in political decisions, in sports, in the board rooms of the largest companies, and in social life. Intuition is also linked with such situations as knowing whether something is right or wrong, whether or not to do something, or your sense of direction when taking a walk in the woods. A large part of our life doesn't follow any logic. To many of us, however, it is difficult to get a grip on what intuition is. Nobody doubts there is such a thing as intuition, but it has been little researched and certainly not always taken seriously, given that anyone who acts intuitively follows his or her impulses. Intuition, therefore, has no official place in curriculums or in policymaking, where the rule is to think before we decide. To analyse before you come to a conclusion. This is odd for something that is so prevalent and popular. Books like *Blink*, by the American author Malcolm Gladwell, and *Thinking, Fast and Slow* by Nobel prize laureates Daniel Kahneman and Amos Tversky, about unconscious decisions and judgements, sell like hot cakes, and the self-help sections in bookshops are full of titles on living and acting intuitively. At present research is being conducted in Leiden about the role of intuition in the arts and sciences under the supervision of Andrea Evers, Professor of Health Psychology, in the framework of Leiden European City of Science. Later this year Museum De Lakenhal in Leiden will be showing an exhibition on intuitive experience of art. In search of the value of intuition and inspired by the project at Leiden University, we'll be talking to experts from various disciplines in the next few months, from a medical doctor to a design specialist. We'll be discussing with them those moments in their own work when intuition proved to be of key importance, as well as the role of intuition in their professional life. To get a better understanding of what exactly intuition is, however, we first spoke with professor Gerd Gigerenzer, former director of the Max Planck Institute for Human Development in Munich, current director of the Harding Center for Risk Literacy in Potsdam and an international expert in this field. He wrote books on his research work that have become widely popular, such as *Gut Feelings* and *Risk Savvy*, and the recently published *How to Stay Smart in a Smart World*. His research formed the inspiration and foundation for Gladwell's essays in *Blink*.

What exactly is intuition?

'Intuition is a feeling based on years of experience. When you know you must or mustn't do something, though you can't explain why. Intuition, therefore, is an expertise that doesn't work consciously, a form of unconscious intelligence. Perhaps it may also help if I tell you what intuition definitely isn't.'

What isn't intuition?

'A sixth sense. Something irrational. The arbitrary, impulsive decisions of an incompetent leader. Donald Trump has often been called an intuitive leader, which he isn't. Impulsive is not the same as intuitive. Nor is it God's voice or something similar and it is definitely not something that is exclusive to women. This is important, because people regularly associate intuition with spirituality and with women, and always with the intention of devaluing intuition. To make it seem unscientific.'

Many people attach great value to spirituality, though. And 'inspirations' are part of this.

'That's true, but that's something else. By equating it with a spiritual experience, intuition also has a lower status in other disciplines. There's a whole discipline, behavioural economics, that aims to prove intuition is wrong.'

What can science tell us about intuition?

'We need intuition because we can't learn everything in through careful consideration, nor do we have the time to take all decisions in a carefully considered way. We would just not get anything done this way. Some things you don't learn consciously, such as your primary language. You can sense a sentence is grammatically incorrect in your native language without being able to provide the arguments. A second language is mostly learnt consciously, by minding the rules. Recognizing faces is also something that happens intuitively; you recognize someone, but when you close your eyes you would probably not be able to identify all the details of their face. It's an unconscious process that involves a great deal of practice.'

Does that make intuition a way of acquiring knowledge in a non-rational way?

'No, definitely not. This is how it is often explained, but when that happens it is done to label intuition as something "irrational". That's a misconception. We need both carefully considered thinking and intuition; they are not opposites and they are not mutually exclusive. For instance, we asked seventeen Nobel Prize winners to explain their breakthrough theory. Each one of them said it resulted from an interchange between intuition and analysis, that's the process involved. It's why I'm interested in how intuition works, when people can rely on it and how we can harness it in such a way that it can be consciously acquired.' All the same, intuition is often juxtaposed to argumentative thinking, also by other experts. Daniel Kahneman had great success with the theory he developed together with his now deceased colleague Amos Tversky about two thought systems, one for unconscious snap judgements and decisions, and one for considered and reasoned thinking. The first one helps us to navigate through life, with quick decisions formed on the basis of what we have previously learned, the second one is the conscious and reasoned thinking that requires time, and with which we process new information. *Thinking, Fast and Slow* is a worldwide bestseller. Gigerenzer, however, disagrees with Kahneman's theory and it is obvious from our conversation that there is at least some scientific animosity involved. 'The basic premise of Kahneman's theory is that intuition is inferior. As he writes, it is his intention to demonstrate the limits of intuition. Not the limits of reason.'

In your book *Gut Feelings* you write that Western society puts greater trust in reason than in intuition. Why doesn't intuition fit in with our system?

'For a long time, intuition was associated with women and reason with men. It was believed in the 19th century that women transgress because they are intuitive by nature, something they can't help, whereas men can reason. It also provided the justification for male dominance over women, because the idea was that if you view the world intuitively you are irrational and so morally inferior. We have more or less grown over this. Something we haven't grown over yet, however, is the intuition versus reason dichotomy. The theory may have become more gender neutral, but the prevailing idea still is that reason is incapable of making mistakes, that's what intuition does. As a consequence, reason should also remain in control of intuition. I think it is fundamentally wrong to think this way.'

What do you propose instead?

'To begin with, I take intuition seriously. I don't regard it as something that should be avoided. I analyse the intuition of experts and we conduct a lot of research. One outcome of our research is that when experts with years of experience find themselves in a situation in which they need to decide fast, the first option that springs to mind is often the best. The more experience they have, the more justifiable it is to rely on intuition. When you are a novice, though, it is less likely that your hunch is correct. We have done a lot of research into this, for instance with experienced athletes. The criteria of what is right or wrong are often clear there; you need to score or win points. And athletes often need to decide fast. This research has yielded something else that is important; when you limit the available time to such an extent that you can really only base yourself on the first thought that comes to you, experts are better off with intuition than with argumentative thinking. Less is more. This has a lot of implications for people in a wide range of disciplines. That also includes science or trade and industry: give people with massive experience little time to take a decision.'

Because if you don't?

'If you don't, you risk lesser options crowding your thoughts and causing you to doubt. And you waste a lot of time and money.'

Is there a particular profession that stands to benefit more from working intuitively?

'In principle it works for every profession. I would prefer to divide professional groups into two categories: those in which professionals know they must rely on intuition, and those in which people rely on intuition but will never admit it. The first group includes sports and the arts, music and natural sciences, such as biology, physics and chemistry. Einstein said: "the intuitive mind is a gift and the rational mind is its servant". We have created a world that cherishes the servant but not the gift. The second group includes behavioural sciences and many corporate businesses. They are fixated on logic and figures, and intuition is suspect there.'

Why?

'I have worked with a great many major companies and asked their CEOs how often an important decision was ultimately a decision based on gut feeling. The answer is not 1 or 2 percent, but more than 50 percent. They know there are uncertain factors, that it is impossible to calculate everything. They trust their expertise. But the major difference with musicians is that these CEOs will never own up to this in public. It only becomes evident through anonymised research. Because if it is an intuitive decision, you are the one who is responsible. Especially in the corporate world there are more and more CEOs who do not want that responsibility at all.

So they hide the intuition part. There are two methods for this. You can provide arguments for a decision after it's been taken by finding rational arguments to go with it, so you can present it as a decision based on facts. That's a waste of intelligence, time, and money. The more costly variant of this is where the company hires a consultant, who then has to justify what has already been decided on the basis of instinct. Do you know how often this happens? When I visited one of the largest consultancy firms in the world and asked the CEO how many of their reports were actually the justification of decisions already made, he said: "Professor Gigerenzer, if you don't mention my name, I'll tell you. It was more than 50 percent." The question is not if you can rely on your gut instinct, but especially when, Gigerenzer feels. In his book *Gut Feelings* he mentions a young doctor working in an American hospital. When an undernourished and almost unresponsive baby of seven months was admitted, he felt bad about subjecting the infant to all sorts of examinations. He found out the baby had started refusing to eat after it had received injections. He intuitively decided to keep the examinations to a minimum and first allow the baby some rest and to feed it. He saw how the infant started to eat and began recovering. But his superiors intervened, as a child in this condition needed to be examined to arrive at a diagnosis. The child was then subjected to MRI scans, biopsies were taken and a dozen clinical tests were carried out. Before the doctors were able to make a diagnosis, the baby again stopped eating, and died. 'In spite of everything we did', as one colleague put it. These experienced doctors had blind faith in protocols based on reasoned and acquired methods. They did not dare risk relying on intuition. Here, the intuition of the young doctor proved to be faster and more effective.

In some professions, decisions constantly need to be taken under heavy time pressure. Take the police force, which has its problems with racial bias. Young people of colour are stopped and searched far more often than blond kids. How can you tell whether your intuitive decision isn't directed by unconscious bias?

'By always letting your conscious thought weigh in. I'm not sure whether the examples you've just mentioned are unconscious. It looks like pretty conscious behaviour. I think many prejudices against black people are extremely conscious; you know who your enemy is, who you don't trust. It might also be a consequence of collective thinking. Some police units have a culture of us against them. That's not intuition, nor is it unconscious.' Intuition can play a role in crime investigation departments, Gigerenzer says. Trained customs officers and police officers can sense something's not right when they see someone. They learn to detect behavioural deviations in drug runners, even if it's hard to put a finger on it. It makes them vulnerable, though, because as in the corporate sector and in the medical world, there is the chance of being prosecuted. In the court room, intuition is usually not accepted as solid grounds for a decision. It is important, however, to articulate the distinction, Gigerenzer thinks: 'Otherwise it obstructs a better use of intuition.'

How do you think intuition can be employed more effectively in education and training?

'It should become a part of the school curriculum. For instance in biology, when you learn to identify plants and flowers, which is conscious learning and practice. You can then start paying attention to observing and quickly recognizing whether a plant is healthy or not, without providing arguments for it, that's intuitive. Teachers, and parents too, incidentally, can tell children they acquire an expertise, after which you reach a point when you are able not only to calculate and reason, but also assess things instantaneously. This way you can teach them when to rely on intuition. Practice is the beginning, but deciding intuitively is an essential part of your skills.'

INTUITION VERSUS INSTINCT

Instinct is innate, like a baby's instinct to make sucking movements with its mouth and find its mother's breast. Intuition is based on experience. A pianist who relies on intuition once started out by placing a finger on the right key, followed by sustained and conscious practice. According to Gigerenzer, intuition always involves a lot of 'sweat' – practising much and building experience.

DIKKER + OOSTRIK

In samenwerking met Suzan Tunca (dramaturgie; ICK Amsterdam), Than van Nispen (muziek; HKU), Diederik Schoorl (installatieontwerp), VU Amsterdam Klinische Psychologie

Harmonic Dissonance: Phantom body, 2022

media: 4 channel video, 4 channel audio, 4 channel IR Camera runtime

infinite materials: steel, wood, electronics

software: C++, OpenGL, OpenPose, OpenFrameworks, FMOD

In association with Suzan Tunca (dramaturgy; ICK Amsterdam), Than van Nispen (music; HKU), Diederik Schoorl (installation design), VU Amsterdam Clinical Psychology

Harmonic Dissonance: Phantom body, 2022

media: 4 channel video, 4 channel audio, 4 channel IR Camera runtime

infinite materials: steel, wood, electronics
software: C++, OpenGL, OpenPose, OpenFrameworks, FMOD

DIKKER + OOSTRIK

ISM SUZAN TUNCA (DRAMATURGIE; ICK AMSTERDAM), THAN VAN NISPEN (MUZIEK; HKU), DIEDERIK SCHOORL (INSTALLATIEONTWERP), VU AMSTERDAM KLINISCHE PSYCHOLOGIE

HARMONIC DISSONANCE:
PHANTOM BODY

Than van Nispen (1977) is docent en onderzoeker aan de HKU School of Music and Technology en het Expertisecentrum Creatieve Technologieën. Hij maakt composities voor games en maakt deel uit van het compositie- en sounddesigncollectief GreenCouch. Suzan Tunca (1975) werkt als danser en choreograaf in binnen- en buitenland. Zij is verantwoordelijk voor de dansonderzoeksactiviteiten bij ICK Dans Amsterdam, platform voor hedendaagse dans, waar zij ook betrokken is bij de ontwikkeling van *Harmonic Dissonance*. Het dansgezelschap van ICK, onder leiding van Emio Greco en Pieter C. Scholten, bestaat uit een ensemble van dansers én een junior compagnie: ICK Next. Samen met Tunca doet het gezelschap onderzoek naar het thema intuïtie onder de titel *The intuitive body*. Tunca is daarnaast PhDArts-promovenda aan de Universiteit Leiden/ACPA, waar zij onderzoek doet naar *Spiritual Corporeality: Towards a dance language mediating between spirit, matter and levels of reality*.

De installaties van cognitief neurowetenschapper Suzanne Dikker en kunstenaar Matthias Oostrik bestaan bij de gratie van bezoekers. In de beweeglijke en interactieve presentaties vloeien kunst en wetenschap in elkaar over. Zij vallen als het ware samen en sluiten zo naadloos aan op het belangrijkste thema waar DIKKER + OOSTRIK al jarenlang onderzoek naar doen: synchronisatie, wat letterlijk samenvallen (*syn*) in de tijd (*chronos*) betekent. Centraal in hun werk staat het menselijk (on)vermogen om relaties te begrijpen, zowel relaties met zichzelf als die met anderen. In interactie met hun publiek onderzoeken zij de frictie tussen onze ervaringen van verbinding, en de algoritmische datasystemen die ons en onze relaties met anderen beschrijven.

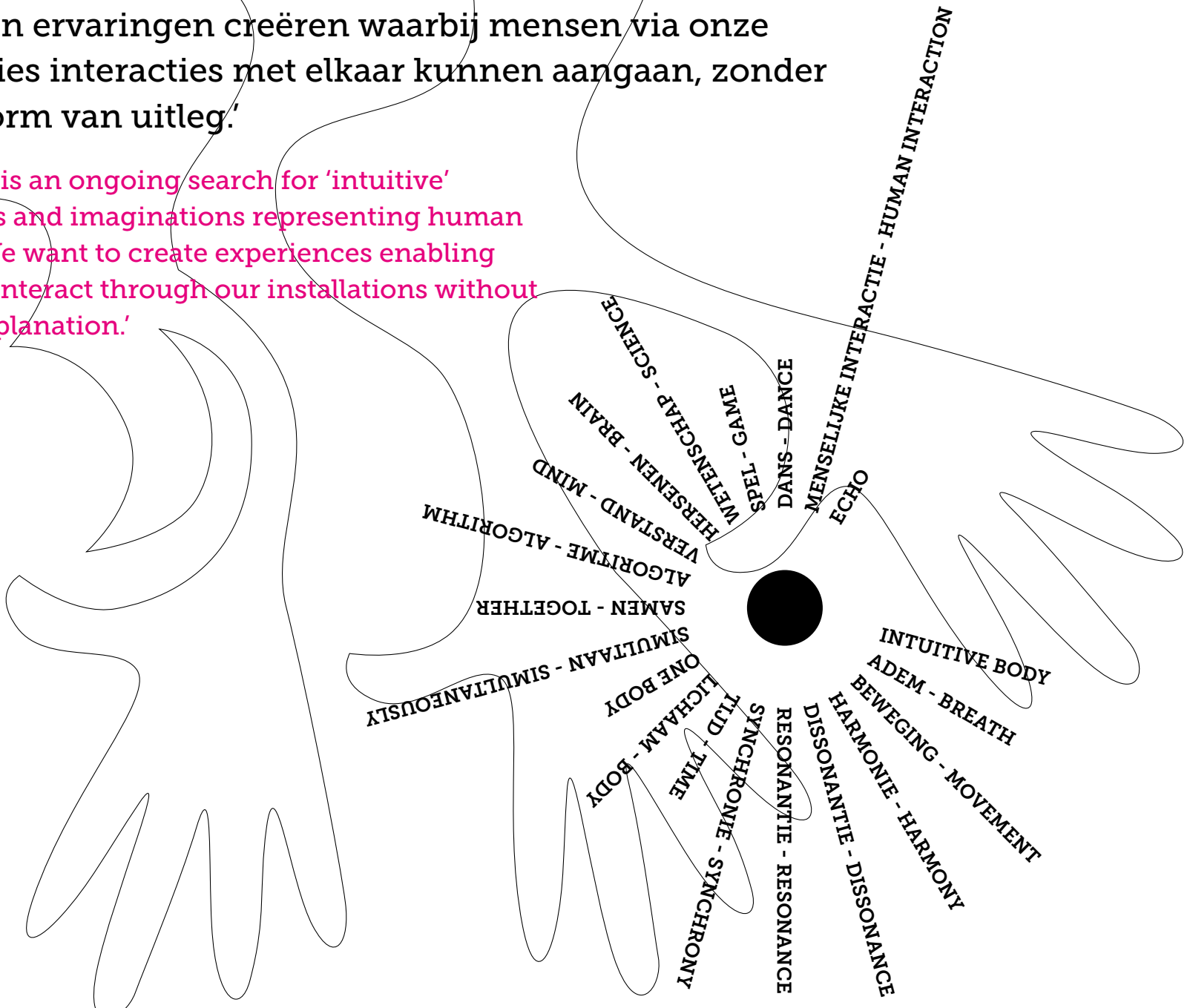
De afgelopen jaren resulteerde dit in een serie presentaties met de titel *Harmonic Dissonance*. Met behulp van digitale technologie met transformerend licht, camera's, video en geluid werden bezoekers uitgenodigd om met beweging zelf beeld en geluid te maken, en daarmee interacties met elkaar aan te gaan. Door dezelfde bewegingen te maken als een medebezoeker, veranderde het beeld en vloeiden twee of meerdere beelden ineen. Zo ontstond menselijke verbondenheid in gezamenlijk bewegen.

Voor *Imagine Intuition* ontwikkelen DIKKER + OOSTRIK een volgende versie met de titel *Harmonic Dissonance: Phantom body*. Deze installatie verkent de paradox van de (on)meetbaarheid van het intuïtieve lichaam. Intuïtie is daar waar lichaam, geest en brein samenkomen, en dat is wat de kunstenaars willen verbeelden. Vragen die zij zichzelf daarbij stellen zijn: hoe kan het dat als je intuïtief met elkaar omgaat, als je verbinding maakt met anderen, dat als vanzelf lijkt te gaan, maar zodra je dat wilt meten, dat niet lukt? Kun je objectief meten wat subjectief en intuïtief is? *Phantom body* verwijst naar *Phantom Limb* (het fenomeen dat mensen geamputeerde lichaamsdelen nog wel voelen). Je hebt anderen nodig en als ze er niet zijn, mis je ze maar soms kun je de verbintenis nog wel voelen.

‘Ons werk is een constante zoektocht naar ‘intuïtieve’ algoritmes en verbeeldingen die menselijk contact weergeven. We willen ervaringen creëren waarbij mensen via onze installaties interacties met elkaar kunnen aangaan, zonder enige vorm van uitleg.’

‘Our work is an ongoing search for ‘intuitive’ algorithms and imaginations representing human contact. We want to create experiences enabling people to interact through our installations without further explanation.’

The collaborative work of Matthias Oostrik (1980) and Suzanne Dikker (1979) explores one of the most fundamental questions of human nature, one that lies at the very core of artistic, scientific, and technological inquiry: what does it mean to be ‘connected’ to another person? DIKKER + OOSTRIK are widely recognized as pioneers in the fields of both biofeedback art and real-world, crowdsourcing neuroscience. Their work is supported by the Dutch Creative Industries Fund, Niemeijer Fonds, The Max Planck Society, Hersenstichting, and the Netherlands Organisation for Scientific Research among others, and has been exhibited at various museums and festivals, including Garage Museum for Contemporary Culture (Moscow), Benaki Museum (Athens) the American Museum of Natural History (New York City), EYE Amsterdam, Ballet National de Marseille, Deutsches Filmmuseum (Frankfurt), Espacio Telefonica (Madrid), Lowlands (Netherlands), and The National Museum of Modern Art (MNAC, Lisbon).

Than van Nispen (1977) is a lecturer and researcher at the HKU School of Music and Technology and the Expertise Centre for Creative Technologies. He composes music for games and is part of the GreenCouch composition and sound design collective. Suzan Tunca (1975) works as a dancer and choreographer in the Netherlands and abroad. She is responsible for the dance research activities at ICKamsterdam, a platform for contemporary dance, where she is also involved in the development of *Harmonic Dissonance*. The ICK dance company, led by Emio Greco and Pieter C. Scholten, consists of an ensemble of dancers and a junior troupe: ICK Next. Together with Tunca the company researches the theme of intuition under the title *The intuitive body*. Tunca is also a Phd Arts candidate at Leiden University/ACPA researching *Spiritual Corporeality: Towards a dance language mediating between spirit, matter and levels of reality*.

‘Our work is an ongoing search for ‘intuitive’ algorithms and imaginations representing human contact. We want to create experiences enabling people to interact through our installations without further explanation.’

The installations made by cognitive neuroscientist Suzanne Dikker and artist Matthias Oostrik need visitors. In their mobile and interactive presentations art and science merge. They converge, so to speak, and thus fit in seamlessly with the major theme in DIKKER + OOSTRIK’s research of many years: synchronisation, which literally means to coexist (*syn*) in time (*chronos*). The central theme in their work is the human (in)capacity to understand relationships, both with themselves and with others. In interaction with their audience they explore the friction between our experiences of connection and the algorithmic data systems describing us and our relations with others.

In recent years this resulted in a series of presentations entitled *Harmonic Dissonance*. Using digital technology with transforming lighting, cameras, videos and sound, visitors were invited to produce images and sound by moving and interacting with each other. By moving in the same way as a co-visitor the image changed, and two or more images became one. Thus moving together resulted in human connectedness.

For *Imagine Intuition* DIKKER + OOSTRIK developed a next version entitled *Harmonic Dissonance: Phantom body*. This installation explores the paradox of the (in)commensurability of the intuitive body. Intuition is the place where body, mind and brain meet, which is the thing the artists want to depict. Questions they ask themselves are: how is it possible that intuitive interaction, making contact with others, seems effortless, but that you cannot succeed in measuring it? Is it possible to measure objectively what is subjective and intuitive? *Phantom body* refers to *phantom limb* (the sensation experienced that an amputated limb is still attached). You need other people. When they are not around, you will miss them, but sometimes you still feel the connection.

When you visit *Harmonic Dissonance: Phantom body* you come face to face with a series of four screens visualising and sonicating (translate into sound) bodies and brains in real time. Oostrik: ‘Movement synchronicity can be scientifically demonstrated. It can be measured. In this work we are developing a new algorithm to do so. With this installation we hope that visitors interacting with other visitors intuitively discover that making the same movements will result in completely different images. The moment you synchronise your movements with another person they will also appear on your screen. The image you create changes into the image of the other, who comes to the fore.’ The screens may also show images of people preceding you and of the makers. These echoes or phantoms of previous visitors’ movements and brain activity dance across the screens and activate a soundscape. The soundscape is designed by Than van Nispen and Ivo van Dijk and consists of a combination of human and instrumental sounds. As a visitor you are invited to dance with these ghosts from the past and make new apparitions for the future.

Dikker: ‘We hope that people question the images the algorithm serves up. Do the images and sounds correspond to how you feel synchronised and connected? If not, what goes wrong? Has it to do with your movements, your mental intention?’

‘I think intuition is a problematic word. Especially if you mean: I am acting on feeling. It is important to keep thinking about the way we make quick choices. We know people are able to decide quickly about things they do not know much about, which is dangerous. It is important to keep doubting your intuition.’

‘Ik vind intuïtie een problematisch woord. Zeker als je bedoelt ‘ik doe het op gevoel’. Het is belangrijk dat we blijven nadenken over de manier waarop we snelle keuzes maken. We weten dat mensen snel kunnen beslissen over dingen waar ze weinig van afweten, dat is gevaarlijk. Het is belangrijk om je intuïtie in twijfel te blijven trekken.’

SUZANNE DIKKER

Herinnert u zich deze nog

Interview - Henkjan Honing, muzikwetenschapper

De Volkskrant - 10-08-2022 - CÉCILE KOEKKOEK

deVolkskrant

Wat is de rol van intuïtie bij een improvisatie: speelt de jazzmusicus op zijn gevoel of op basis van kennis? Henkjan Honing: De luisteraar doet zeker de helft van het werk.

Voor de onregelmatige reeks over intuïtie, waarvoor V spreekt met deskundigen uit verschillende vakgebieden, schakelt hoogleraar muzikwetenschap Henkjan Honing (63) in via zoom vanuit zijn vakantieadres in Frankrijk. ‘Ik heb niks voorbereid, dus ik antwoord op intuïtie’, zegt hij lachend. Hij komt meteen to the point. ‘Er zijn twee vormen van weten. Het ene weten gaat uit van ervaring en het andere weten van rationele kennis. Oftewel: van impliciete en expliciete kennis. Als wetenschapper laveer je voortdurend tussen die twee.’

Is impliciete kennis hetzelfde als intuïtie?

‘In zekere zin wel.’

Uw vakgebied is muziekcognitie. Dat lijkt me expliciet.

‘De term cognitie verwijst naar de cognitiewetenschappen en de gereedschappen waarmee we de waarneming, verwachting, aandacht en het geheugen voor muziek bestuderen. Binnen de muzikwetenschappen richt ik me vooral op de luisteraar. Muziek zit niet alleen in het object, het geluid, dus niet alleen in wat de componist heeft gecomponeerd of wat de musicus uitvoert. De luisteraar doet zeker de helft van het werk. Waarom vinden we het ene ritme saai en het andere spannend? Waarom blijft het ene melodietje in ons hoofd hangen en het andere niet? Daar zitten cognitieve processen achter die met onze waarneming en geheugen te maken hebben. Ik probeer te snappen hoe dat werkt, maar dat gaat met kleine stapjes. Heeft onze capaciteit voor muziek, het feit dat wij muziek kunnen waarderen, dat we er blij van kunnen worden, dat het ons troost, een biologische basis? Kun je dat traceren naar genen? En kun je die capaciteit terugvinden bij andere dieren? Die laatste vraag heeft mijn vakgebied helemaal overhoop gehaald: ik werk veel met wetenschappers die onderzoek doen naar zangvogels, apen en zeeleeuwen. Mijn centrale vraag is: wat vinden onze hersenen van muziek?’

Is muziek niet grotendeels cultureel bepaald?

‘Dat hebben we lang gedacht, maar het lijkt tegelijkertijd een set van aangeboren eigenschappen te zijn, die we delen met een aantal andere dieren. De kaketoë is het eerste gedocumenteerde voorbeeld daarvan. Dat we muzikaliteit delen met andere dieren suggereert dat de capaciteit om muziek te ervaren een lange evolutionaire geschiedenis heeft.’

De gemiddelde luisteraar zal muziek associëren met gevoel.

‘Kennelijk ervaren mensen muziek zo. Als wetenschapper is het mijn taak deze observatie expliciet te maken. Als je aan mensen vraagt wat muziek voor ze betekent, zullen ze vaak antwoorden dat muziek ze emotioneel raakt, dat muziek rechtstreeks tot ze spreekt. Ik ga een stap verder door me af te vragen: waarom kan muziek dat? We snappen dat nog niet goed, maar we weten wel dát het zo is. Zonder kunstenaars en schrijvers te willen beledigen: literatuur en beelden de kunst doen dat in veel mindere mate. Pasgeboren baby’s lijken al melodietjes te herkennen en te kunnen onderscheiden van een liedje dat ze nog niet eerder gehoord hebben. Ook is muziek zo’n beetje het laatste dat actief is: dementerende mensen zitten soms al in een vergevorderd stadium van afasie, maar kunnen liedjes uit hun jeugd nog meezingen. Dat is opvallend.’

Waarom hebben onze hersenen zo’n intieme relatie met muziek?

‘Daar zijn verschillende theorieën over. Een daarvan is dat muziek samenhangt met de zorg voor pasgeboren baby’s. Baby’s worden in een vroeger stadium geboren dan andere zoogdieren. Om ze te kunnen beschermen en voor ze te zorgen, hebben we een taaltje ontwikkeld voor pasgeboren baby’s, een soort muziektaal, overdreven melodisch, ritmisch en dynamisch. Misschien ligt de oorsprong van zowel muziek als taal in de gevoeligheid voor intonatiepatronen, in wat we in de muziek melodie noemen. Die melodie lijkt direct aan gevoel te raken. Uit recent onderzoek blijkt dat luisteraars over de hele wereld slaapliedjes, dansliedjes, ‘healing songs’ en liefdesliedjes kunnen onderscheiden, ook al kennen ze de muzikale cultuur van het land van herkomst van het liedje niet. Maar het gevoel, de emotie, de functie van een liedje herkennen we allemaal.’

In de eerste aflevering van deze serie zei psycholoog Gerd Gigerenzer dat intuïtie gebaseerd is op ervaring. Dat sluit eigenlijk aan bij wat u zegt: vanaf de vroege geboorte horen wij al melodieën in de vorm van muziektaal, waardoor we muziek herkennen en zelfs kunnen verdelen in categorieën.

‘Ik noem die ervaring een gestolde ervaring, waar we niet rechtstreeks toegang toe hebben. Zie het als een soort black box van ervaringen die door het luisteren naar bepaalde muziek wordt aangesproken.’

Gigerenzer zegt ook: intuïtie is een expertise die niet bewust werkt, een vorm van onbewuste intelligentie.

‘Van sommige dingen weet je gewoon hoe het moet, zonder dat je kunt uitlegen hoe je het doet. Een goed voorbeeld daarvan is fietsen. Fietsen is gebaseerd op oefenen en vaak doen, maar we ervaren het als iets dat we ‘op gevoel’ kunnen. Een meesterschaker weet razendsnel wat de volgende zet moet zijn. Dat lijkt hij op gevoel te doen, maar in werkelijkheid is het het aan elkaar plakken van ervaringen; intuïtie dus. Jazzimprovisatie is ook zo’n voorbeeld. Dat iemand kan improviseren en kan reageren op wat een andere muzikant doet, komt voort uit jarenlange oefening. Op een gegeven moment komt dat ene riedeltje van pas in een improvisatie. Dus wat intuïtie wordt genoemd is een

combinatie van ervaringen en expertise. Zo luisteren mensen waarschijnlijk ook naar muziek: de koppeling naar ‘hier word ik verdrietig van’ en ‘dit liedje maakt me vrolijk’ gaat snel, omdat er iets herkend wordt.’

Een intuïtieve beslissing is vaak de juiste beslissing, stelt Gigerenzer.

‘Dat is een instinker. Je hoeft maar één keer iets te eten waar je ontzettend ziek van wordt en alleen de geur is al een waarschuwing om het niet nog een keer te eten. Dan gaat het niet om een opeenstapeling van ervaringen, maar een enkele ervaring die je hele gedrag en intuïtie kan verstoren. Zo kan intuïtie soms precies het verkeerde signaal afgeven. Dan gaat het fout omdat een ervaring onevenredig opgeslagen is: op basis van emotie. Emotie kan op die manier angsten veroorzaken en intuïtie doorkruisen.’

Vertrouw dus niet altijd op je intuïtie.

‘Machine learning, een vorm van kunstmatige intelligentie die gericht is op het bouwen van systemen op basis van verwerkte data, leert ons dat in intuïtie voorkeuren en vooroordelen kunnen zitten die bijvoorbeeld racisme en inschattingsfouten veroorzaken. Dus als ervaring verkeerd is opgebouwd, kan er een vervelend aspect aan intuïtie zitten. Mijn intuïtie is een keer doorkruist door een hersenschudding. Mijn geheugen was een tijdje helemaal aan flarden; ik was de toegang tot mijn kennis kwijt. Maar ik vond er ook iets positiefs in, eigenlijk het tegenovergestelde van intuïtie, namelijk dat ik telkens opnieuw iets moest bedenken, omdat ik alles wat ik bedacht tien seconden later weer vergeten was. Ik moest bijvoorbeeld steeds opnieuw bedenken hoe ik het huis uitkwam. Die kant hebben we ook nodig: expliciet kunnen redeneren of creatief kunnen denken.’

Zegt u nu eigenlijk dat intuïtie creativiteit in de weg kan zitten?

‘Soms wel ja. Want terugkomend op machine learning: als je alle schilderijen van Van Gogh laat opnemen in een computer, kan zo’n computer een Van Gogh-achtig schilderij genereren. Dat is een extreme versie van ervaringen opbouwen en een expert worden. Maar een nieuwe Mondriaan maken kan die computer niet. Zo werkt het ook met intuïtie: je zit vast in een wereld van ervaringen.’

Hoe werkt intuïtie in de wetenschap?

‘Als iemand een theorie of een idee oppert en je denkt: dit moet kloppen. Dan is intuïtie een vorm van herkenning op basis van je ervaring. Je denkt “o, dit is in de goede richting, alleen ik heb nog geen idee waarom” of “het voelt goed, hier moeten we heen”. Je moet er dagenlang formules voor uitrekenen, maar je weet: dit moet kloppen. Daar ga je dan in investeren op basis van intuïtie.’

Is smaak ook een vorm van intuïtie?

‘Smaak vind ik niet het juiste woord, het is een metafoor. Voorkeur is een preciezere term. Voorkeur is gebaseerd op herkenning. In iets wat je voor het eerst hoort, zit geen structuur, omdat je het niet herkent. Dat ervaren we dan als niet mooi of zelfs lelijk. Als je een liedje vaker hoort, ga je het mooier vinden. Bij de herkenning van harmonische wendingen wordt dopamine aangemaakt: tien seconden voor de wending komt, verheug je je erop en als het stukje komt, is dat is een soort beloning; je wordt beloond met een noot waarvan je weet dat die gaat komen.’

Over muzikanten wordt vaak beweerd dat de een technisch speelt en de ander op intuïtie.

‘Emotie zit niet in muziek, maar wordt gedragen door muziek. Met andere woorden: muziek is niet ontroerend van zichzelf, maar de luisteraar projetteert ontroering op muziek of associeert een bepaald liedje met ontroering. Die associatie moet je geleerd hebben, die zit niet in de muziek zelf. Een musicus hoeft zich niet droevig te voelen om een droevig stuk te spelen. Sterker, hij kan zich beter concentreren als hij niet droevig is. Iemand die technisch goed speelt, bijvoorbeeld een Japanse pianist die geweldig Mozart of Bach vertolkt zonder dat hij is opgegroeid met die muziek, kan dezelfde emoties oproepen als een Weense pianist die zijn leven lang niets anders heeft gehoord dan Mozart en Bach.’

Dus de ene muzikant slaat niet intuïtief een bepaalde noot nét iets anders aan waardoor het beter of spannender klinkt?

‘De ene pianist ontroert me, aan de andere erger ik me dood. Maar dat ligt aan mijn eigen voorkeuren; de een hoeft niet beter te zijn dan de ander. Je hebt de musicus en de luisteraar en de wisselwerking tussen die twee maakt het muziek. Muziek is mooi omdat wij het mooi vinden. Die emotie is van de luisteraar, muziek is alleen maar een verwekker.’

In dit licht is een recensie volstrekt particulier.

‘Ik kan heel mopperig worden over recensies. Het zijn vaak metaforische beschrijvingen van een luisterervaring, omdat muziek niet in woorden te vatten is. “De pianist speelt als een kabbelend beekje.” Het geeft tegelijkertijd de kracht van muziek aan. In die zin is muziek niet talig, expliciet en beredeneerbaar. Maar je kunt het wel degelijk onderzoeken. Even het voorbeeld van een tomaat: Leg maar eens uit hoe een trostomaat smaakt aan iemand die nog nooit een tomaat heeft gezien of geproefd. Dat gaat je niet lukken, dat wordt een ramp. Met muziek is het misschien net zoiets, we kunnen wel degelijk horen dat iets mooi is, maar wat het nou mooi maakt, daar is taal ontoereikend voor. En dat is precies wat ik onderzoek: onze capaciteit om muziek te ervaren. Een recensent zal vaak vergelijkingen trekken, op basis van ervaring en het leggen van expliciete relaties. “Dit is interessant, want we hebben het in de jaren tachtig ook al eens gehoord.” Daarom nemen we ze serieus. Maar ook een recensent heeft zijn eigen voorkeuren, die hij soms uitspreekt en soms dempt omdat hij de woordvoerder is van een bepaalde groep.’

Kunt u nog onbevangen naar muziek luisteren?

‘Overdag reguleert muziek mijn stemming. Als ik iets per herhaling luister, trekt het niet meer mijn aandacht en neemt de muziek me mee in een comfortabel gebied waarin ik goed kan werken. Maar bij een concert kan ik mezelf helemaal verliezen en duizelig raken omdat de muziek nét iets anders wordt gespeeld dan ik verwacht.’

U komt uit een muzikale familie, uw broer is de bekende saxofonist Yuri Honing. Bent u zelf muzikant?

‘In onze familie is bijna iedereen musicus, alleen ben ik rond mijn 25ste de wetenschap ingegaan. Rigoureuus moet ik zeggen, van de een op de andere dag heb ik al mijn instrumenten verkocht en ben ik met computers aan de slag gegaan. Op jonge leeftijd was er bij mij ingeslopen dat je alleen muzikant kunt zijn als je heel goed bent. En ik had Glenn Gould als voorbeeld; zijn niveau zou ik nooit zou gaan halen. Met een computer kon je ook geluid maken, dat vond ik fascinerend. Je kon zelfs luistermachines bouwen, machines die het tempo volgen van wat een muzikant maakt en dan sneller of langzamer gaan spelen, of in jouw stijl doorspelen. Dat vond ik zo spannend, hip en nieuw dat ik dacht: nou, die piano bestaat niet meer over twintig jaar, de computers nemen het allemaal over. Ik was daar optimistisch en utopisch over. Ik probeerde aan een machine uit te leggen wanneer iets snel of langzaam is, wat de eerste tel is, wanneer de toonsoort verandert, muziek expliciet te maken dus. We snappen nog steeds niet goed hoe het werkt, terwijl iedereen het hoort.’

Een van uw stokpaardjes is dat iedereen muzikaal is. Maar Glenn Gould is wel degelijk een betere pianist dan u. Is de ene muzikant dan muzikaler dan de ander?

‘Glenn Gould is in de uitvoering beter dan ik. In de muziek noem ik dat acrobatiek en daar is oefening en talent voor nodig. Luisteren en waarderen kan iedereen.’

Dus er is ook nog zoiets als talent.

‘Mijn vermoeden is dat de capaciteit voor muziek erg lijkt op de capaciteit voor taal. Talent voor muziek, dat noem ik muzikaliteit, is de set van vaardigheden die mogelijk maken dat jij hoort wat de melodie is, hoe het ritme zit, of het emotioneert of saai klinkt. En dat is een rekbaarder begrip dan wat we in het algemeen vatten onder de noemer muzikaliteit. Dan heb je het over het talent van het muziek maken, maar ik heb het over alles. Zowel luisteren, als maken, als kaderen. Vandaar de titel van mijn boek. Iedereen is muzikaal. Mensen die twee melodieën echt niet uit elkaar kunnen houden, of niet horen of iets een wals is of een mars zijn uitzonderlijk, dat komt bijna niet voor.’

Naar welke muziek luistert u op het moment veel?

‘Als ik aan het schrijven ben meestal Glenn Gould, maar momenteel staat The Smile, de nieuwe band van Tom Yorke, op repeat. Dat Tom Yorke bijzonder is, zullen een heleboel mensen bevestigen, daar zal weinig discussie over ontstaan. Pas als ik zeg dat iedereen muzikaal is volgt er weerstand: “Maar mijn vriend kan echt geen toon houden.” Wat een pessimisme!’

Remember this one?

Interview - Henkjan Honing, music scientist

De Volkskrant – 10 August 2022 - CÉCILE KOEKKOEK

What is the role of intuition in improvisation: do jazz musicians play by instinct or based on expertise? Henkjan Honing: The listener does at least half of the job.

Is implicit knowledge the same as intuition?

‘In a sense it is.’

Your discipline is music cognition. That seems to me to be explicit.

‘The term cognition refers to the cognitive sciences and the tools we use to study perception, expectation, attention and the memory for music. Within the music sciences my main focus is on the listener. Music is not just in the object, the sound, so not only in what the composer has created or the musician performs. The listener does at least half of the job. Why do we find one rhythm tedious and another thrilling? Why does one melody stick in our heads whereas another one doesn’t? There are cognitive processes at work here that relate to our perception and our memory. I try to get a grip on how it works, but I’m proceeding by small steps. Is there a biological basis to our capacity for music, the fact that we can appreciate music, that it can make us feel happy, that it can console us? Is it perhaps genetic? And can you find the same capacity in other animals? That last question has revolutionized my discipline. I work a lot with scientists who do research into song birds, simians and sea lions. My central question is: what does our brain think of music?’

Isn’t music to a large extent culturally defined?

‘That’s something we’ve long assumed, but at the same time it appears to be a set of innate characteristics, one we share with a number of other animals. The cockatoo is the first documented example of this. That we share musicality with other animals suggests that the capacity to experience music has a long evolutionary history.’

The average listener will associate music with emotion.

‘Apparently this is how people experience music. It is my job as a scientist to articulate this observation. When you ask people what music means to them, they will often tell you that music touches them emotionally, that music speaks to them directly. I go one step further by asking myself: why does music have that potential? We still don’t understand why exactly, but we do know it’s a given. No offence to artists and writers, but literature and the visual arts achieve this to a far lesser extent. It would appear that newborns are already able to recognize melodies and distinguish them from a song they’ve not heard before. Music is also more or less the last thing that stays with us: people with dementia who sometimes are in an advanced stage of aphasia can still sing along with songs from their past. Which is very striking.’

Why does our brain have such an intimate relationship with music?

‘There are various theories for this. One of them is that music is related to the care for newborns. Human babies are born at an earlier stage than other mammals. To be able to protect them and care for them, we have developed a special way of talking for them, a sort of musical language, which is overly melodic, rhythmic and dynamic. Perhaps the origin of both music and language lies in the sensitivity to intonation patterns, in what we call the melody in music. The melody seems to appeal to the emotions directly. It appears from recent research that listeners all over the world can differentiate between lullabies, dance songs, healing songs and love songs, even though they’re unfamiliar with the musical culture of the country of origin. Yet the feeling, the emotion, the function of a song, is something we all recognize.’

In the first interview in this series, psychologist Gerd Gigerenzer said intuition is based on experience. That appears to tie in with what you say: from birth we already hear melodies in the form of musical language, so we recognize music and can even divide it into categories.

‘I call that experience a solidified experience, one we don’t have direct access to. Consider it as a sort of black box of experiences that is tapped into when listening to a certain kind of music.’

Gigerenzer also says: intuition is an expertise that doesn’t work consciously, a kind of unconscious intelligence.

‘Certain things you just know how to do, without being able to explain how you do it. A good example is riding a bike. It’s based on practice and repetition, but we experience it as something we can do “by intuition”. A chess master knows in a flash what the next move must be. He seems to act on intuition, but really it’s accumulated experiences; intuition, in a word.’ Jazz improvisation is another good example. That someone is able to improvise and respond to what another musician does, is based on years of practice. At a certain point that one riff is just right in an improvisation. So what is called intuition is a combination of experiences and expertise. That’s probably how people also listen to music: the link to “this makes me sad” and “this song cheers me up” emerges fast, because there is recognition at work.’

An intuitive decision is often the right decision, says Gigerenzer.

‘That’s not always true. You only need to eat something that makes you incredibly sick once and the smell alone is a warning not to eat it again. In such cases it’s not an accumulation of experiences, but a single experience that can disrupt your behaviour and intuition. In that sense intuition can actually lead you astray. It turns out wrong because an experience has been disproportionately stored: on the basis of emotion. That way emotion can cause anxieties and frustrate intuition.’

So you shouldn’t always rely on your intuition.

‘Machine learning, a form of artificial intelligence aimed at building systems on the basis of processed data, teaches us that intuition can harbour preferences and prejudices that lead to racism and assessment errors. So when experiences have been acquired the wrong way, there can also be a tricky side to intuition. ‘I once had a concussion, which played havoc with my intuition. For a while my memory was in tatters; I had lost access to my knowledge. But I also found it brought me something positive, the opposite of intuition in fact, which was that I needed to figure something out again and again, because everything I figured out I’d have forgotten ten seconds later. For instance, each time I had to make up my mind how to leave the house. We also need that side: to be able to argue explicitly or think creatively.’

So you are now saying that intuition can get in the way of creativity?

‘Sometimes it does, yes. To get back to machine learning: if you feed all of Van Gogh’s paintings into a computer, it can generate a painting in the style of Van Gogh. That’s an extreme version of building experiences and becoming an expert. That computer, however, can’t create a new Mondrian. That’s how it also works with intuition: you are caught in a world of experiences.’

How does intuition work in science?

‘When someone proposes a theory or an idea and you think: this must be right. In such cases, intuition is a form of recognition based on your own experience. You think, “oh, this is heading in the right direction, but for now I just have no idea why”, or “it feels right, this is where we should be heading”. It may take days of calculating formulas, but you know: this has to be right. So then you start investing in it on the basis of intuition.’

Is taste also a form of intuition?

‘Taste I think is not the right word, it’s a metaphor. Preference is a more precise word for it. Preference is based on recognition. When you hear something for the first time, there’s no structure in it, because you don’t recognize it. We then experience it as not nice or even ugly. When you hear a song more often, it grows on you, you get to like it more. When we recognize harmonic turns, we produce dopamine: ten seconds before the turn, you look forward to it and when it happens, it’s a kind of reward; you are rewarded with a note you know is coming.’

It is often said of musicians that one musician relies on technique and another one plays by intuition.

‘Emotion is not *in* music itself, it’s carried by music. In other words: music in itself is not what moves us, it’s the listener who projects emotion onto music or associates a certain song with an emotion. It’s an association that’s acquired, it’s not in the music itself. A musician doesn’t have to feel sad to be able to perform a sad piece. On the contrary, he is able to concentrate better when he’s not sad. A musician who has a great technique, for instance a Japanese pianist who is a wonderful performer of Mozart or Bach without having been raised on that kind of music, can evoke the same emotions as a Viennese pianist who spent his whole life listening to Mozart and Bach.’

So one musician does not intuitively hit a particular note just that little bit differently so that it sounds better or more exciting?

‘One pianist can move me while another one gets on my nerves. That has to do with my own preferences, though; it doesn’t necessarily mean that the one is better than the other. There’s the musician and the listener, and it’s the interaction between the two that makes the music. Music is beautiful because we find it to be beautiful. That emotion is the part of the listener, music is simply an evoker.’

Viewed in this light any review is totally idiosyncratic.

‘I can get very annoyed with reviews. They’re often metaphoric descriptions of a listening experience, because music can’t be captured in words. “The pianist plays like a murmuring brook.” At the same time it indicates the power of music. In that sense music is not verbal, explicit or argumentative. But that doesn’t mean you can’t research it. Let’s take a tomato as an example: just try and explain the taste of a vine tomato to someone who’s never even seen or tasted a tomato. You can’t do it, it’ll be a fiasco. Perhaps it’s the same with music, we can definitely hear that something is beautiful, but language can’t adequately express what actually makes it beautiful. And that’s exactly what I’m researching: our capacity to experience music. ‘A reviewer will often draw comparisons based on experience and suggest explicit relationships. “This is interesting, because we’ve heard it before, in the 1980s.” That’s why we take them seriously. A reviewer, however, also has their own preferences, which are sometimes explicitly voiced and sometimes left out, because they are the spokesperson of a certain group.’

Can you still listen to music with an open mind?

‘During the day music regulates my mood. When I listen to something repeatedly, it no longer has my full attention and it puts me in a comfort zone where I’m able to work well. At a concert, however, I can totally lose myself and get blown away because the music is performed just that little bit differently than I had expected.’

You’re from a musical family, your brother is the well-known saxophone player Yuri Honing. Are you a musician yourself?

‘Nearly everyone is a musician in our family, but I went for an academic career around the time I was 25. I made a rather clean break of it, I must say. I sold all my instruments from one day to the next and I got involved with computers. I had sensed at a young age that you can only be a musician when you’re really good. And I had Glenn Gould as a model; I would never be able to get to his level. You could also create sound with a computer, which I found fascinating. You could even build listening machines, which follow the pace of what a musician produces and then play faster or slower, or continue in your style. I thought it was so thrilling, hip and new that I felt: well, the piano will be a thing of the past in twenty years, computers will take over. I was optimistic and utopian in that respect. I tried to explain to a machine when something’s fast or slow, which is the count of one, when the key changes, so, to explicitly describe music. We still don’t get how it works, even though everyone can hear it.’

One of your favourite sayings is that everybody is musical. Yet Glenn Gould is definitely a better pianist than you are. Is one musician more musical than another?

‘Glenn Gould is a better performer than I am. In music I call it acrobatics and it takes practice and talent. Everybody can listen and appreciate.’

So there is still such a thing as talent.

‘My guess is that the capacity for music is very similar to the capacity for language. Talent for music, which I call musicality, is the set of skills that enable you to hear what the melody is, how the rhythm works, whether it moves you or sounds boring. And that’s a far more flexible notion than what is generally understood by musicality. That involves the gift of making music, but I’m talking about the sum total. Listening, creating, contextualizing. That’s where the title of my book *Iedereen is muzikaal* (Everyone is musical) came from. People who really can’t tell two melodies apart, or can’t hear whether something’s a waltz or a march are exceptional, it hardly ever happens.’

What type of music do you listen to a lot now?

‘When I’m writing it’s usually Glenn Gould, but right now it’s The Smile, Tom Yorke’s new band, that’s on repeat. A lot of people will agree that Tom Yorke is special, that’s not an issue. It’s only when I say that everyone is musical that people will argue with me. “But my friend really can’t hold a tone.” Such pessimism!’

KEVIN OSEPA

Domènchi – Don't mention, 2022

fotografie, video, objecten,
Reckitt's Crown Blue-pasta

Domènchi – Don't mention, 2022

photography, video, objects,
Reckitt's Crown Blue paste

Kevin Osepa (1994) is filmregisseur en beeldend kunstenaar. Hij studeerde fotografie aan de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht. Hij is geboren en getogen op het eiland Curaçao en is gevestigd in Nederland. In zijn werk reflecteert hij op zijn Afro-Caribische identiteit, op zijn generatiegenoten en op de postkoloniale erfenis. Zijn eerste grote serie bestond uit kunstwerken van intuïtieve stillevens, die hij in het landschap samenstelde en vervolgens fotografeerde. Zijn film *Watamula* (2020) werd genomineerd voor een Gouden Kalf op het Nederlands Filmfestival. Met *La Ultima Ascension* (2022) won hij het Gouden Kalf voor beste korte film. Voor de totstandkoming van deze installatie verbleef hij in de zomer van 2022 op Curaçao.

KEVIN OSEPA
DOMÈNCHI - DON'T MENTION

Kevin Osepa en Tais Zimmerman (zusje)

‘Ik wil een pingpongspel creëren tussen geschiedenis en het hedendaagse. Ik zie mezelf als iemand die deel uitmaakt van beide, iemand die oude rituelen onderzoekt en met gebruik van intuïtie nieuwe rituelen laat ontstaan.’

‘I want to create a ping-pong match between history and the present. I see myself as someone who is part of both, who examines ancient rituals and who develops new rituals with his intuition.’

‘Intuïtie is de basis van mijn werk’

Filmregisseur en beeldend kunstenaar Kevin Osepa is een verhalenverteller. Zijn identiteit wordt voor een belangrijk deel gevormd door de spiritualiteit, rituelen en mythologische verhalen van zijn geboorte-eiland Curaçao, een gebied dat hij steeds met een kunstzinnig en antropologische blik onderzoekt. In de wandvullende installatie *Domènchi – Don't mention* onderzoekt hij het begrip intuïtie vanuit de inspiratie van zijn familiegeschiedenis en zijn fascinatie voor het intuïtief betekenis geven aan alledaagse producten.

Dit werk is gebaseerd op het verhaal van zijn moeder. Op het moment dat haar dochter naar Nederland vertrok, haar broer achterna, bracht ze de navelstrengen van hen samen in een chilipotje. ‘Waarom zij dat deed, kon mijn moeder me niet vertellen, het is geen bestaand ritueel op Curaçao, maar een sterk intuïtief gevoel spoorde haar aan om ons voor altijd samen te verbinden door het samenbrengen van die navelstrengen.’

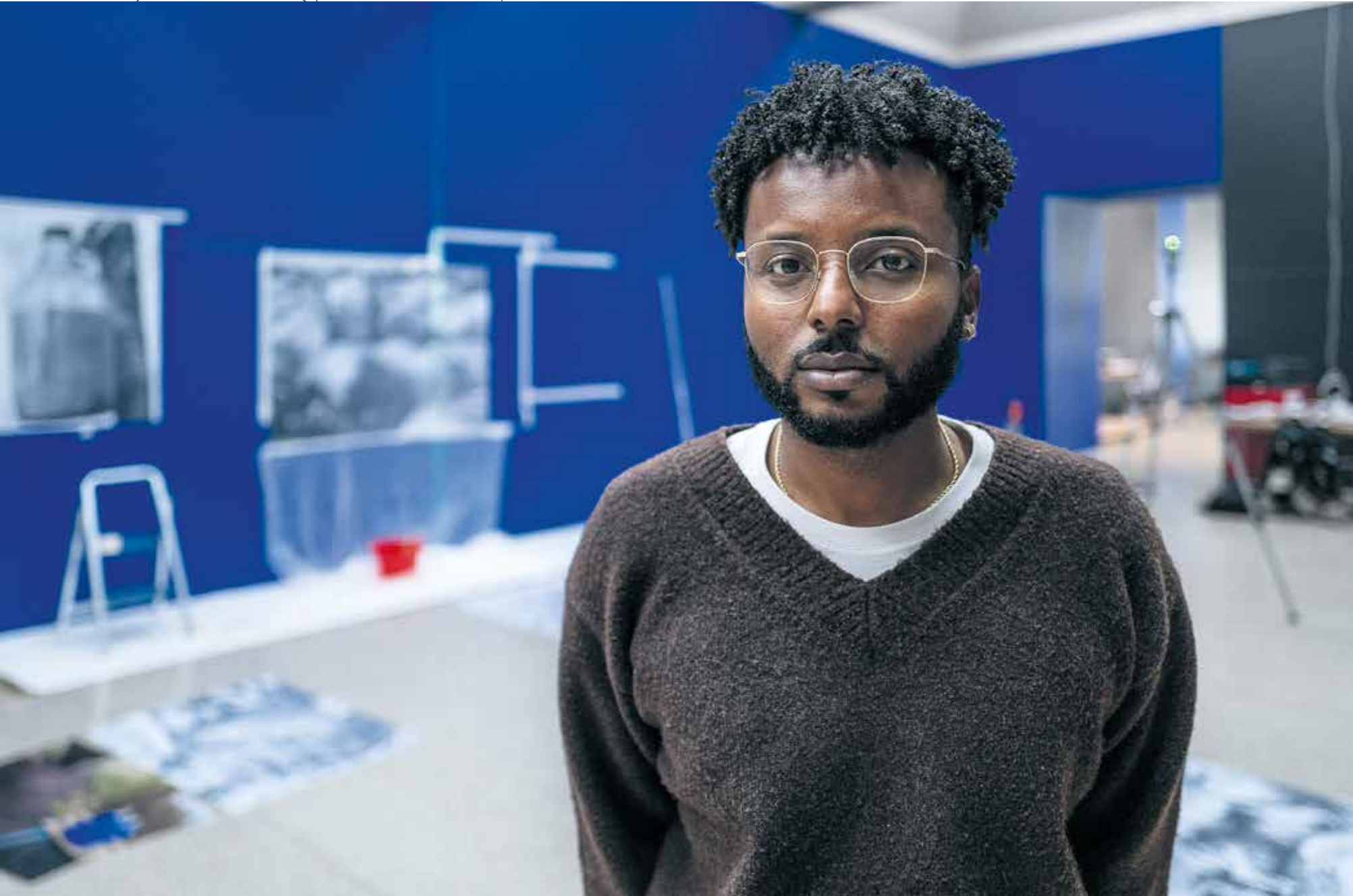
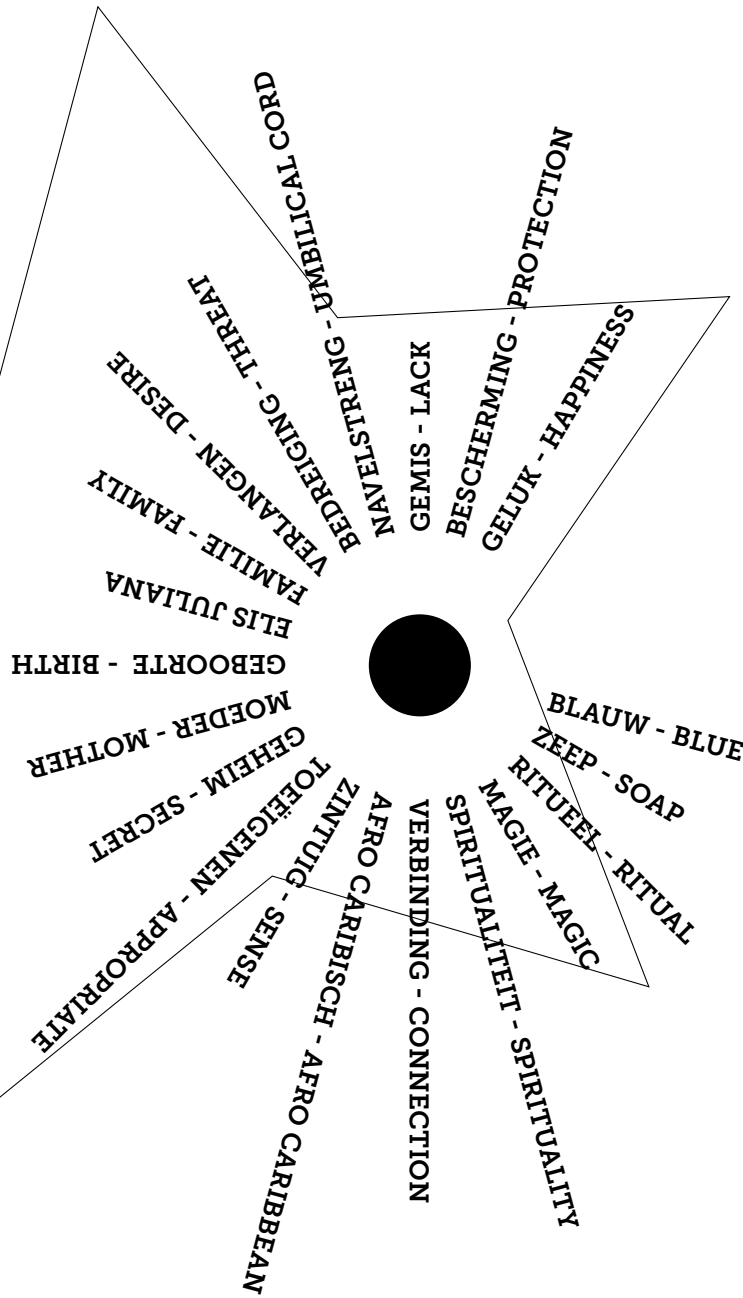
Het chilipotje is een van de talrijke gekleurde beelden die Osepa plaatste op een strook van zwart/wit foto's, die eerder gepubliceerd werden in de boekenreeks *Sambumbu*. Deze 10-delige serie is de opgetekende versie van duizenden geluidsopnamen - verhalen en zangteksten - en foto's uit de jaren vijftig, verzameld door de Nederlandse missionaris Paul Brenneker en zijn vriend volksfilosoof, kunstenaar en dichter Elis Juliana. Als getuigenis van cultureel erfgoed biedt dit materiaal een schat aan informatie van de orale geschiedenis van Curaçao, met daarin aandacht voor de spirituele wereld of Brua - de verzamelterm voor magische opvattingen en bijgeloof op de Antillen.

Osepa gebruikt de foto's letterlijk als achtergrond voor zijn installatie. We zien een keur aan alledaagse producten met een rituele betekenis, die de basis vormen voor zijn spel met historische en nieuwe beelden, met volksverhalen en nieuwe persoonlijke interpretaties. Ze vertegenwoordigen zijn fascinatie voor gebruiksvorwerpen, in het bijzonder schoonmaakproducten, die op de Antillen een beschermende functie hebben. Reckitt's Crown Blue (blauwsel), populair in de jaren 1960, wordt aangebracht op de voetzooltjes van baby's of op hun kruinen, maar wordt ook in potjes rondom huizen geplaatst als beschermingsritueel. Osepa is geïnteresseerd in de nieuwe betekenissen die een gemeenschap aan deze voorwerpen geeft. ‘Ik gebruik Reckitt's Crown Blue altijd om mijn werk te beschermen. Ik vind het fascinerend dat het merk en de *branding* ervan inmiddels iconisch zijn. Reckitt's Crown Blue wordt hiermee een soort van amulet, voor spirituele wash. De betekenis als middel voor een helder witte was verdwijnt hiermee naar de achtergrond. Het is ook een vorm van taal: als mijn moeder mij insmeert met blauwsel, is dat haar manier om te zeggen ‘ik hou van jou’, ik wil je beschermen.’

Osepa ziet dat het thema spiritualiteit leeft onder Caribische jongeren; rituelen worden steeds actueler en kennis van voorouders wordt omarmd. ‘Ik krijg vaak de vraag of ik gelovig ben. Belangrijk voor mij is de verbinding met mijn voorouders en het respect voor mijn land van herkomst. Zij zijn mijn belangrijkste motivatie, die gekoppeld aan een tweede intuïtieve gevoelslaag voldoende aanleiding zijn om er werk over te maken.’

In de collage achtige compositie van *Domènchi – Don't mention* brengt Osepa verschillende betekenislagen aan: in tijd, maar ook in textuur, beeld, media. Handgeschreven teksten en objecten vertellen een persoonlijk verhaal, nostalgische reclames en de foto's uit *Sambumbu* vormen de historische context en kleurenfoto's voegen de verbeelding toe. Osepa componeerde al deze beeldelementen in een grote magisch realistische installatie.

‘Ik draag altijd blauwsels bij mij, ter bescherming: een zakje, een blokje, soms onder mijn voet. A very cheap price for something as valuable as protection.’

Kevin Osepa (1994) is a film director and visual artist. He studied photography at HKU University of the Arts. Born and bred on the island of Curaçao, he now lives in the Netherlands. In his work he reflects on his Afro-Caribbean identity, his contemporaries and the post-colonial heritage. His first large series consisted of intuitive still lives he composed in the open air before photographing them. His film *Watamula* (2020) was nominated for a Golden Calf award at the Netherlands Film Festival. *La Ultima Ascensión* (2022) won a Golden Calf award for short movie. In order to realize the present installation he spent the summer of 2022 on Curaçao.

Film director and visual artist Kevin Osepa is a storyteller. His identity mainly derives from the spirituality, rituals and mythological stories from his native Curaçao, an island he constantly explores both artistically and anthropologically. In the wall-filling *Domènchi – Don’t mention* he explores the notion of intuition on the basis of his family history and his fascination with the how meaning is intuitively attributed to everyday products.

The work centres on a story by his mother. When her daughter left for the Netherlands to follow her brother, she put both their umbilical cords into a chilli jar. ‘My mother could not tell me why, it is not an existing Curaçao ritual, but a strong intuitive feeling urged her to connect us forever by putting the cords together.’

The chilli jar is one of the many coloured images Osepa included in a strip of black and white photographs, which were published earlier in *Sambumbu*. This ten-piece series of books registers thousands of recordings - stories and song-texts - and photographs from the 1950s collected by the Dutch missionary Paul Brenneker and his friend, the popular philosopher, artist and poet Elis Juliana. As a source of cultural heritage the material contains a wealth of information about Curaçao’s oral history, with a focus on the spiritual world of *brua* – the collective term for magical ideas and superstition on the Antilles.

Osepa uses the photos literally as a background for his installation. We see a range of everyday products with a ritual meaning, which are the basis for his play with historical and new images, with folk tales and new personal interpretations. They represent his fascination for household goods, in particular cleaning products, which have a protective function on the Antilles. Reckitt’s Crown laundry blue, popular in the 1960s, is applied to a baby’s soles or crown and also put in jars placed around houses as a protection ritual. Osepa is interested in the new meanings a community attributes to such goods. ‘I always use Reckitt’s Crown Blue to protect my work. I think it’s fascinating that the brand and its branding have become iconic. Reckitt’s Crown Blue has turned some kind of charm for spiritual cleansing. Its meaning as a laundry whitener has faded. It’s also a form of language: when my mother puts laundry blue on me, it’s her way of saying ‘I love you, I want to protect you.’

Osepa sees the theme of spirituality being embraced by the Caribbean youth; rituals are increasingly popular and the knowledge of ancestors is revered. ‘I am often asked whether I am religious. What matters to me is the connection with my ancestors and respect for my country of origin. They form my main motivation. It connects with a second intuitive emotional layer and this is sufficient reason to translate it into a work of art.’

In the collage-like composition of *Domènchi – Don’t mention* Osepa applied several levels of meaning: in time, but also in texture, visualization and media. Texts written by hand and objects tell a personal story, nostalgic advertisements and the photos from *Sambumbu* make up the historical context and colour pictures add the imagination. Osepa combined all these visual elements in a large magic-realistic installation.

‘I always have a bit of laundry blue with me, for protection. A little bag, a tablet, sometimes under the sole of my foot. A very cheap price for something as valuable as protection.’

MINDFULNESS X INTUÏTIE

‘Er is een stem die geen woorden gebruikt. Luister.’

Rumi (Perzisch dichter en schrijver van De Masnavi, met meer dan 25.000 verzen ook wel de Perzische Koran genoemd.)

Je kunt je intuïtie niet dwingen, maar je kunt er wel ruimte voor maken. Het beoefenen van mindfulness is een prachtige manier om deze ruimte te creëren. Zeker in combinatie met kunst. Waar in de traditionele mindfulness beoefening je adem je anker is, kun je ook kunst gebruiken als externe bron om contact te maken met jezelf.

Jolien Posthumus organiseert als Kwartiermaker Cultuur & Welzijn en als hoogste graad trauma- en neurosensitief mindfulnesstrainer en -therapeut i.o. al jaren mindfulness sessies in musea. Een museum is een fijne, toegankelijke plek om met aandacht in het moment te zijn. Je stapt er even uit de waan van de dag en je kunt je er laten verwonderen door kunst. Want kunst roert, raakt, biedt nieuwe perspectieven en zet ons eindeloos in beweging. En het kan de ontdekkingstocht door onze binnenwereld verrijken en verfijnen.

Jolien verweeft kunst en kennis uit de neurowetenschap over de werking van mindfulness in de programma’s die zij ontwikkelt. Ze maakt hierbij onder andere gebruik van het onderscheid tussen perceptie en neuroceptie. Meestal zijn we met onze aandacht naar buiten gericht en nemen we waar met onze vijf meest bekende zintuigen. Wanneer we horen, zien, ruiken, proeven en voelen en dit met ons brein beoordelen, hebben we het over *perceptie*. Dit gebeurt meestal bewust en redelijk onder onze controle. Maar we nemen ook onbewust en buiten onze controle om dingen waar, *neuroceptie* genoemd. Jolien: ‘De term neuroceptie beschrijft de manier waarop het autonome zenuwstelsel informatie verzamelt en verwerkt, zonder gebruik te maken van het denkende brein. Neuroceptie wordt ook wel het zesde zintuig genoemd. Er is een groep wetenschappers die vermoedt dat dit wel eens de neurale basis van onze intuïtie zou kunnen zijn.’

Tijdens een neuro-sensitieve mindfulness sessie kun je op nieuwsgierige wijze je binnenwereld ontdekken met niet-oordelende, nieuwsgierige en milde aandacht. Zeker in combinatie met kunst als externe hulpbron. Het biedt je ruimte om uit je automatische reacties te stappen, je perspectivische lenigheid te trainen en je bewustzijn te verdiepen en verfijnen. Het leert je op je intuïtie te vertrouwen, of hier op een creatieve, inventieve, vindingrijke manier op te reageren. ‘We kunnen ons met behulp van mindfulness beter verhouden tot de lastige dingen in het leven. We kunnen beter voor onszelf en ons naasten zorgen. En het draagt bij aan ons gevoel van welbevinden. Misschien staan we onszelf door mindfulness zelfs vaker toe ergens over te mogen twijfelen. Want door oké te zijn met iets niet weten, zijn we beter in staat om onze intuïtie te volgen.’

Nieuwsgierig geworden?

Jolien heeft speciaal voor jou een korte geleide meditatie opgenomen waarmee je je tentoonstellingservaring in alle rust kunt verwerken. Deze vind je terug in de Lakenhal-app of via deze QR code.

Wil je op zondagochtend voor openingstijd de tentoonstelling opnieuw ervaren, onder de bezielende leiding van Jolien? Dat kan tijdens de live Mindfulness X Intuïtie sessies op 30 oktober, 4 december, 18 december en 15 januari. Kijk voor meer informatie en tickets op lakenhal.nl/activiteiten.

Over Jolien Posthumus

Met 15 jaar ervaring als Kwartiermaker Cultuur & Welzijn stelt Jolien programma’s samen die de relatie tussen cultuur, welzijn en mindfulness verkennen. Als hoogste graad trauma- en neurosensitief mindfulnesstrainer en -therapeut i.o. verzorgt ze trainingen, programma’s, workshops en culturele interventies die bijdragen aan het mentale en fysieke welzijn.

MINDFULNESS X INTUITION

‘There is a voice that does not use words. Listen.’

Rumi (Persian poet and author of the Masnavi, with its over 25,000 verses also known as the Persian Quran)

You can’t force your intuition, but you can give it space. Practising mindfulness is a beautiful way of creating such a space, especially in combination with art. Whereas In traditional mindfulness your breathing is your anchor, you can also use art as an external source to connect with yourself.

As *Kwartiermeester Cultuur en Welzijn* [Culture & Well-being Quartermaster] and highest-level trauma and neuro-sensitive mindfulness trainer and therapist in training Jolien Posthumus has been organising mindfulness sessions in museums for years. A museum is a nice, accessible place to consciously live in the moment. You leave the delusions of the day behind to be surprised by art. Because art affects us, touches us, offers new perspectives and always stimulates us. It can also enrich and refine the exploration of our inner world.

Jolien interweaves art with knowledge from neuroscience on the effect of mindfulness. In the programmes she develops she distinguishes between perception and neuroception. We are usually focussed on the external environment and perceive with our five best-known senses. When we hear, see, smell, taste and touch and have our brain judge the outcome, we call it *perception*. In general, perception is conscious and reasonably controlled. However, we also detect things unconsciously and beyond our control, which we call *neuroception*. Jolien: ‘The term neuroception describes how the autonomic nervous system collects and processes information independent of the conscious brain. Neuroception is sometimes referred to as the sixth sense. Several scientists assume it may be the neural basis of our intuition’.

A neurosensitive mindfulness session allows you to explore your inner world mildly, without inhibition or judgement, especially when combined with art as an external resource. It gives you space to move away from your automatic reactions, to train your perspectival flexibility and to deepen and refine your awareness. It teaches you to trust your intuition or to react to it creatively, inventively and ingeniously. ‘Mindfulness helps us to cope better with the difficulties in life. It enables us to take better care of ourselves and others. It helps to make us feel better. Maybe it even allows us to doubt more often because being okay with not knowing helps us to follow our intuition.’

Intrigued?

Especially for you Jolien recorded a short guided meditation to help you process your exhibition experience in peace. You will find it in the Lakenhal app or via this QR code.

About Jolien Posthumus

Having 15 years of experience as *Kwartiermaker Cultuur & Welzijn* Jolien composes programmes exploring the relationship between culture, well-being and mindfulness. As a highest-level trauma and neuro-sensitive mindfulness trainer and therapist in training she offers trainings, programmes, workshops and cultural interventions which contribute to mental and physical well-being.

Dat wat rest

Interview Birgit Meyer

De Volkskrant - 31-08-2022 - WIETEKE VAN ZEIL

de Volkskrant

Birgit Meyer onderzoekt de rol van intuïtie in religie. Als wetenschapper kan ze ook niet zonder: ‘Met intuïtie open je de wereld naar het onbekende.’

Ongeveer tien minuten na het begin van het gesprek met religiewetenschapper en antropoloog Birgit Meyer op een terras in Amsterdam valt de term ‘the rest of what is’ - te vertalen als ‘dat wat rest’. Het is een begrip in haar vak, geïntroduceerd door antropoloog Mattijs van de Port om te beschrijven wat mensen niet kunnen bevatten of verklaren. Wat overblijft nadat we hebben gedaan wat we gewend zijn te doen: dingen begrijpen en een naam geven. ‘Mensen proberen de complexe wereld die tegenover hen staat, maar waar ze ook deel van uitmaken, te bevatten. De wetenschap zet daarbij in op de rede. Maar er is ook veel wat wij niet weten en waar nog geen woorden voor zijn. Onze kennis is beperkt. Intuïtie zou ons kunnen helpen om meer dingen te begrijpen.’ Dat levert meteen spanning op, zegt ze, want intuïtie heeft onder veel wetenschappers geen geweldige reputatie. Toch heeft de wetenschap intuïtie nodig, vindt Meyer. ‘Begrijp me goed; intuïtie moet de wetenschap niet vervangen. Maar ik zou wat meer ruimte willen voor intuïtie in ons vak.’ Birgit Meyer is hoogleraar in Utrecht, onderzocht religie in de context van zending en kolonialisme in Afrika, deed onderzoek naar de Pinksterkerken in relatie tot opkomend neoliberalisme en zette een onderzoeksgroep op die in Brazilië, West-Afrika, Zuid-Azië en het Caribische gebied de relatie tussen massamedia en religie bestudeerde. Ze onderzoekt religie als een antropoloog. Hoe religie ervaren wordt door mensen in verschillende landen en culturen, wat de invloed van globalisering is op religieuze beleving, wat er overblijft van religieuze tradities na secularisatie, en vooral: de materiële cultuur van religie. Oftewel, wat is de rol van tastbare dingen bij het ervaren van religie, van kunst tot kleding, van architectuur tot het lichaam en alle voorwerpen die in religieuze ceremoniën gebruikt worden. In 2015 ontving ze de prijs Akademiehoogleeraar van de KNAW en de Spinoza Premie van NWO, ook wel de ‘Nederlandse Nobelprijs’ genoemd. Met in totaal 3,5 miljoen euro te besteden aan onderzoek gaf dit haar ruimte voor veel nieuwe projecten. Er lopen nu onder meer onderzoeksprojecten naar corona en religie en naar sacrale voorwerpen in museale context.

Wat is volgens u de definitie van intuïtie?

‘In voorbereiding op dit gesprek viel me op dat intuïtie op veel manieren wordt gebruikt. Van Dale zegt: ‘inzicht zonder nadenken’ en heeft daarmee wel de kern te pakken: intuïtie wordt tegenover de rede geplaatst, en precies daarom door sommigen verguisd als irrationeel, en door anderen opgehemeld als superieur. Ik zie intuïtie als een manier van kennis opdoen die niet gebaseerd is op bewuste en beredeneerde analyse. Intuïtie komt neer op het gewaarworden van een gebeurtenis of een object op basis van zintuigelijke waarneming in een bepaalde context.’

Waarom is context belangrijk?

‘De hele context kan meespelen in het verkrijgen van het inzicht, bijvoorbeeld ook locatie, materiaal, geluid of geur. Gewaarworden is een combinatie van waarnemen en ervaren, en ook: iets als waar ervaren. In religie is dat een belangrijk onderdeel.’

Psycholoog Gerd Gigerenzer noemde intuïtie in deze serie ‘een gevoel gebaseerd op jarenlange ervaring’ en musicoloog Henkjan Honing had het over een ‘gestolde ervaring’; dingen die we denken op gevoel te doen, zijn in werkelijkheid het gevolg van aan elkaar geplakte ervaringen. In hoeverre verschilt uw definitie met die van hen?

‘Beiden werken vanuit een zogenoemd cognitiewetenschappelijk perspectief en willen laten zien dat intuïtie en rede veel dichterbij elkaar liggen dan vaak wordt aangenomen. Ik ben het met hen eens dat intuïtie het vermogen is om op basis van in het geheugen opgeslagen ervaringen te handelen zonder na te hoeven denken. Op dit vermogen wordt uiteraard ook door religies een beroep gedaan: religies kweken technieken zoals bidden of mediteren en gelovigen gebruiken die intuïtief. Maar er is ook een verschil. Religie is gericht op het ervaren van iets dat de grenzen van de rede overstijgt: god, geesten, kortom het onzichtbare. Door gewaarwordingsvormen ontwikkelen gelovigen een besef van dit onzichtbare, waarvan het bestaan niet op wetenschappelijke wijze aantoonbaar is. Ik bestudeer welke middelen worden ingezet om dit besef te bereiken. Hoe ontwikkelen gelovigen een gevoel voor het bestaan van een God ‘die alle verstand te boven gaat’, zoals het in de Bijbel staat (Filippenzen 4, 6-8)? In ben dus geïnteresseerd in de rol van intuïtie bij het waarmaken van het geloof, zonder dat ik zelf als wetenschapper dit geloof beaam.’

En wat is dan de rede, die vaak boven of tegenover intuïtie wordt geplaatst?

‘Rede is het analytische denken op basis van onderdelen die met elkaar in verband worden gebracht. Je hebt rede nodig om intuïtie te verwerken, tot kennis te maken en te delen met anderen. Maar rede alleen is eigenlijk niet productief zonder intuïtie. Intuïtie is onze opening naar de wereld. De manier waarop wij dingen beseffen die nog niet ingekaderd zijn door wat we al kennen en weten.’

Hoe speelt dit een rol in uw werk als religieonderzoeker?

‘In mijn werk doe je veldonderzoek. Ik ben in de vroege jaren negentig naar Ghana gegaan om beter te begrijpen hoe de bekering tot het christendom door Afrikanen aldaar wordt ervaren. Het zuiden van Ghana is heel christelijk. Ik wilde begrijpen waarom ze zich hebben bekeerd, maar ook wat er gebeurde met hun traditionele geloofsvoorstellingen. Op basis van de literatuur die ik vooraf had gelezen, dacht ik dat ik moest kijken naar de Afrikaanse ideeën over God. Dat liep anders. Toen ik het onderzoek begon, merkte ik dat mensen het veel hadden over de duivel. Ik voelde toen intuïtief; ik moet die lijn van de duivel volgen. Dat is wat mensen bezighoudt. Door het geloof in de duivel serieus nemen en te onderzoeken, kon ik de samenvoeging van het inheemse en het christelijke in de geloofsbeleving beter begrijpen.’

En daarbij gaf intuïtief aanvoelen doorslag.

‘Ik had dat niet van tevoren bedacht, maar ik voelde: daar is iets, ik moet dit niet terzijde schuiven. Je moet openstaan om paden te volgen die onder de radar lijken te liggen, en waar je nog geen goede argumenten voor hebt. In de wetenschap is dat nodig om je te openen naar de wereld van het onbekende, en in veldwerk helemaal.’

Wat heeft het opgeleverd?

‘Het beeld van de duivel in Ghana bleek het schakelpunt tussen het christendom en de traditionele cultuur. De inheemse religie werd via de voorstelling van de duivel geïntegreerd in het christelijk pantheon, en bleef daarmee aanwezig voor de mensen. In de Pinksterkerken, die groot zijn in Ghana, is men erg bezig met zich afzetten tegen de inheemse religie. Onder meer door het uitdrijven van ‘duivelse krachten’, van allerlei geesten in de natuur en in rivieren, en in mensen. Die geesten uit het traditionele geloof worden dus wel erkend.’

Voor veel mensen is geloofsbeleving iets gevoelsmatigs. Is religie zelf ook een vorm van intuïtie?

‘Intuïtie heeft een plek in geloofsbeleving, maar religie is veel meer. Het gaat ook over theologie, het bestuderen van teksten, er zijn geloofsregels en veel religies zijn institutioneel.’

Zou u zeggen dat binnen de christelijke geloven het protestantisme het meest rationeel is en hetatholicisme meer intuïtief?

‘Nee, zelfs bij de kaalste vormen van protestantisme is intuïtie een belangrijk instrument in het begrijpen wat goed is en wat niet, wat te doen en wat niet. Maar er is wel een verschil in de manier waarop mensen binnen een religieuze context leren om iets wat onzichtbaar is ‘waar te maken’. In de katholieke traditie bestaan veel geautoriseerde voorwerpen die worden gebruikt als ‘boodschappers’ van wat als het goddelijke wordt gezien; wierook, kaarsen, kunstwerken, beelden, enzovoort. In het protestantisme mogen mensen geen beelden gebruiken als bemiddelaar van het goddelijke. Daar zijn de gewaarwordingsvormen meer gericht op gemeenschappelijk zingen en het gebed. In bijvoorbeeld inheemse religies in Ghana zie je veel gebruik van drums. Door bepaalde geluidsgolven worden mensen gestimuleerd, ze gaan dan bewegen op een manier die door omstanders wordt ervaren als de aanwezigheid van geesten. Ik heb heel vaak gezien dat drums worden gebruikt om geesten op te roepen. En je ziet dat dat is doorgetrokken in de Pinksterkerken aldaar, ondanks dat ze zich tegen deze traditionele ceremoniën afzetten.’

In de islam worden doorgaans ook geen beelden gebruikt.

‘Veel minder. In de islamitische geloofsbeleving is esthetiek wel belangrijk - de architectuur en decoraties in een moskee, de tapijten - en ook het lichaam, en is er ook sprake van intuïtief gewaarworden. Je trekt bijvoorbeeld je schoenen uit, en je hebt het idee van ‘het vrome oor’; een begrip van antropoloog Charles Hirschkind waarmee wordt bedoeld dat gelovigen hun gehoor gereed maken om de boodschap goed te kunnen ontvangen. Daardoor kan de boodschap je hart bereiken en niet alleen je hoofd. Dat kun je zien als intuïtief luisteren, waardoor je dieper geraakt kunt worden. De ritmiek van het gebed speelt ook een rol en kan door bewegingen worden overgenomen. Het zijn eigenlijk lichaamstechnieken om het goddelijke op te roepen. Dat zie je trouwens in alle geloven, in verschillende mate. Een katholieke processie of bidden met een rozenkrans is ook een gewaarwording waarbij bewegingen worden ingezet om het hogere aanwezig te maken.’

Institutionele religie heeft ook te maken met macht en politiek. Hoe rijmt dat met intuïtieve geloofsbeleving?

‘Daar hoeft niet per se een verschil tussen te bestaan. Religie is bij uitstek een fenomeen waarin opvattingen en verbeeldingen worden ‘waargemaakt’, daarom moet je ook altijd kritisch naar religie kijken. Ik kijk als wetenschapper ook hoe religie in een politieke context functioneert en een bijdrage levert aan het scheppen van een sociaal-politieke orde.’

Kan iemand met volle overtuiging intuïtief geloven, en tegelijkertijd een ander onderdrukken?

‘Dat denk ik zeker. Intuïtie wordt in geloofsbeleving gemobiliseerd, het kan als instrument worden ingezet om anderen uit te sluiten of als kwaad te kwalificeren. Religieuze overtuigingen kunnen heel makkelijk onderdeel zijn van een breder machtsstelsel. Religie wordt dan ingezet om regels en wetten op te leggen, gebaseerd op het religieus moreel kompas.’

U heeft ook onderzoek gedaan naar omgang met religieus erfgoed in een geseculariseerde samenleving. Hoe verandert het gebruik van religieuze voorwerpen als geloof geen rol meer speelt?

‘Er verandert veel; dat kun je bijvoorbeeld zien aan de omgang met religieuze voorwerpen in musea. Objecten die als heilig ervaren worden in bepaalde religies hebben in een museumvitrine een heel andere functie en er wordt ook anders mee omgegaan. Daar doen we momenteel onderzoek naar in het Übersee Museum in Bremen, met name naar de Afrikaanse religieuze objecten. Als zo’n voorwerp als erfgoed wordt beschouwd, betekent dat ook dat het waarde heeft, maar op een andere manier. Je ziet daarnaast ook dat er iets van religieuze omgang blijft bestaan bij dit soort erfgoed, vooral bij mensen die ontkerkelijkt zijn maar de geloofspraktijk nog wel kennen. In Nederland hebben bijvoorbeeld veel kerken een nieuwe bestemming gekregen. Een poos geleden had ik een feest in de kerk achter mijn huis, en ik voelde zelf ook een soort weerzin om daar te dansen op graven. Veel mensen ervaren een botsing tussen religieuze en wereldse omgang met herbestemde religieuze gebouwen.’

U bent kerkelijk opgegroeid, maar niet meer gelovig. Spelen de ervaringen uit uw jeugd een rol bij de keuze voor uw vak?

‘Ja, alleen niet op een intuïtieve manier maar juist op een zeer beredeneerde. Ik heb zelf een calvinistische achtergrond waarin religieus zijn een manier was om kritisch te zijn op de maatschappij. Een religieus standpunt hielp mij om analytisch te zijn. Daarom koos ik ook niet voor theologie - de studie naar de inhoud van een geloof - maar voor religiewetenschap, dat wil zeggen de studie naar geloof, gedrag, invloed en de instituten van verschillende religies. Dan kon ik een beetje vanaf de zijlijn observeren.’

Beschouwt u zichzelf als een intuïtief persoon?

‘Ik zou mezelf wel omschrijven als een persoon die intuïtief is en impulsief, maar altijd een check doet. Dat laat ik voortdurend heen en weer bewegen. En deels ben ik zeker door religie gevormd. Ik denk dat je daar ook niet snel af komt.’

The rest of what is

Interview Birgit Meyer

De Volkskrant - 31-08-2022 - WIETEKE VAN ZEIL

Birgit Meyer studies the role of intuition in religion. As an academic it's something she can't do without: 'Intuition opens up the world to the unknown'.

Some ten minutes into my conversation with religion scholar and anthropologist Birgit Meyer at an outdoor café in Amsterdam, she drops the term 'the rest of what is'. It's a concept used in her discipline, which was introduced by anthropologist Mattijs van de Port to describe that which people are unable to comprehend or explain. What remains after we've done what we're used to doing: to get a grip on things and name them. 'People try to comprehend the complex world they're confronted with, but of which they're also a part. For this, science focuses on reason. But there's also a lot we don't know and for which there are no words as yet. Our knowledge is limited. Intuition might help us to get a clearer understanding of things.' It immediately creates tension, she says, because intuition doesn't have a great standing with many academics. Still, science needs intuition, Meyer thinks. 'Don't get me wrong; intuition should not replace science, but I would welcome a little more space for it within our discipline.' Birgit Meyer is a professor at Utrecht. She has researched religion in the context of missions and colonialism in Africa, studied Pentecostal Churches in relation to rising neoliberalism and set up a research group that examined the relationship between mass media and religion in Brazil, West Africa and the Caribbean. Her approach to religion is that of an anthropologist. She studies how people experience religion in different countries and cultures, the influence of globalization on lived religion, what remains of religious traditions after secularization, and especially the material culture of religion. In other words, the role of tangible objects in lived religion, from art to garments, from architecture to the body and all objects used in religious ceremonies. In 2015 she won the Academy Professors Prize of the Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences as well as the Dutch Research Council's Spinoza Prize, also known as the 'Dutch Nobel Prize'. With 3.5 million euros in prize money to spend on research, this offered her the opportunity to initiate numerous new projects. A number of projects are already running, including a research project into Covid-19 and religion and another one into the status of sacred objects held by museums.

What according to you is the definition of intuition?

'As I was preparing for this interview it struck me that intuition is used in many ways. Van Dale (the authoritative dictionary of Dutch) says: "insight without reflection", which hits the mark, as intuition is juxtaposed to reason, and this is precisely why it is rejected by some as irrational and extolled by others as superior. I see intuition as a way of acquiring knowledge that is not based on conscious or reasoned analysis. Intuition boils down to perceiving an event or an object on the basis of sensory perception in a certain context.'

Why does context matter?

'The entire context can be a determining factor in acquiring insight, including for instance location, material, sound or smell. Perception is a combination of observing and experiencing, and also: experiencing something as true. In religion, that's an important element.'

Psychologist Gerd Gigerenzer earlier called intuition in this series 'a feeling based on years of experience' and music scientist Henkjan Honing talked about a 'solidified experience'; things we think we do by instinct are really the result of accumulated experiences. To what extent does your definition differ from theirs?

'Both of them base themselves on a so-called cognitive science perspective and aim to show that intuition and reason are far more closely related than is often assumed. I agree with them that intuition is the ability to act on the basis of experiences stored in memory, without having to give it a thought. This is of course also an ability that is invoked by religions: religions foster techniques like praying or meditating and believers use them intuitively. There's also a difference, however. Religion is focused on the experience of something that transcends the boundaries of reason: god, spirits, the invisible in short. Through forms of perception, believers develop an awareness of the invisible, the existence of which cannot be demonstrated scientifically. I study the means that are employed to achieve this awareness. How do believers develop a sense of the existence of a God that "transcends all understanding", as it says in the Bible (Philippians 4:7)? So I'm interested in the role of intuition in substantiating belief, without myself as a researcher affirming this belief.'

What, then, is reason, which is often placed above or juxtaposed to intuition?

'Reason is the capacity to think analytically on the basis of elements that are viewed in relation to each other. You need reason to process intuition, to turn it into knowledge and to share it with others. Reason on its own, however, is not really productive without intuition. Intuition is our window on the world. The way in which we appreciate things that have not yet been framed by what we are already acquainted with or know.'

How does this play a role in your work as religion scholar?

'In my work we engage in field research. I went to Ghana in the early 1990s because I wanted to get a better understanding of how Africans experienced their conversion to Christianity. The south of Ghana is a very Christian region. I wanted to understand why they converted, but also what happened with their traditional religious concepts. Based on the literature I had read previously, I thought I had to investigate African ideas about God. But this was not what actually happened. When I began my research, I found that people often talked about the devil. I then intuitively felt I had to pursue this line of the devil, as it was what occupied people. By taking the belief in the devil seriously and researching it, I came to understand how the integration of the native and the Christian elements in lived religion worked.'

And intuition was decisive in this.

'It's not something I had conceptualized beforehand, but I felt: that's something real, I mustn't ignore it. You have to be open to following paths that seem to be under the radar, for which you can't find solid arguments yet. In science it's necessary to be open to the world of the unknown, and all the more so in field research.'

What did it bring you?

'The image of the devil in Ghana turned out to be the linking pin between Christianity and traditional culture. Their native religion was integrated into the Christian pantheon through the concept of the devil and so remained present for the people there. In Pentecostal Churches, which are big in Ghana, there is a strong drive to explicitly oppose native religion, for instance by exorcizing 'devilish forces', all kinds of spirits in nature and in people. It implies that those spirits from the traditional faith are indeed acknowledged.'

For many people, lived religion is something that has to do with feeling. Is religion itself a form of intuition?

'Intuition has a place in lived religion, but there is much more to religion. It's also about theology, textual study, there are religious rules and many religions are institutional.'

Would you say that within the Christian faiths, the Protestant faith is the most rational and the Catholic faith more intuitive?

'No, I think that even in the most pared-down forms of Protestantism, intuition is an important tool to understand what is good and what isn't, what to do and what not to do. There's a difference, though, in the way in which people within a religious context learn how to "substantiate" something that is invisible. In the Catholic tradition there are many authorized objects that are used as "messengers" of what is regarded as the divine, such as incense, candles, works of art, images, and the like. In Protestantism, believers are not allowed to use images as a way of mediating the divine. There, the forms of perception are much more aimed at communal singing and prayer. In native religions in Ghana for instance you see that drums are used a lot. People are stimulated by certain sound waves, making them move in a way that bystanders experience as proof of the presence of spirits. I have seen very often that drums are used to evoke spirits. And what you see is that it has permeated the Pentecostal Churches there, even though they oppose these traditional ceremonies.'

Islam, too, in general does not use images.

'To a far lesser extent. In Islamic lived religion, aestheticism is an important factor though – the architecture and decorations in a mosque, the rugs – as well as the body, and there's also intuitive perception. You take off your shoes, for instance, and there's the idea of the "pious ear", a notion developed by anthropologist Charles Hirschkind, meaning that believers must prepare their auditory faculties so as to receive the message well. The message can then reach your heart and not just your head. This can be seen as intuitive listening, which allows you to be touched more deeply. The rhythm of prayer also has a part to play and can be integrated in the movements. In fact they are all physical techniques to evoke the divine. It's something that we see in all faiths, in varying degrees. A Catholic procession or praying with a rosary is also a perception which makes use of movements to make higher things present.'

Institutional religion also has to do with power and politics. How does that rhyme with intuitive lived religion?

'There doesn't have to be a discrepancy between them as such. Like none other, religion is a phenomenon through which views and representations are "substantiated", which is why you always need to look at religion with a critical eye. As a researcher I also look at how religion functions in a political context and contributes to creating a socio-political order.'

Can someone firmly believe intuitively and at the same time oppress others?

'I certainly think that's possible. Intuition is mobilized in lived religion, it can be deployed as an instrument to exclude others or qualify them as evil. Religious convictions can very easily become part of a wider system of power. Religion is then harnessed to impose rules and laws, based on the religious moral compass.'

You have also done research into the engagement with religious heritage in a secularized world. How does the use of religious objects change when faith is no longer an issue?

'There's a lot that changes, which is obvious for instance in how religious objects are treated in museums. Objects that are regarded as sacred in certain religions have a completely different function in a museum setting and they are treated differently. We're studying this at present at the Übersee Museum in Bremen, in particular the African religious objects there. When such an object is regarded as heritage, it still means it has value, but in a different way. Aside from this we also see that something of a religious engagement continues to exist with this type of heritage, especially with people who are secularized but are still familiar with religious practice. In the Netherlands for instance many churches have been given a new designation. A while ago I went to a party in the church behind my house, and I myself felt a kind of aversion to be dancing on graves there. Many people experience a clash between the religious and the secular engagement with reallocated religious buildings.'

You have grown up in a religious family, but you are no longer religious. Do the experiences from your youth play a role in your choice of discipline?

'They do, though not in an intuitive way but actually in a very reasoned way. I come from a Calvinist background in which being religious was a way of looking critically at society. A religious standpoint helped me to be analytical. That is why I did not choose theology – the study of the content of a religion – but religious studies, that is to say the study of the belief, behaviour, influence and institutions of various religions. It made it possible for me to observe from the sidelines.'

Do you consider yourself to be an intuitive person?

'I would describe myself as a person who is intuitive and impulsive, but who always does a reality check. I constantly move back and forth between the two. And I have certainly been shaped partly by religion. I don't think it's something you can easily shed.'

JOS AGASI

Under the skin, 2022

audiovisuele sculptuur

tweekanaals video, asynchroon
(video 1 loop: 10.01 min.; video 2 loop: 10.02 min.)

vierkanaals audio, synchroon
(audio loop: 10.00 min.)

cellulose biofilm, gedroogd

Under the Skin, 2022

audiovisual sculpture

two-channel video, asynchronous
(video 1: 10:01 min. loop; video 2: 10:02 min. loop)

four-channel audio, synchronous
(audio: 10 min. loop)

cellulose biofilm, dried

Jos Agasi (1964) maakte deel uit van kunstenaarscollectief *Blauwe Uur*. Hun (audio)visuele installaties en performances waren in binnen- en buitenland te zien. Sinds 2019 is Agasi werkzaam als zelfstandig kunstenaar en maakt installaties die ruimte voor interpretatie laten.

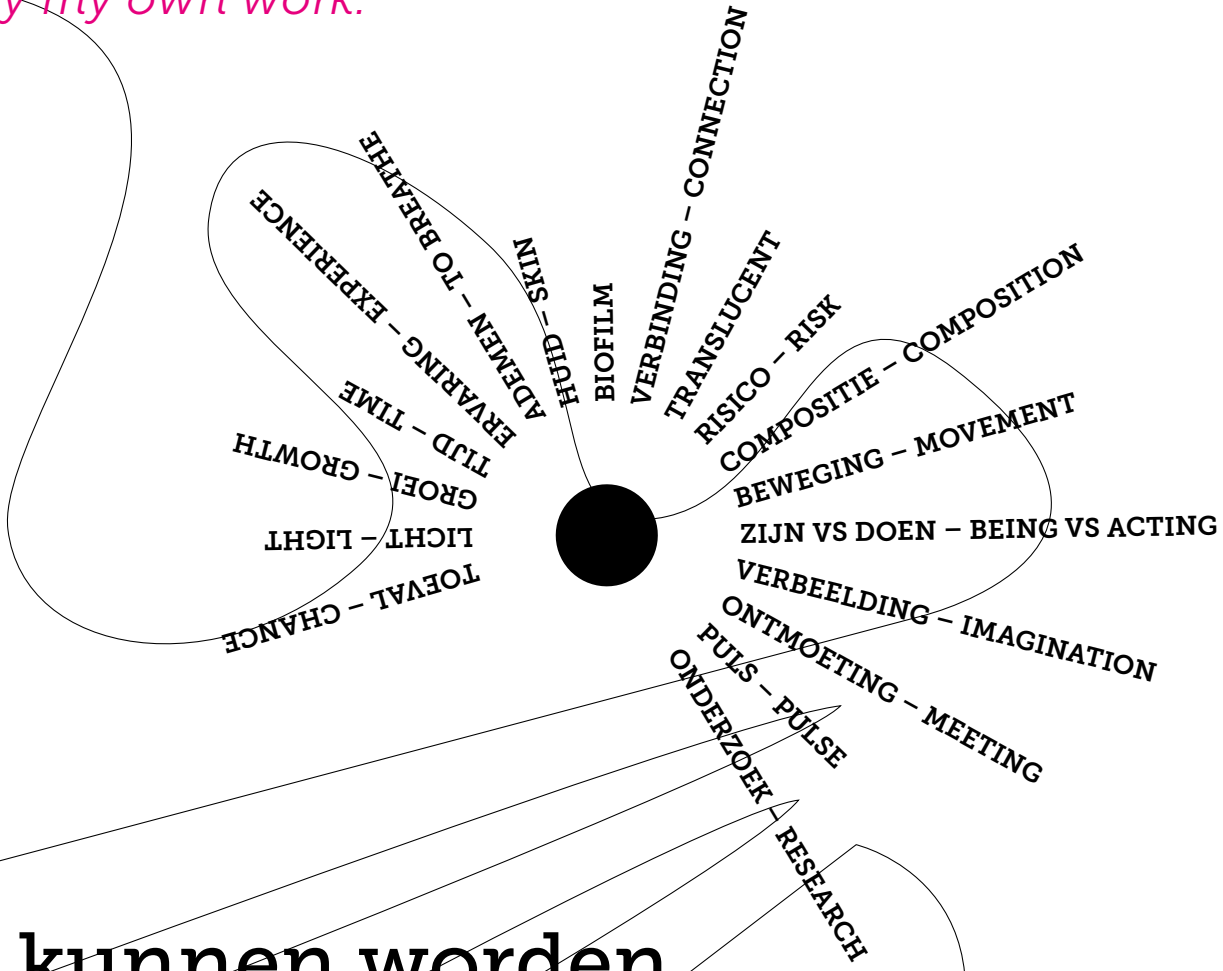
Als Jos Agasi de wereld om zich heen probeert te begrijpen, gaat dat gepaard met beelden. De werkelijkheid ziet en evalueert hij door er in zijn hoofd een eigen beeldtaal aan te verbinden. Naast begrip leveren de beelden ook een gevoel op, variërend van ontroering, verrassing en verwondering tot ontsteltenis. Nieuwe beelden ontstaan ook bij het vormen van zijn visie. Vanuit deze ervaring is *Under the skin* voortgekomen, een werk waarvan hij hoopt dat het hemzelf nog kan verrassen.

Toeval en tijd zijn de belangrijkste aspecten van deze installatie. In dit werk zet Agasi verschillende kanten van zijn belevingswereld naast elkaar: zijn kalme innerlijke gemoed versus de onrust als gevolg van invloeden van buitenaf. Ze ontmoeten elkaar in het midden.

Om die twee werelden te ervaren neemt Agasi letterlijk de tijd. Hij brengt beelden bij elkaar die zich herhalen, maar van een verschillende lengte zijn. Hierdoor komt het werk na vier dagen, vier uur, 30 minuten en 2 seconden pas langs het punt waar het begon. Reken je de soundscape mee, die weer een andere lengte heeft, dan duurt het bijna zeven jaar voor de cirkel rond is.

Inspiratie voor de soundscape vond Agasi in het eigen lichaam: de hartslag als een hoogstpersoonlijk gegeven, de adem als ritme, waar binnen en buiten samenkomen. Ook het bijzondere sculpturaal gevormde canvas verwijst in abstracte vorm naar de grens tussen onze binnen- en buitenwereld. Dun, kwetsbaar en beschermend als onze huid vangt het de samenvallende projecties op. Agasi kweekte de canvasvellen zelf. Ze bestaan uit cellulose, gevormd tijdens de fermentatie van thee en suiker met behulp van bacteriën en gist. Door droging krijgt deze cellulose de eigenschappen die hij zocht voor dit werk: een doorzichtig huidachtig materiaal, dat natuurlijk is gevormd en ook zo oogt.

I want to be surprised by my own work.

Ik wil verrast kunnen worden door mijn eigen werk.

JOS AGASI
UNDER THE SKIN

Intuïtie is niet het onderwerp van mijn werk, maar het mechanisme dat ik meeneem tijdens het maken ervan. Mijn manier van nadenken, bedenken – wat is intuïtie, hoe openbaart het zich, wat kan en wat doe ik ermee – probeer ik in het werk te stoppen. De rest is aan de toeschouwer.

Intuition is not the subject of my work, but the mechanism I adopt when I'm creating. I try to integrate my way of thinking and conceiving – what is intuition, how does it manifest itself, what can I do with it and what do I do with it – in my work. The rest is up to the viewer.

Jos Agasi (1964) was a member of the artist collective *Blauwe Uur*. Their visual and audiovisual installations and performances featured in the Netherlands and abroad. Since 2019 Agasi has been active as an independent artist, creating installations that leave room for interpretation.

When Jos Agasi tries to understand the world around him, images always present themselves. He perceives and assesses reality by mentally assigning a visual language of his own to it. In addition to a better understanding, the images also evoke feelings, ranging from emotion, surprise and wonder to consternation. New images also present themselves as he is forming his vision. It is this experience that lies at the basis of *Under the Skin*, a work which he hopes will still have the power to surprise him.

Serendipity and time are the two main aspects of this installation. In this work, Agasi juxtaposes different aspects of his experiential world: his calm inner state versus the unrest caused by outside influences. They meet each other half way.

To experience these two worlds, Agasi literally takes his time. He brings together images that repeat themselves, but are of different length. As a result, the work only passes the point where it first began after four days, four hours, 30 minutes and 2 seconds. If you also include the soundscape, which has yet another length, it takes almost seven years before the work has come full circle.

Agasi found the inspiration for the soundscape in his own body: his heartbeat as a highly personal feature, his breath as rhythm, where inside and outside meet. The special, sculpturally shaped canvas, too, refers in abstract form to the boundary between our inner world and the world outside. Thin, vulnerable and protective like our skin, it absorbs the converging projections. Agasi himself grew the canvas sheets. They consist of cellulose formed during the fermentation of tea and sugar using bacteria and yeast. Through drying, the cellulose obtains the qualities he was looking for to create this work: a transparent skin-like material that is formed naturally and also looks that way.

Intuïtief gedicht over het werk van Jos Agasi

Senna Pauli

Schrijver en performancekunstenaar Senna Pauli studeerde in 2017 af aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (HKU), specialisatie Writing for Performance. Pauli schrijft theaterteksten voor zowel volwassenen als voor een jeugdig publiek. Met haar eigen werk treedt zij op op literaire podia in het land. Haar werk als theatermaker en schrijver vloeit voort uit haar liefde voor onze grote, uiteenlopende en vertakkende, wonderlijke binnenwereld.

de zelfkant
de natuurlijke rand
daar waar het één het ander raakt
twee tieners
die hun pinken strekken
twee vingertopjes die elkaar raken
een stroompje
een zenuwbaantje
een tak
een wortel schiet door het lijf
laat het hart sneller kloppen
de wangen verkleuren als een appel
zo rood en glanzend
dat je denkt dat ie giftig is
en dat is ie misschien ook wel een beetje
alle goede dingen zijn ook een beetje slecht
de één maakt een indruk op de ander
een afdruk in het lijf

huid is de grens tussen wie je bent
en wat je niet kent

huid is de grens tussen wie je bent
en wat je niet kent
een schouder tegen de jouwe
zijdelings
een voet op je teen
een afdruk
een sorry
we vinden ons terug in elkaars ruimte
als we allebei naar binnen willen
drommen we samen
worden we massa
gaan we op in het geheel
je lichaam laten vallen
één van de zovelen zijn
niet weten waar jij begint en zij ophoudt
hoe wij relateren
in elkaar overvloeien
en waar ons paden in grote banen om elkaar heen bewegen
een afslag nemen
naar Zuid Frankrijk

Intuitive poem on the work of Jos Agasi

the selvedge
the natural edge
there, where the self encounters another self
two teenagers
who stretch their little fingers
two finger tips meeting
a rivulet
a tiny nerve tract
a branch
a root shoots up through the body
making the heart beat faster
colouring the cheeks like an apple
so red and shiny
you think it's poisonous
and perhaps it is, a little
all good things are also a bit bad
the one makes an impression on the other
an imprint in the body

skin is the boundary between who you are
and what you don't know

skin is the boundary between who you are
and what you don't know

a shoulder against yours
sideways
a foot on your toe
an imprint
an apology
we encounter ourselves in each other's space
when we both want to get in
we flock together
we become mass
we merge into the whole
drop your body
be one in a crowd

not knowing where you begin and she ends
how we relate
dissolving into one another
and where our paths are moving around each other in wide orbits
take an exit

to the south of France

Writer and performance artist Senna Pauli graduated at the HKU University of the Arts Utrecht having specialized in Writing for Performance in 2017. Pauli writes theatre texts for both adult and young audiences. She performs her own work at literary events throughout the Netherlands. Her work as a theatre maker and writer stems from her love for our vast, variegated and ramified, wondrous inner world.

‘Ik vind zelf dat wij de
mechanismen van deze
planeet nog helemaal
niet begrijpen, niet
toepassen. Er is geen
onderlinge samenhang.
Ik denk dat we beter
in balans moeten
komen waardoor we
de juiste beslissingen
kunnen nemen en
vooruitkomen.’

LONNEKE GORDIJN

‘I myself think that we don’t at all understand, or make
use of, the mechanisms of our earth. There is no mutual
coherence. I think we need to reach a better balance so
that we can take the right decisions and get somewhere.’

LONNEKE GORDIJN
STUDIO DRIFT

In samenwerking met Andrea Evers, hoogleraar gezondheidspsychologie Universiteit Leiden

Guidance of the lights, 2022

licht, nylon, zand

In collaboration with Andrea Evers, Professor of Health Psychology at the University of Leiden

Guidance of the lights, 2022

light, nylon, sand

‘Ik vaar blind op mijn intuïtie in mijn werk. Ik weet precies wanneer het goed is, en wanneer het niet klopt, wat het ongeveer moet zijn. Het is geen duidelijk beeld, maar ik weet gewoon welke kant het opgaat, ik ga het vinden zonder de uitkomst te weten.

LONNEKE GORDIJN
STUDIO DRIFT

ISM ANDREA EVERS, HOOGLERAAR GEZONDHEIDSPSYCHOLOGIE,
UNIVERSITEIT LEIDEN

GUIDANCE OF THE LIGHTS

Lonneke Gordijn (1980) and Ralph Nauta (1978) founded studio DRIFT 15 years ago. Together with a multidisciplinary team they create experience-oriented sculptures, installations and performances. DRIFT manifests the phenomena and hidden properties of nature with the use of technology, to learn from the earth's underlying mechanisms and restore our connection to it. DRIFT has realized numerous exhibitions and public projects worldwide. A retrospective catalogue will be published in October 2022. The assignment for *Imagine Intuition* at Museum De Lakenhal was carried out by Lonneke Gordijn.

‘I totally rely on my intuition in my work, I know exactly when something is absolutely right or not, or where it’s going to roughly. There’s no clear image, but I just know the direction it’ll take, I’m going to get there without knowing the outcome.

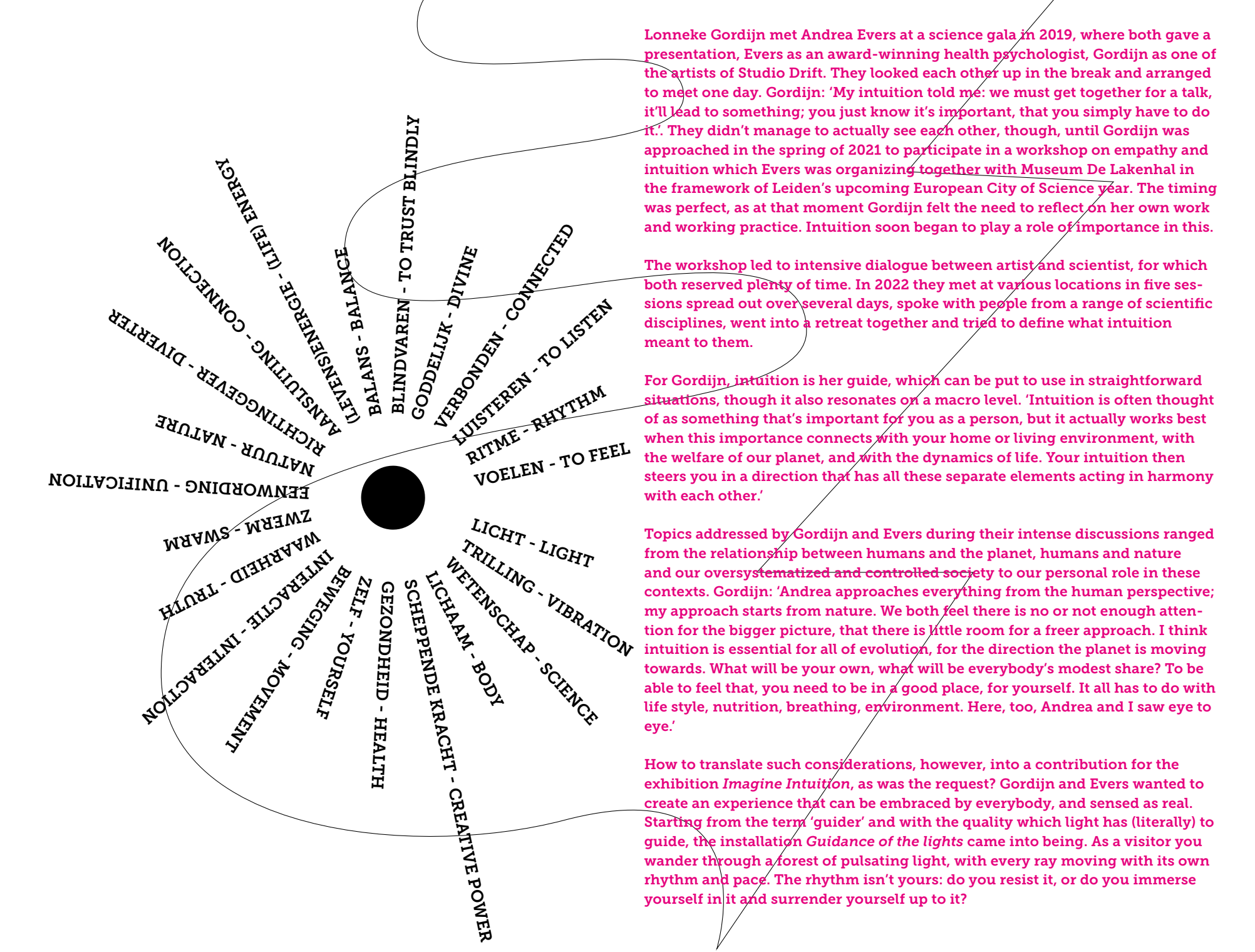
In 2019 ontmoette Lonneke Gordijn Andrea Evers op een wetenschapsgala, waar beiden een presentatie gaven; Evers als prijswinnend gezondheidspsycholoog, Gordijn als een van de kunstenaars van Studio Drift. In de pauze zochten ze elkaar op en spraken af eens samen te komen. Gordijn: ‘Mijn intuïtie zei: we moeten met elkaar praten, daar komt iets uit; je weet gewoon dat het belangrijk is, dat je het moet doen.’ Het kwam er niet van totdat Gordijn voorjaar 2021 werd benaderd voor deelname aan een workshop over empathie en intuïtie, die Evers met Museum De Lakenhal in het kader van het aankomende Leiden European City of Sciencejaar organiseerde. Het was een goede timing, want op dat moment was er bij Gordijn behoefte aan reflectie op haar eigen werk en werkwijze. Intuïtie speelde daarbij al snel een rol van betekenis.

De workshop kreeg een vervolg in een intensieve dialoog tussen de kunstenaar en wetenschapper, waarvoor zij ruim de tijd namen. In een vijftal sessies van meerdere dagen kwamen zij in 2022 bijeen op wisselende locaties, spraken met gasten uit diverse wetenschappelijke disciplines, gingen samen in retraite en probeerden te definiëren wat intuïtie voor hen betekende.

Voor Gordijn is intuïtie richtinggevend; je kunt het toepassen in een simpele situatie, maar het werkt ook door op macroniveau. ‘Bij Intuïtie wordt vaak gedacht aan het belang voor jezelf, maar het werkt juist als dit belang verbonden is met je leef- of werksituatie, met het belang van de planeet, en met de voortbeweging van het leven. Je intuïtie stuurt je in een richting waarbij al deze verschillende elementen in balans zijn met elkaar.’

Onderwerpen die bij Gordijn en Evers tijdens hun indringende ontmoetingen ter sprake kwamen varieerden van de relatie tussen mens en planeet, mens en natuur, onze overgesystematiseerde en gecontroleerde samenleving tot onze individuele rol in die contexten. Gordijn: ‘Andrea benadert alles vanuit de mens; ik benader alles vanuit de natuur. Allebei vinden we dat er niet of te weinig naar de context gekeken wordt, dat er weinig ruimte is voor een vrijere benadering. Ik denk dat intuïtie noodzakelijk is voor de evolutie als geheel, voor de richting waar de planeet naar toe beweegt. Wat wordt daarin jouw, ieders bescheiden aandeel? Om dat te voelen moet je in een goede staat van zijn zijn, voor jezelf. Dat heeft alles te maken met levensstijl, voeding, ademhaling, omgeving. Ook daar vonden Andrea en ik elkaar.’

Maar hoe vertaal je deze overwegingen in een bijdrage aan de tentoonstelling *Imagine intuition*, zoals gevraagd. Gordijn en Evers wilden een beleving creëren die iedereen kan omarmen, en ook als echt ervaart. Met de term ‘richtinggever’ als uitgangspunt en de eigenschap van licht om letterlijk richting te geven ontstond de installatie *Guidance of the lights*. Als bezoeker dwaal je door een bos van pulserend licht, elke straal beweegt in een eigen ritme en tempo. Dit ritme is niet het jouwe: ervaar je weerstand of ga je erin op en lever je je eraan over?

De wetenschap van het buikgevoel

Interview: Andrea Evers

De Volkskrant - 20-09-2022 - CÉCILE KOEKKOEK

de Volkskrant

Niet alles wat je weet kun je rationeel onderbouwen. Toch kan die kennis van levensbelang zijn, zegt hoogleraar Andrea Evers, onderzoeker van het voorspellende brein.

‘Er is een kloof tussen de wetenschap en dat wat we in het dagelijkse leven meemaken’, zegt Andrea Evers (55), hoogleraar gezondheidspsychologie aan de Universiteit Leiden en gespecialiseerd in de invloed van psychologische factoren op lichamelijke klachten en aandoeningen. ‘Neem intuïtie, een in het dagelijks leven veel gebruikte term. Maar ook in mijn vakgebied, de psychotherapie, hoor je regelmatig dat therapeuten deels varen op de intuïtie. Net als in de zorg. Binnen de psychologie zijn wetenschappers dan ook al lang bezig met het begrip en met de vraag wat intuïtie nou precies is. Want in complexe situaties en gesprekken is het nu eenmaal zo dat het rationele niet voldoende is, dat je op grond van andere criteria besluiten neemt. Impliciete besluitvorming, noemen we dat.’

Maar welke kennis gebruik je dan eigenlijk?

‘Kennis die je rationeel niet altijd kunt onderbouwen. Een voorbeeld: bij het nemen van een belangrijke beslissing maken mensen vaak lijstjes met plussen en minnen. Ook al is het aantal minnen groter, dan nog kan je intuïtie zeggen dat je het andere moet doen, bijvoorbeeld omdat je bepaalde wegen niet hebt meegenomen: hoe belangrijk een bepaald plus of minnetje voor je is. Op zo’n moment is je rationele brein vaak niet doorslaggevend.’

Wat is intuïtie volgens u?

‘Binnen de gezondheidspsychologie hou ik me bezig met het placebo-effect: alleen de suggestie dat een medicijn zou kunnen werken heeft al een positief effect. Met andere woorden: op grond van eerdere ervaringen doet ons brein een voorspelling. We weten iets omdat we ons baseren op ervaringen die we ons soms niet eens concreet kunnen herinneren. Dat kunnen ook emotionele ervaringen zijn. Al die ervaringen slaan we op en zonder ons ervan bewust te zijn, hebben we toch bepaalde kennis. De manier waarop we die kennis gebruiken en inzetten, noemen we intuïtie. De kennis dus van een voorspellend brein dat jou stuurt in of je wel of niet iets moet doen.’

En wat is dan emotie?

‘Emotie is een waarschuwingssignaal. De opgeslagen kennis die maakt dat je bijvoorbeeld toenadering zoekt of juist weggaat noemen we intuïtie, waarbij emotie als ondersteuning een laatste duwtje kan geven.’

Waarom is een wetenschappelijke benadering van intuïtie interessant?

‘De optelsom van ervaringen en hoe we die inzetten, levert een schat aan kennis op die voor alle beroepsgroepen waardevol kan zijn.’

Want van oudsher bestaat er binnen de wetenschap dedain voor gevoel en intuïtie.

‘Er heerst een ouderwetse tegenstelling tussen kunst en wetenschap, tussen lichaam en geest. Maar ik vind dat een conservatieve manier van denken, die voortkomt uit de wens om alles rationeel te willen begrijpen. Alsof wat we niet rationeel begrijpen niet bestaat. Maar er bestaat nu eenmaal impliciete kennis die we nog niet met ons brein kunnen bevatten. Daarom wil ik interdisciplinair werken: we hebben andere vormen van wetenschap nodig om deze impliciete kennis toegankelijk en begrijpelijk te maken. Als je uitgaat van de scheiding tussen kunst en wetenschap, zijn methodes uit de bètawetenschappen niet toepasbaar op kunst. ‘Ik wil juist op zoek naar de verbinding tussen die twee disciplines, door bijvoorbeeld de totstandkoming van een kunstwerk, de manier van werken van een kunstenaar, te ontleden aan de hand van verschillende wetenschappelijke disciplines. Ik probeer impliciete kennis rationeel te onderzoeken en met kunstenaars en wetenschappers het concept van intuïtie te ontrafelen. De wetenschap gaat uit van het rationele, de kunst is ervaringsgericht. Hoe kunnen die disciplines elkaar versterken? Dat onderzoeken we momenteel in een serie workshops waarbij kunstenaars en wetenschappers vanuit alle hoeken - sterrenkunde, biologie, neurowetenschap - met elkaar in gesprek gaan.’

‘Kunnen we nog op onze intuïtie vertrouwen nu we elke dag blootstaan aan invloeden vanuit reclame, marketing en nepnieuws?’ is de vraag die gesteld wordt in de aankondiging van een van de workshops. Is er, als het intuïtie betreft, een vershil tussen vroeger en nu?

‘De mens heeft altijd gebruikgemaakt van kennis die niet rationeel verklaarbaar is. Het punt is dat we tegenwoordig in het algemeen met veel meer informatie van buiten worden bestookt dan vroeger. De toename van mogelijkheden om kennis tot ons te nemen zie ik als een positieve ontwikkeling, maar tegelijkertijd zijn we voortdurend bezig om de opgedane kennis te filteren en dat doen we intuïtief. In die zin zou je kunnen stellen dat de huidige samenleving niet alleen de mogelijkheid biedt, maar het ook noodzakelijk maakt om de intuïtie vaker in te zetten, omdat we de continue informatiestroom niet met onze rationele kennis alleen kunnen bevatten.’

Wanneer is intuïtie geen goede raadgever?

‘Als de emotie de overhand krijgt. Een medewerker of leidinggevende die boos wordt, is vaak puur emotioneel gedreven. De emotie is op dat moment een slechte raadgever; de situatie is een trigger voor de boze reactie. Iemand die angstig of boos is, heeft een superkleine focus die de intuïtie overstemt. Het is heel belangrijk om het onderscheid tussen emotie en intuïtie te maken. Therapeuten leren te onderzoeken of hun emotie hen in de weg staat. Bijvoorbeeld als je voelt dat een kind extra onderzoek nodig heeft, maar je niet zeker weet waarom. Op zo’n moment moet een therapeut kunnen afwegen of de eigen emotie een rol speelt in die constatering of andere belangrijke kennisbronnen, zoals bijvoorbeeld externe informatie die bijvoorbeeld ouders geven. Want de eigen emotie kan vertekend zijn door eigen ervaringen. Bij mogelijke twijfel leert een therapeut andere collega’s erbij te betrekken en advies te vragen. Om impliciete kennis op een adequate manier te gebruiken is het essentieel dat emotie niet overheerst. Als dat lukt, blijft de meer pure vorm van intuïtie over, dat buikgevoel, dat dus niet primair gekleurd is door je eigen emotie.’

Als gezondheidspsycholoog richt u zich op de relatie tussen arts en patiënt. In hoeverre speelt intuïtie een rol in die relatie?

‘Het placebo-effect werkt deels omdat patiënten artsen vertrouwen. De kwaliteit van het gesprek blijkt een van de belangrijkste factoren daarvoor te zijn. Patiënten gebruiken hun impliciete kennis tijdens zo’n gesprek, op zoek naar de overtuiging dat de arts te vertrouwen is. Ze spreken daarin hun intuïtie aan, dus de kennis die je op grond van je eigen ervaringen hebt opgebouwd. Andersom zijn zorgverleners zich nog niet ervan bewust dat het vooral om hun houding gaat, en niet alleen om hoeveel tijd ze nemen of welke woorden ze gebruiken. Binnen de opleiding geneeskunde is het belangrijk dat er aandacht is voor het winnen van vertrouwen door de arts.’

Hoe kan een arts het vertrouwen winnen van een patiënt?

‘Als een arts tegen een patiënt spreekt over mogelijke pijn tijdens de behandeling roept dat emoties op. We zijn allemaal geneigd, vanuit een evolutionair overlevingsmechanisme, om beter naar negatieve dan naar positieve informatie te luisteren. Als arts moet je tijdens zo’n gesprek voorkomen dat de patiënt alleen nog maar aan pijn denkt en niet meer luistert naar de rest van het verhaal. Een arts heeft de plicht alle informatie over te brengen, maar daar zijn verschillende manieren voor. Samen met de patiënt kan een arts zoeken naar hoe de patiënt een gesprek wil voeren, wat de patiënt prettig vindt en welke manier vertrouwen geeft. De inzet is dan het voorkomen van mogelijke stresssituaties, zodat de patiënt niet overvallen wordt en op basis van emotie reageert. De laatste jaren is de aandacht voor hoe een patiënt zelf geïnformeerd wil worden gegroeid - de ene patiënt wil alles weten, de ander niet. Artsen gaan vaak uit van hun eigen kennis, maar de vraag aan een patiënt wat ze zelf denken, kan een schat aan informatie opleveren. De reactie van een patiënt, waarschijnlijk gebaseerd op impliciete kennis vanuit het verleden, is voor veel artsen een belangrijke raadgever, terwijl ze daar nog niet systematisch gebruik van maken. We willen graag te weten komen hoe ze dat wél zouden kunnen doen. De ervaringsbronnen van een patiënt neem je dan heel serieus. Het zou van onschatbare waarde zijn als artsen het onderscheid kunnen maken tussen de impliciete kennis van een patiënt en primaire emoties als angst of paniek. We ontwikkelen trainingen voor artsen om juist die emoties te voorkomen. We gaan daarbij uit van een wisselwerking tussen verschillende kennisbronnen: die van de arts en die van de patiënt.’

We hebben het nu over de gezondheidszorg, maar is het voor te stellen dat kennis over intuïtie op meer terreinen ingezet kan worden?

‘Zeker. Neem bijvoorbeeld de rechtbank. Naar slachtoffers wordt nauwelijks geluisterd, alleen de dader wordt verhoord. Een slachtoffer kan een kennisbron zijn, extra informatie opleveren. Ook leraren op school kunnen scholieren meer betrekken bij de manier waarop ze onderwijzen. En dan hebben we natuurlijk nog de kunst. Wat daar zo interessant aan is, is dat kunstenaars het rationele vaak niet gebruiken. Tijdens een workshop onderzoeken we nu hoe ze hun intuïtie, impliciete kennis dus, bewust in kunnen zetten om tot persoonlijke kunstuitingen te komen. ‘Het mooie is: niemand twijfelt aan het bestaan van impliciete kennis. Als we dat als uitgangspunt nemen, kunnen er nog mooie inzichten ontstaan in de wisselwerking tussen lichaam en geest.’

The science of gut feeling

Interview: Andrea Evers

De Volkskrant - 20-09-2022 - CÉCILE KOEKKOEK

Not everything you know can be rationally substantiated. This knowledge, however, can be of vital importance, says professor Andrea Evers, researcher of the predicting brain.

‘There’s a gap between science and what we experience in our everyday life’, says Andrea Evers (55), Professor of Health Psychology at the University of Leiden, who specializes in the influence of psychological factors on physical complaints and conditions. ‘Take intuition, a term we often use in our daily life. But also within my own discipline, psychotherapy, we regularly hear that therapists rely in part on intuition. It also happens in health care. Within psychology, researchers have therefore long studied this notion and the question what exactly intuition is. It’s clear that rationality alone is not sufficient in complex situations and conversations, that decisions are taken on the basis of other criteria. This is what we call implicit decision-making.’

But what kind of knowledge is it that we use in such situations?

‘It’s knowledge you can’t always substantiate rationally. People often make lists of pros and cons when they have to make an important decision. Even when there are more weak points than strong ones, still our intuition can tell us to do the other thing, for instance because we’ve not considered everything fully: how important a certain upside or downside is for you. At such moments, our rational brain often isn’t decisive.’

What in your opinion is intuition?

‘Within health psychology I study the placebo effect: the very suggestion that a medicine might work already has a positive effect. In other words: our brain makes a prediction on the basis of previous experiences. We know something because we base ourselves on experiences we may not even specifically remember, including emotional experiences. We store all those memories and we possess a certain knowledge without however being aware of it. The way in which we use and apply that knowledge, is what we call intuition. So, it’s the knowledge of a predicting brain that guides us in whether or not we should do something.’

What, then, is emotion?

‘Emotion is a cautionary signal. The stored knowledge that for instance causes us to be drawn to something or someone, or conversely puts us off, is what we call intuition, whereby emotion can give us that final nudge.’

Why is a scientific approach to intuition of interest?

‘The sum of experiences and how we apply them offers a wealth of knowledge that can be of value to all professional groups.’

Because traditionally, science has disdained feelings and intuition.

‘There’s an old-fashioned contrast that prevails between art and science, between body and spirit. To me, however, that’s a conservative way of thinking, one that stems from the urge to want to comprehend everything rationally. As if what we can’t grasp rationally doesn’t exist. Still, there is such a thing as implicit knowledge which we can’t as yet comprehend with our brain. That’s why I want to work in an interdisciplinary way: we need other forms of science to make this implicit knowledge accessible and understandable. If we premise ourselves on the division between art and science, methods used in the hard sciences can’t be applied to art. ‘What I’m actually looking for is the connection between these two disciplines, for instance by analysing the creation of a work of art, the way an artist works, from the point of view of various scientific disciplines. I try to research implicit knowledge rationally and to unravel the concept of intuition together with both scientists and artists. Science is premised on the rational, art is experience-oriented. How can these disciplines reinforce each other? This is what we’re currently researching in a series of workshops in which artists and scientists from all fields – astronomy, biology, neuroscience – engage with each other.’

‘Can we still trust our intuition now that we are exposed to influences from advertising, marketing and fake news on a daily basis?’, is the question raised in the announcement of one of the workshops. Is there a difference between past and present as far as intuition is concerned?

‘We humans have always made use of knowledge that can’t be explained rationally. The thing is that nowadays, we’re being bombarded with so much more information than in the past. I view the increase in opportunities to acquire knowledge as a positive development, but at the same time we’re constantly busy filtering the knowledge we’ve acquired, and this we do intuitively. In that sense you might say that our modern society not only offers the opportunity, but also makes it imperative to use intuition more often, because we’re unable to comprehend the continuous flow of information with our rational knowledge alone.’

When is intuition not a good counsellor?

‘When emotion gets the upper hand. A colleague or a supervisor who gets angry is often purely driven by emotion. At such moments, emotion is a bad counsellor; the situation triggers the angry reaction. Someone who is anxious or angry has an extremely narrow focus that overrules their intuition. It’s very important to make that distinction between emotion and intuition. Therapists learn to recognize whether their emotions get in the way. When you feel a child needs additional examination, for instance, but you’re not sure why. At such moments, therapists must be able to decide whether it’s their own emotion that’s playing a role this assessment, or other important sources of knowledge, such as for instance external information provided by parents. As their own emotions may be distorted by their own experiences. In case of possible doubt, therapists are trained to involve other colleagues and ask for advice. To be able to use implicit knowledge adequately, it’s essential not to allow emotion to get the upper hand. When you’re able to manage this, what remains is the purer form of intuition, that gut feeling, which is therefore not primarily influenced by our own emotions.’

As a health psychologist you focus on the relationship between doctor and patient. To what extent does intuition play a role in that relationship?

‘The placebo effect is partly successful because patients trust their doctors. The quality of their conversation proves to be one of the main factors in this. Patients use their implicit knowledge during such conversations, trying to arrive at the conviction that the doctor can be trusted. They tap into their intuition for this, meaning the knowledge we’ve developed on the basis of our own experiences. Conversely, care providers are not yet aware that it’s mainly their attitude that matters, and not just the amount of time they spend or which words they use. It’s important within medical training that attention is devoted to winning the patient’s trust by the doctor.

How can a doctor win a patient’s trust?

‘When a doctor tells a patient about the pain they might experience during treatment, that triggers emotions. We’re all inclined, based on an evolutionary survival mechanism, to be more attentive to negative than positive information. When having such a conversation, a doctor must try and avoid that the patient only thinks of the pain and no longer absorbs the rest of the story. Doctors have the duty to put across all information, but there are several ways of doing this. Together with the patient, a doctor can try to find out how the patient would want the conversation to proceed, what makes the patient feel comfortable, and what kind of conversation inspires confidence. In such cases, the purpose is to prevent possible stress situations, so that the patient isn’t overwhelmed and purely reacts on the basis of emotion. In recent years, there has been growing attention for the way in which patients themselves wish to be informed – one patient may want to know every detail, another one doesn’t. Doctors often rely on their own knowledge, but asking a patient what they themselves think can yield a wealth of information. A patient’s reaction, probably based on implicit knowledge from their past, is an important clue to many doctors, although they don’t as yet make systematic use of this. We would like to find out how they might in fact be able to achieve this. It’s then that a patient’s experiential sources are taken very seriously. It would be of inestimable value when doctors know how to distinguish between a patient’s implicit knowledge and primary emotions such as anxiety or panic. We develop training courses for doctors to actually avoid such emotions, based on interaction between several sources of knowledge: that of the doctor and that of the patient.’

We are now talking about health care, but can you imagine knowledge about intuition being applied in other areas as well?

‘Definitely. Take the court of law, for instance. The victim’s story is hardly ever heard, it’s only the perpetrator who’s interrogated. A victim can be a source of knowledge, yield extra information. School teachers, too, can do more to involve their pupils in how they teach. And then there’s art of course. What’s so interesting there is that artists often don’t make use of the rational. We are currently examining in a workshop how they can consciously apply their intuition, that is, their implicit knowledge, for their own artistic projects. ‘The nice thing is: nobody doubts the existence of implicit knowledge. If we take that as a basis, it may yet bring us wonderful insights into the interaction between body and spirit.’

JANET VOLLEBREGT

Tune in portal II, 2022.

bewerkt messing, geanodiseerd aluminium, gepolijst rozenkwarts, sokkel van terrazzo met gerecycled Leids servies

You are present, 2022

bewerkt staal en messing, ruwe en gepolijste rozenkwarts, pyriet en bergkristal

Tune in Portal II, 2022

tooled brass, anodized aluminium, polished rose quartz, terrazzo pedestal with recycled dishware

You are Present, 2022

tooled steel and brass, rough and polished rose quartz, pyrite and rock crystal

Opgeleid als architect aan de Technische Universiteit Delft, beweegt Janet Vollebregt zich op het raakvlak van architectuur en kunst. Zij creëert projecten van verschillende grootte en aard variërend van (landschaps)architectuur en interieurprojecten tot tijdelijke installaties en kunstwerken. Met haar installaties stelt ze de energetische uitwisseling tussen mens en ruimte aan de orde, met als doel deze gezonder, bewuster en meer transcendentaal te maken.

JANET VOLLEBREGT

TUNE IN PORTAL II VOORPLEIN MUSEUM

YOU ARE PRESENT

Imagine Intuition begint op het voorplein van de 17de-eeuwse Lakenhal. Hier plaatste Janet Vollebregt haar *Tune in Portal*. Deze poort is een verwijzing naar de Torii, een element van het shintoïsme, de Japanse natuurreligie. Torii is een poort die symbolisch de overgang markeert van de profane naar de heilige wereld. Je vindt hem vaak als toegang naar een verderop liggende Shinto-tempel.

Vollebregts elegante variant leidt niet alleen richting museumingang, maar verleidt de bezoeker ook om een moment stil te staan en een hangende stemvork aan te slaan, waarop een diep basgeluid, een trilling van 256Hz, door je lichaam stroomt. In de visie van de kunstenaar kalmeert deze frequentie ons zenuwstelsel en brengt ontspanning, verlichting en evenwicht. *Tune in Portal* stimuleert ons om ons open te stellen voor nieuwe ervaringen en voor een nieuwe wereld.

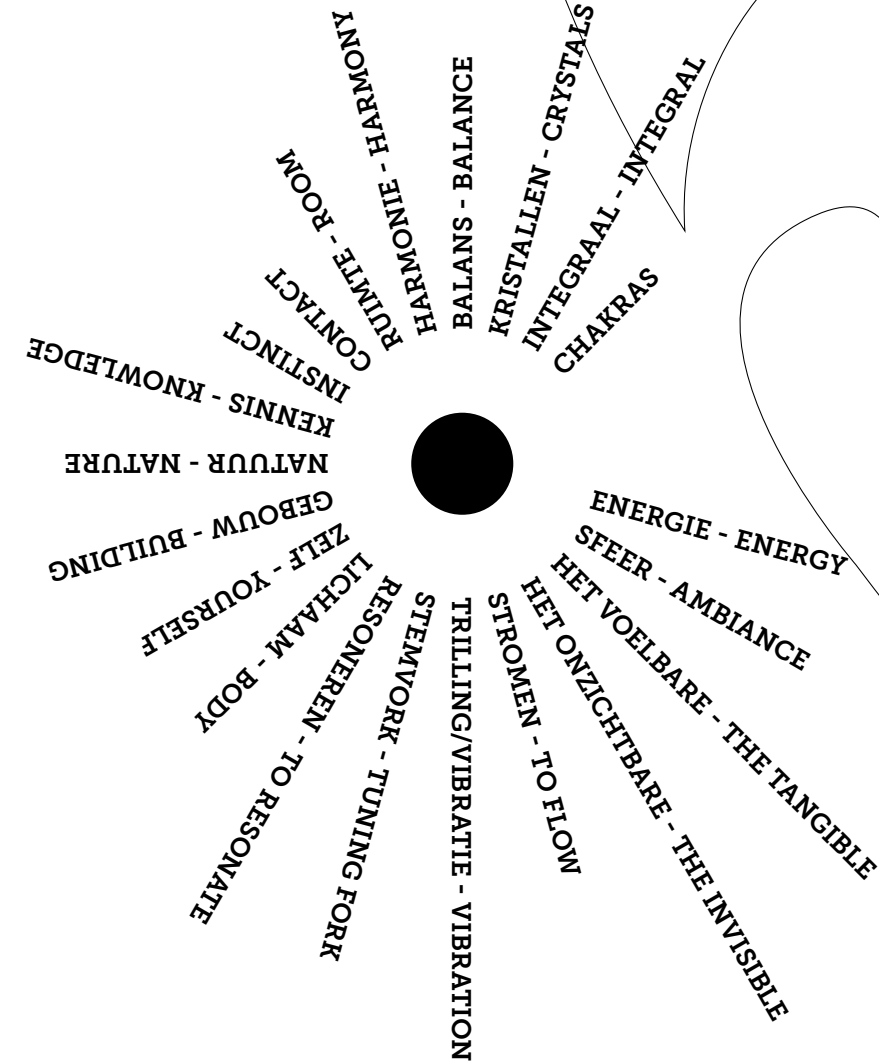
Architect en kunstenaar Janet Vollebregt ziet ons fysieke lichaam als een bouwconstructie, en een gebouw juist als een levend lichaam dat verzorgd moet worden. Haar ontwerpfilosofie is geworteld in haar technische opleiding in de architectuur alsook in een levenslange studie en beoefening van oosterse en westerse filosofie en therapie. Met name Jin Shin Jyutsu, een alternatieve geneeswijze die werkt met de energiestromen in ons lichaam die streeft naar harmonisering van lichaam, verstand en bewustzijn, ligt aan de basis van veel van haar installaties. 'Ik gebruik mijn werken om het onzichtbare, energetische te communiceren. Ik wil mensen omgevingen of sferen bieden waar ze rust vinden, waar ze zich er tegelijkertijd van bewust zijn dat alles met elkaar verbonden is.'

Waar de poort op het voorplein functioneert als startpunt, als overgangsrite, daar vormt een tweede werk van Vollebregt in het museum het sluitstuk van de tentoonstelling. In een open ruimte kun je op een bed van rozenkwarts kiezels plaatsnemen, en lichaam en geest tot rust brengen. De vorm van deze installatie *You are present* is speels gebaseerd op de *Flower of life*, één van de krachtigste natuursymbolen uit de heilige geometrie. Ze komt in verschillende vormen voor en is een oeroude metafoor voor de verbondenheid van al het leven in het universum. Knoop punten worden begeleid door diverse bergkristallen met de intentie om de chakra's (volgens oosterse tradities centrale plaatsen van levensenergie in ons lichaam) te ondersteunen. Bergkristal bevordert concentratie; rozenkwarts staat bekend als de steen van de liefde en opent het hart.

Met deze installatie wil Vollebregt ons handvatten bieden om gemakkelijker in contact te komen met onze eigen intuïtie. Volgens haar zijn wij ontvankelijker voor intuïtie als we open staan voor en vanuit rust kunnen luisteren naar berichten uit het energetisch veld om ons heen. Zij wil ons een bewust balancerende ervaring bieden, een reflectie op onze relatie tussen lichaam en geest. 'Ik wil mensen omgevingen of sferen bieden waar ze rust vinden en zich er tegelijkertijd van bewust zijn dat alles met elkaar verbonden is. Vandaar de vorm van een uitvouwbare *flower of life* - waar je middenin zit - als metafoor voor het universum.'

‘Intuïtie is voor mij een diep van binnen weten waar gevoel, kennis en ervaring samenkomen, een integraal weten dat tot stand komt in contact met het energetisch veld om je heen.’

‘Ik wil mensen omgevingen of sferen bieden waar ze rust vinden, waar ze zich er tegelijkertijd van bewust zijn dat alles met elkaar verbonden is.’

‘I want to offer people environments or atmospheres where they can find peace, where they are at the same time aware that everything is connected.’

Trained as an architect at Delft University of Technology, Janet Vollebregt operates at the interface of architecture and art. She creates projects that vary in size and character, ranging from both architecture and landscape architecture and interior design projects to temporary installations and works of art. With her installations she addresses the energetic exchange between humans and spaces, to make them healthier, more conscious and more transcendental.

Imagine Intuition begins on the forecourt of De Lakenhal, the 17th-century former Cloth Hall in Leiden where Janet Vollebregt placed her *Tune in Portal*. This gateway references a Torii, an architectural element of Shinto, the Japanese nature religion. A Torii is a gate that symbolically marks the transition from the secular to the sacred world. They are often found as entrances to Shinto temples.

Vollebregt's elegant version not only leads towards the museum entrance, it also tempts the visitor to stop for a moment and strike a suspended tuning fork that causes a deep bass sound, a 256 Hz vibration, to resonate in their body. The artist believes this frequency calms our nervous system and brings relaxation, relief and balance. *Tune in Portal* stimulates us to be open to new experiences and to a new world.

Architect and artist Janet Vollebregt sees our physical body as a building structure, and an actual building as a living body that needs to be looked after. Her design philosophy is rooted in her technical training in architecture as well as in the lifelong study and practice of Eastern and Western philosophy and therapy. Many of her installations are especially inspired by Jin Shin Jyutsu, an alternative therapy that works with the energy flows in our body and seeks to harmonize body, mind and consciousness. 'I use my works to communicate the invisible, the energetic. I want to offer people environments or atmospheres where they can find peace and at the same time be aware that everything is connected.'

While the gate on the forecourt functions as a starting point, as a rite of passage, a second work by Vollebregt in the museum itself forms the exhibition's closing piece. In a soft pink environment, visitors are invited to settle down on a bed of rose quartz pebbles and bring peace to body and mind in an open space. The form of this installation *You are Present* is playfully based on the *Flower of Life*, one of the most powerful nature symbols from sacred geometry. It occurs in various shapes and is an ancient metaphor for the connectedness of all life in the universe. Focal points are marked by several rock crystals that are meant to support the chakras (central points of vital energy in our body according to Eastern traditions). Rock crystal fosters concentration; rose quartz is known as the stone of love which opens the heart.

With this installation, Vollebregt wants to offer us tools to make it easier to get in touch with our own intuition. She thinks we are more receptive to intuition when from a state of calm we are open to and hear messages from the energetic field around us. She wants to offer us a mindful balancing experience; a reflection on our own relationship between body and mind. 'I want to offer people environments or atmospheres where they can find peace and at the same time become aware that everything is connected. That is why I chose the shape of a fold-out *Flower of Life* – which has you at the centre – as a metaphor for the universe.'

'To me, intuition is a deep inner knowing, where feeling, knowledge and experience come together, an integrated knowing that arises from contact with the energetic field around you.'

'Dat je als wetenschapper en kunstenaar veel voor elkaar kunt betekenen. Dat is een veel rijkere opvatting van wetenschap dan de huidige. En dat probeer ik te promoten, dat we die nauwe blik van wat we wetenschappelijk vinden, en wat deel is van het onderzoek van het dagelijks leven iets meer bij elkaar brengen.'

ANDREA EVERS

'That you can mean a lot to one another as scientists and artists. That's a far more comprehensive view of science than the current one. That's what I'm trying to promote, that we try and bring that narrow focus of what we think scientifically and what constitutes the research of everyday life a little closer together.'

De huisarts moet zijn nietpluisgevoel volgen: ‘In de medische wereld is intuïtie fundamenteel’

Interview: Margje van de Wiel

De Volkskrant - 19-09-2022 - CÉCILE KOEKKOEK

de Volkskrant

Cognitief psycholoog Margje van de Wiel, werkzaam aan de Universiteit van Maastricht, doet sinds 2005 met huisartsen in Nederland en Vlaanderen onderzoek naar intuïtie in de medische wereld. Huisartsen gebruiken het dagelijks – en gelukkig maar.

Elke arts kent het: een gevoel van onbehagen of ongerustheid over een patiënt, zonder precies aan te kunnen geven waarom; een gevoel van twijfel en verhoogde waakzaamheid. Niet weten wat, maar wel voelen dát er iets is. Noem het een zesde zintuig, fingerspitzengefühl, intuïtie. Artsen spreken het meest van ‘pluis’ of ‘niet pluis’. De een ervaart het als een bijna fysieke sensatie, in de buik of op de borst, de ander beseft: als ik nu niet handel, doe ik vannacht geen oog dicht. Soms is het gevoel er meteen zodra de patiënt de spreekkamer binnenkomt, nog zonder dat er een woord is gezegd. Soms pas achteraf, wanneer de patiënt al naar huis is en de arts het consult niet uit zijn hoofd krijgt. Al eind 19de eeuw introduceerde een hoogleraar interne geneeskunde in zijn oratie aan de Universiteit Utrecht de termen ‘pluis’ en ‘niet pluis’ als belangrijk instrument voor een arts. Zo wordt dit buikgevoel – behalve artsen kennen ook verpleegkundigen het – nog altijd genoemd. Toch werd de toepassing ervan in de geneeskunde wetenschappelijk niet serieus genomen, en ook niet onderzocht. Een van de mensen die daar verandering in hebben gebracht is cognitief psycholoog Margje van de Wiel, werkzaam aan de Universiteit van Maastricht. Sinds 2005 doet ze met huisartsen in Nederland en Vlaanderen onderzoek naar intuïtie in de medische wereld. Zeventien jaar en vele studies later is het pluis-niet-pluisgevoel – *sense of reassurance versus sense of alarm* in internationale studies – niet langer taboe. Sterker nog: medische tuchtcolleges vinden dat dat gevoel tot het diagnostisch arsenaal van de arts behoort. Dat het negeren ervan negatieve gevolgen voor een patiënt kan hebben. Een arts kan zodoende te horen krijgen: ‘Met uw kennis en ervaring had u in de gegeven situatie toch op zijn minst het gevoel moeten krijgen dat er iets niet klopt.’

Waarom is medische intuïtie belangrijk volgens u?

‘Het is fundamenteel in het diagnostische proces. Het niet-pluisgevoel is geen eindpunt, maar het punt waarop je besluit dat je verder moet zoeken. Je vertrouwt het automatische proces van weten dat er iets niet klopt en zoekt het uit. ‘Het gevoel is namelijk niet goed of fout. Het is er gewoon. Het fungeert als een waarschuwing: let op, wees alert. Soms komt de arts erachter waar het vandaan komt, soms ook niet. Het gaat erom het gevoel serieus te nemen en er gevolg aan te geven. Het gevoel moet aanzetten tot reflectie, beter kijken, andere vragen stellen, door te overleggen met een collega of een specialist of door verder onderzoek uit te zetten, ook als er geen directe argumenten aan zijn te dragen. ‘Artsen omschrijven ‘niet pluis’ vaak als: het past niet in het ziekteverloop zoals ik het ken, het past niet bij deze specifieke patiënt, het is anders dan anders, al kan ik niet direct zeggen waarom. De informatie vormt geen coherent geheel, ze krijgen het plaatje niet rond.’

Intuïtie wordt vaak een gevoel genoemd, maar is het niet meer een vorm van onbewust redeneren?

‘Intuïtie is een basaal cognitief proces, het is een vorm van denken. Bij artsen speelt patroonherkenning een belangrijke rol. Intuïtie is een combinatie van automatisch geactiveerde kennis die leidt tot patroonherkenning, de automatische herkenning van een situatie. Omdat het een grotendeels onbewust proces is, wordt het ervaren als een gevoel, maar het is in wezen een cognitief proces. Hoe meer ervaring iemand heeft, hoe sneller en accurater dit proces gaat, maar zonder kennis is er geen sprake van intuïtie.’

Muziekwetenschapper Henkjan Honing noemde intuïtie een combinatie van expertise en gestolde ervaring.

‘Expertise is gebaseerd op kennis opgedaan door studie en ervaring. Beginnende artsen hebben vaak minder goede hypothesen over wat een patiënt heeft dan ervaren artsen. Maar ze hebben wel intuïtie. Door gebrek aan kennis hebben ze vaker een niet-pluisgevoel. Henkjan Honing had het ook over impliciete en expliciete kennis. Maar die twee zijn sterk verweven. Leren kan allebei zijn. Alle kennis komt uiteindelijk bij elkaar en dat wordt een geheel waar je niet altijd bewust bij kunt, maar het zit wel in je hoofd.’

Toch wordt intuïtie soms als tegenhanger van de rede gezien. Ook onder medici. Uit uw onderzoek blijkt dat artsen lang niet altijd er voor uit durven komen dat ze gebruikmaken van hun gutfeeling, omdat het haaks zou staan op hun op rationele, diagnostische en klinische argumenten gebaseerde vak.

‘Daarom noem ik het liever automatisch geactiveerde kennis. Dat 4 plus 4 acht is, daar denken wij niet over na, dat halen wij op uit ons geheugen. Niemand zal dat intuïtie noemen, terwijl het cognitieve proces hetzelfde is. Een ander voorbeeld dat ik vaak aan studenten geef: je herkent je huisgenoot zonder diegene te zien aan de manier van lopen op de gang . Dat is ook een vorm van automatische kennis. We kregen in het begin veel afwijzingen op onze onderzoeksplannen. Mensen vonden het onzin dat we naar intuïtie wilden kijken. Het woord intuïtie heeft onterecht een vage bijklank, waardoor het begrip mysterieus wordt, maar dat is het niet. Het komt voort uit kennis. Je kunt kennis als een netwerk zien. Elke ervaring die je opdoet, draagt bij aan je kennisnetwerk. Dat netwerk is een verzameling van allemaal verschillende elementen die met elkaar zij verbonden: concepten, beelden, actieplannen, zelfkennis, en ook gevoelens. Ervaringen brengen veranderingen teweeg in je kennisnetwerk. Dat is leren: er worden telkens betere verbanden gelegd. Dat wat we gutfeeling, of intuïtie, noemen is niets anders dan een automatische herkenning. Het is de organisatie van de kennis in het hoofd van de arts die intuïtie, het ervaren van het pluis- of niet-pluisgevoel, mogelijk maakt. Het weten dient zich zo snel en ogenschijnlijk uit het niets aan, dat het op een gevoel lijkt. Het weten is er al nog voordat het redeneren begint. Ons denken bestaat uit een continue interactie tussen automatisch denken en meer overwogen, gecontroleerd denken – dat wat we in de psychologie systeem 1 en systeem 2 noemen. En dan is er nog het verwerken van informatie. Op het moment dat wij praten, kan ik niet controleren wat ik zeg. Ik probeer dat wel, maar dat beperkt me ook, want denken is een associatief proces. Er komen gedachten op, automatisch, daar heb je weinig controle over. Anders zouden we niet eens een gesprek kunnen voeren. En meestal zijn gesprekken ook nog zinnig. Ik veronderstel dat jij snapt wat ik zeg en als dat niet zo is, dat je het dan vraagt. Intern hebben we eigenlijk ook zo’n soort proces. Er komt een gedachte op en over die gedachte komen ook weer gedachten op die sturen hoe je over die gedachten nadenkt. Dus wat is nou precies weloverwogen denken, wat is nu rede? Dat is een lastige vraag.’

Het was Erik Stolper, een (inmiddels gepensioneerde) huisarts uit het Gelderse Heerde, die in 2005 contact opnam met Van de Wiel. Van de Wiel deed toen al zo’n vijftien jaar onderzoek naar expertiseontwikkeling bij artsen. Stolper zei: huisartsen zeggen dat hun intuïtie hen elke dag helpt diagnoses te stellen. Zul-len we onderzoeken of dat klopt en hoe dat dan gaat? De voorbeelden buitelden uit zijn mond. De patiënt met buikpijn en bloedtesten die niets uitwezen, die hij vanwege een vage ongerustheid toch doorstuurde voor een echo. Wat bleek: alveeskliekkanker. Al die keren dat iets onschuldig leek, maar het niet-pluisgevoel erin resulteerde dat hij of een collega verder zocht. De jongeman die zich meldde met een verkoudheid en acute leukemie bleek te hebben; het meisje met de gebroken pols dat niet uit bed was gevallen maar het slachtoffer was van kindermishandeling; de oudere vrouw met astma die ook benauwd bleek door hartfalen.

Stolper is op het onderzoek gepromoveerd en jullie doen al heel lang samen onderzoek. Is praten over intuïtie niet langer taboe onder artsen?

‘Veel minder. We hebben geprobeerd intuïtie te duiden en om praktische richtlijnen te bedenken hoe artsen ermee om kunnen gaan. Artsen vinden het fijn dat datgene wat ze allemaal kennen maar waarover niet iedereen even open durfde te zijn nu is opgenomen in de wetenschappelijke literatuur. Ze hoeven zich tegenover een collega niet meer te verantwoorden, kunnen verwijzen naar studies.

Ons doel is altijd geweest: neem dat pluis-niet-pluisgevoel serieus. Daarom vond en vind ik het zo belangrijk om die intuïtie van artsen te ontrafelen. De hele menselijke cognitie is erop gebouwd om patronen te herkennen. Om situaties zo goed mogelijk te begrijpen. Emoties spelen daarbij een rol, ze hebben een signaalwaarde. Ze maken onderdeel uit van, of worden geactiveerd door ons kennisnetwerk. Als jouw haren overeind gaan staan, dan is dat een reden om te handelen. In een goede leeromgeving wordt het vertrouwen op intuïtieve methoden gestimuleerd. Dat is ook wat er misgaat als de werkdruk te hoog wordt: er is weinig ruimte om te leren, weinig tijd voor reflectie en feedback en om even met een collega te overleggen. Dat moet me toch van het hart, nu met het nieuwe zorgakkoord op tafel. Alles moet efficiënter, maar we moeten ons wel realiseren dat dit ten koste van iets gaat.’

Wat Van de Wiel en collega’s ook ontdekten: de tegenhanger van niet-pluis, pluis, komt minstens zo vaak voor. Soms heeft de arts geen diagnose, weet hij nog niet precies wat er aan de hand is maar denkt hij toch: dit zit wel goed. De patiënt met klachten die op papier zorgwekkend klinken, het telefoontje met spoed en dan: zodra de arts de patiënt ziet of spreekt, zakt de bezorgdheid weg. Pluis, kortom. Niet dat een arts iemand op basis van alleen dit gevoel wegstuurt. Pluis is net zomin als niet-pluis het eindpunt van een consult, zegt Van de Wiel. Een arts zal altijd nog de argumenten verzamelen die het gevoel staven. Maar het gevoel was er al, voordat de argumenten geformuleerd werden.

Erik Stolper vertelde dat hij gemiddeld bij een op vijftien patiënten een pluis-niet-pluisgevoel had. Als beginnend huisarts en op de huisartsenpost waar hij de patiënten niet kende, zelfs nog vaker. Hij zei ook: als je een huisarts in opleiding vraagt hoe die nu eigenlijk aan de diagnose komt, dan volgt er een met argumenten omkleed logisch verhaal, maar dat is vaak wijsheid achteraf. Het begon meestal met een ingeving, met intuïtie.

‘Wat ik vooral belangrijk vind: dat intuïtie in huisartsenopleidingen inmiddels als instrument wordt gezien. Erik gebruikt ook vaak het woord kompas, hij is een zeiler. Intuïtie helpt je de richting te bepalen. Het is een rijk instrument dat wij als mens tot onze beschikking hebben, daar moeten we gebruik van maken. Je hoeft niet blindelings op je intuïtie te vertrouwen. Maar onderzoek het altijd.’

Uw collega-psycholoog Gerd Gigerenzer zegt: een beslissing genomen op basis van intuïtie is meestal de juiste. Muziekcognitiewetenschapper Honing zegt: pas op, want een enkele nare ervaring kan je intuïtie vertroebelen. Met wie bent u het eens?

‘Intuïtie is niet goed of fout, het is er. Het komt voort uit beschikbare informatie, kennis en ervaring en zorgt dat een arts verder gaat kijken. Dat een arts vervolgens ontdekt dat er toch niets aan de hand is, behoort tot de mogelijke uitkomsten. Wat wij vooral zeggen is: neem je eigen intuïtie serieus.’

The GP has to follow his “this is not right” instinct: ‘In the medical world, intuition is essential’.

Interview: Margje van de Wiel

De Volkskrant - 19-09-2022 - CÉCILE KOEKKOEK

Cognitive psychologist Margje van de Wiel of the University of Maastricht has been conducting research into intuition in the medical world together with GPs in the Netherlands and Flanders since 2005. GPs use it on a daily basis – which is just as well.

Every doctor knows it: feeling uncomfortable or apprehensive about a patient, without being able to pinpoint why; a feeling of doubt and heightened alertness. Not knowing what, but sensing that something’s the matter. Call it sixth sense, an instinctive feeling, intuition. The sense that something’s ‘all right’, or conversely, ‘not right’. Some experience it as an almost physical sensation, in the stomach or on the chest, others realize: if I don’t act now, I won’t be able to sleep tonight. Sometimes the feeling is there as soon as the patient walks into the consulting room, even before a word has been spoken. Sometimes it only happens later, when the patient’s already gone home and the doctor can’t get the consultation out of their head. Already at the end of the 19th century, a professor of internal medicine introduced the Dutch words for these feelings in his inaugural speech at the University of Utrecht as an important tool for a doctor. It’s a gut feeling – not only doctors, but nurses also experience it – and these terms have been used in the profession ever since. Its application in medicine, however, was not taken seriously in medical science, nor was it researched. One of the people to have changed this is cognitive psychologist Margje van de Wiel of the University of Maastricht. Since 2005 she has been conducting research into intuition in the medical world, together with GPs in the Netherlands and Flanders. Seventeen years and numerous studies later, the ‘all right’ versus ‘not right’ feelings – known as sense of reassurance versus sense of alarm in international studies – is no longer a taboo. In fact: medical tribunals are of the opinion that the feeling belongs to a doctor’s diagnostic apparatus. That ignoring it may have adverse consequences for a patient. So that a doctor may be told: ‘With your knowledge and experience you should at least have had the feeling that something wasn’t quite right in the given situation.’

Why do you think medical intuition is important?

‘It’s essential in the diagnostic process. The “not right” feeling is not an endpoint, it’s the point when you decide you need to look further. You trust the automatic process of knowing something’s wrong and you go and find out. ‘The feeling in itself is basically not right or wrong. It’s just there. It acts like a warning: watch out, be on the alert. Sometimes a doctor finds out why it’s there, sometimes they don’t. What matters is taking the feeling seriously and acting on it. It’s a feeling that should trigger reflection, lead a doctor to take a closer look, ask different questions, consult a colleague or a specialist or arrange further examinations, even when there’s no direct arguments to bring forward. Doctors often describe “not right” as: it’s not consistent with the course of illness as I know it, it’s not typical of this particular patient, it’s not the way it normally is, even though I can’t put my finger on it. The information doesn’t add up, they can’t get the picture right.’

Intuition is often referred to as a feeling, but isn't it rather a form of unconscious reasoning?

‘Intuition is a basic cognitive process, it’s a form of thinking. With doctors, pattern recognition plays an important role. Intuition is a combination of automatically activated knowledge that results in pattern recognition, the automatic recognition of a situation. Since it’s a largely unconscious process, it’s perceived as a feeling, but essentially it’s a cognitive process. The more experience someone has, the faster and the more accurately the process happens, but without knowledge there’s no question of intuition.’

Music scientist Henkjan Honing called intuition a combination of expertise and solidified experience.

‘Expertise is based on knowledge acquired through study and experience. When doctors are starting out, they often have less adequate hypotheses about what ails a patient than more experienced doctors. But they do have intuition. Their lack of knowledge causes them to have that ‘not right’ feeling more often. Henkjan Honing also talked about implicit and explicit knowledge. The two are closely intertwined, however. Learning can be both. All knowledge eventually converges and becomes a whole which is not always something you can tap into consciously, but it’s definitely anchored in your mind.’

Intuition is nevertheless sometimes seen as the opposite of reason. Your research has shown that doctors often hesitate to admit they use their gut feeling, because it would be at odds with their professional practice, which is based on rational, diagnostic and clinical arguments.

‘That’s why I prefer to call it automatically activated knowledge. That 4 plus 4 is eight is something we don’t think about, we retrieve it from memory. No one would call that intuition, even though the cognitive process is precisely the same. Another example I often present to students: you recognize your flat-mate without seeing them, by the way they walk in the corridor. That, too, is a form of automatic knowledge. In the beginning, many of our research plans were turned down. People thought it was nonsense that we wanted to investigate intuition. The word intuition unjustly has a rather vague connotation, giving it an aura of mystery, but that’s not how it is. Intuition proceeds from knowledge. You could look at knowledge as a network. Every experience you acquire contributes to your network of knowledge. That network is a collection of different elements that are interconnected: concepts, images, action plans, self-knowledge, and also feelings. Experiences cause changes in your network of knowledge. That’s what learning is: each time you make better connections. That which we call gut feeling, or intuition, is nothing else but automatic recognition. It’s the organization of the knowledge in the doctor’s mind that makes intuition, experiencing that ‘all right’ or ‘not right’ feeling, possible. The awareness presents itself so suddenly and apparently out of the blue, that it seems to be a feeling. Awareness is already there even before we begin to reason. Our thinking consists of a continuous interaction between automatic thinking and more deliberate, controlled thinking – that which in psychology we call system 1 and system 2. And then there’s also the processing of information. The moment we start to speak, I can’t check what I’m saying. I do try, but at the same time that confines me, because thinking is an associative process. Thoughts well up, automatically, we have little control over them. Otherwise we wouldn’t even be able to have a conversation. And generally, conversations do make sense. I assume that you get what I say and that if you don’t, you will ask me what I mean. In a way, we have a similar process internally. A thought comes to us and other thoughts arise about that original thought which dictate how you think about those thoughts. So what exactly is deliberate thought, what is reason? It’s a difficult question.’

Erik Stolper, a now retired GP from Heerde in the province of Gelderland, contacted Van de Wiel in 2005. At the time, Van de Wiel had already been researching expertise development in doctors for fifteen years. Stolper said: GPs say that their intuition helps them establish diagnoses every day. Shall we research whether this is correct and how it actually works? He had dozens of examples. The patient who had a stomach ache but the blood tests were inconclusive, so he referred him for an ultrasound examination because of a vague sense of disquiet. The outcome: pancreatic cancer. All those times when something seemed innocuous, but the ‘not right’ feeling caused him or a colleague to continue looking. The young man who presented with a cold and turned out to have acute leukaemia; the girl with the broken wrist who hadn’t fallen out of bed but was the victim of child abuse; the elderly woman who had asthma but also turned out to be short of breath because of heart failure.

Stolper received his doctorate on the subject and you have been conducting research together for a very long time. Is it no longer taboo among doctors to talk about intuition?

‘Much less. We’ve tried to explain intuition and set up practical guidelines for doctors so they can deal with it. Doctors like it that what they all know, though some were reluctant to be open about, is now included in the professional literature. They don’t need to justify themselves in front of a colleague, they can refer to published studies. ‘Our goal has always been: take that “all right” versus “not right” feeling seriously. That’s why to me it was and still is important to dissect that intuition of doctors. Our entire human cognition is built to recognize patterns, to understand situations as best we can. Emotions play a role in this, they act as signals. They are part of, or are activated by, our network of knowledge. When your hairs begin to stand on end, that’s a reason to act. In a good learning environment, trusting intuitive methods is stimulated. That’s also what goes wrong when the work pressure gets too high: there’s little room for learning, little time for reflection and feedback or to liaise with a colleague. I want to get this off my chest, with the new national health care agreement that’s been presented. Everything has to be more efficient, but we must realize that something is going to suffer.’

What Van de Wiel and her colleagues also discovered: the opposite of ‘not right’, the sense of ‘all right’, happens at least as often. Sometimes a doctor doesn’t have a diagnosis yet, doesn’t know exactly what’s the matter but thinks: this is OK. The patient with complaints that seem worrisome on paper, the emergency call and then: as soon as the doctor sees or speaks with the patient, the concern is gone. All right, in short. Not that a doctor would dismiss a patient on the basis of this feeling alone. ‘All right’ is no less the endpoint of a consultation as ‘not right’, says Van de Wiel. A doctor will still collect the arguments to support the feeling. But the feeling was already there before the arguments were devised.

Erik Stolper said that on average one in fifteen patients gave him that ‘all right’ or ‘not right’ feeling. Even more often when he was still a novice GP, or at the out-of-hours medical service where he didn’t know the patients. He also said: when you ask a trainee GP how they actually arrived at the diagnosis, they will give you a plausible account, supported by arguments, but often that’s being wise after the event. It usually started with a hunch, with intuition.

‘What I find especially important: that intuition is now regarded as an instrument in general practice training. Erik also often uses the word compass, sailing is his hobby. Intuition helps you find the right direction. It’s a rich instrument we have at our disposal as humans, we have to make use of it. You don’t have to trust your intuition blindly. But always examine it.’

Your colleague, psychologist Gerd Gigerenzer, says: a decision taken on the basis of intuition is usually the right one. Music scientist Honing says: beware, because a single bad experience can cloud your intuition. With whom do you agree?

‘Intuition isn’t good or bad, it’s just there. It proceeds from available information, knowledge and experience and it causes a doctor to look further. That they then find out nothing’s wrong after all is a possible outcome. What we want to say above all is: take your own intuition seriously.’

DAG VAN DE INTUÏTIE

Dag van de Intuïtie 16 september 2022
In het kader van Leiden, European City of Science 2022
365 dagen nieuwsgierig

Stilzitten was er niet bij tijdens dit letterlijk energieke programma dat door Museum De Lakenhal werd georganiseerd in samenwerking met kunst- en filosofieopleiding Dadakademia. In een levendig interview lieten kunstenaars alle aanwezigen ervaren hoe groepsdynamiek onze intuïtie in de war kan schoppen en hoe het haar kan aanwakkeren.

Via oefeningen in de buitenlucht waarbij ‘het volgen van je intuïtie’ leidend was, was er ter afsluiting ruimte voor vragen vanuit de deelnemers aan gezondheidspsychologe Andrea Evers. ‘Kun je je intuïtie trainen?’ en ‘Heb je meer intuïtie dan anderen als je in de zorg werkt?’ zijn twee van de vele tot de verbeelding sprekende vragen uit het overwegend jonge publiek; vragen die volgens Evers prikkelen tot vervolgonderzoek.

Dadakademia is een Kunst & Filosofie Academie in Leiden. Ze ontwikkelen leertrajecten op maat voor jongeren, geven les op scholen, en bieden ook de doorsnee Leidenaar de mogelijkheid om zich te verdiepen in kunst & filosofie. En dat doen ze samen met kunstenaars en filosofen uit de stad onder het motto: ‘Vanuit niet weten onderzoek doen’. Met de tentoonstelling *Imagine Intuition* als inspiratiebron doet de Dadakademia een jaar lang artistic research naar Intuïtie.

partners: Studio MOIO | Dadakademia (performers: Susi Rosenfeld, Susan Bink. Yousef Alkabra en Rianne Evers)
deelnemers: 64
locatie: Theehuis Noord
fotografie: Eelk Fotografie

INTUITION DAY

Intuition Day 16 September 2022
In the framework of Leiden, European City of Science 2022
365 days of curiosity

Sitting still was no option during the literally energetic programme organised by Museum De Lakenhal in association with Dadakademia art and philosophy institute. In a lively interview the artists had everyone in the room experience how group dynamics can mess with our intuition and how it may spark it.

After outdoor exercises focussed on ‘follow your intuition’ the programme finished with questions from the participants for health psychologist Andrea Evers. ‘Can you train your intuition?’ and ‘Is your intuition more developed when you are a health care worker?’ are two of the many intriguing questions the predominantly young audience asked. Evers thinks these questions should be followed up in a next research.

Dadakademia is an institute for art and philosophy in Leiden. They offer bespoke courses to young people, teach at schools and also cater for the average Leiden citizen who wants to learn more about art and philosophy. They work together with local artists and philosophers with the slogan ‘Exploring from ‘not knowing’. Using the *Imagine Intuition* exhibition as a source of inspiration the Dadakademia will carry out artistic research into intuition for a full year.

partners: Studio MOIO | Dadakademia (performers: Susi Rosenfeld, Susan Bink. Yousef Alkabra and Rianne Evers)
participants: 64
venue: Theehuis Noord
photography: Eelk Fotografie

European
City of Science
Leiden2022

THUISATELIER

KLANK KLEUREN

Teken of schilder je favoriete muziek

Theo van Doesburg, *Sfeer | Atmosphere*, ca. 1916
olieverf, triplex, doek

Aan het begin van de vorige eeuw begonnen kunstenaars op verschillende manieren abstract te werken. De inspiratiebronnen of aanpak die de kunstenaars gebruikten, waren nogal verschillend. Jacoba van Heemskerk maakte expressionistische schilderijen waarbij ze spirituele kracht verbeeldde. Theo van Doesburg daarentegen maakte een schilderij over een theorie van Einstein. Beide kunstenaars werkten op een intuïtieve manier met vormen en kleuren. In deze opdracht word je uitgenodigd om ook jouw intuïtie te laten stromen: schilder of teken je favoriete muziek.

- WAT HEB JE NODIG
- kleurpotloden of plakkaat- en of acrylverf of stiften
 - papier
 - schaar
 - lijm
 - jouw favoriete muziek

HOE GA JE TE WERK

Kies een lied of muziekstuk en beluister het met je ogen dicht. Wat hoor je?

Is de muziek vrolijk, hard, energiek of juist langzaam? Bepaal hiermee het formaat en de kleur van het papier waarop je gaat werken.

-

Klinkt het hol of bol? Hoor je scherpe klanken, lang gerekte tonen of juist kort? En is het hoog of laag? Hierop kun je de vormen en de compositie van je werk baseren.

-

Welke klankkleur past bij de sfeer van de muziek? Is het een warme of een koele klank? Bepaal hiermee de kleuren waarmee je gaat werken.

-

Beluister het muziekstuk opnieuw en teken de verschillende vormen en klankkleuren die je hoort.

Maak je de opdracht samen met iemand? Dan is het interessant om het resultaat te vergelijken. Hebben jullie hetzelfde gehoord? En heb je daarna de smaak te pakken? Zet dan nog een ander nummer op en kijk en vergelijk hoe verschillend de kunstwerken worden.

TIP

Als je hebt getekend of geschilderd kun je het ritme van de muziek op het papier versterken door patronen uit (gekleurd) papier te knippen en die aan het werk toe te voegen. Vaak is het dan handig om een vel papier meerdere keren dubbel te vouwen. Als je er een paar vormen uitknipt en het papier weer openvouwt, dan krijg je vanzelf een patroon.

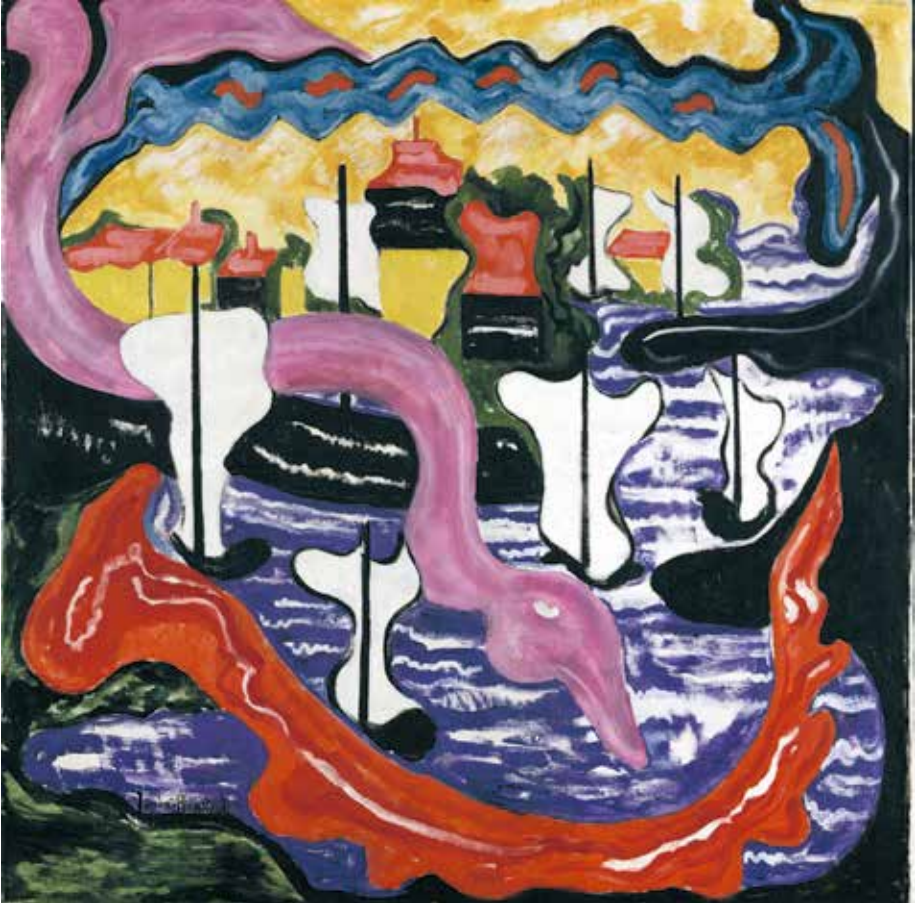
En wil je nog een stap verder gaan? Bedenk dan eens welke materialen bij het muziekstuk passen. Is het zacht en wollig, of klinkt het juist blikkiger? Speur je huis eens af naar materialen die erbij passen, voeg ze toe aan je kunstwerk en maak op die manier een collage van het muziekstuk.

Concept: Emma van Noort

HOME STUDIO

SOUND COLOURING

Draw or paint your favourite music

Jacoba van Heemskerk, *Bild NO68*, 1917
olieverf, doek

Early in the 1900s artists started to work abstractly, in various ways. Their sources of inspiration or their approaches were quite different. Jacoba van Heemskerk made expressionistic paintings expressing spiritual power. Theo van Doesburg, on the other hand, made a painting about one of Einstein's theories. They both used forms and colours intuitively. This assignment invites you too to let your intuition flow: paint or draw your favourite music.

- WHAT YOU NEED
- coloured pencils, poster or acrylic paint, or felt-tips
- paper
 - scissors
 - glue
 - your favourite music.

WHAT YOU DO

Choose a song or a piece of music and listen to it with your eyes closed. What do you hear?

Is the music lively, hard, energetic, or is it slow? Use your conclusion to decide which format and which colour paper you will use.

-

Does it sound hollow or round? Do you hear sharp sounds, are the sounds lingering or short? Are they high or low? They tell you the basis of the forms and the composition of your work.

-

Which timbre fits in with the music's atmosphere? Use it to decide which colours you want to use.

-

Listen to the music once more and draw or paint the various forms and tone colours you hear.

Are you working on this with someone else? Then it is interesting to compare notes. Did you hear the same things? Does it taste like more? Then you should put on another track and watch and compare your different results.

TIP

When you are finished drawing or painting you may enhance the rhythm of the music on the paper by cutting patterns from (coloured) paper and add them to the work. It may be useful to fold a piece of paper in half several times. When you cut shapes from it and unfold it, you have made yourself a pattern.

Do you want to go further? Then think about what materials will fit in with the music. Is it soft and woolly or does it sound tinny? Look around your house for matching materials, add them to your artwork and turn the piece of music into a collage.

Concept: Emma van Noort

ACTIVITEITENPROGRAMMA

Rondom de tentoonstelling *Imagine Intuition* is er van alles te doen. Wees welkom!

Kijk voor meer informatie, tickets en een overzicht van het actuele programma op lakenhal.nl/activiteiten.

Lakenhal Laat

Je weekend begint in het museum! Kom tussen je werk en de kroeg naar het museum voor een flinke dosis inspiratie en kennis. Bezoek tijdens *Lakenhal Laat* tussen 19.00 en 22.00 de tentoonstelling en doe mee aan een verdiepend programma bestaande uit artist talks, performances en workshops. Een drankje en live muziek, geprogrammeerd in samenwerking met Gebr. de Nobel, ontbreken natuurlijk niet. Deze winter staan de kunstenaars van *Imagine Intuition* centraal in het programma.

- 11 november:** Jos Agasi & Kevin Osepa
9 december: DIKKER + OOSTRIK & Janet Vollebregt
13 januari: Bram Ellens & Lonneke Gordijn/ Studio DRIFT

Lezingenreeks

Iedereen heeft een beeld of gevoel bij intuïtie, maar wat is het nu precies? De één noemt het ons zesde zintuig, de ander een vorm van onbewuste kennis die niet in woorden kan worden gevat. Een derde omschrijft het als gevoelsmatig weten. In deze lezingenreeks, die we organiseren in samenwerking met Studium Generale, reflecteren verschillende wetenschappers op het ongrijpbare thema intuïtie.

- 15 november:** *Muziek: begrijpen zonder woorden* door Rebecca Schaefer (universitair hoofddocent Gezondheids- en Klinische Neuropsychologie, Universiteit Leiden)
27 november: *Beyond science and art – de rol van intuïtie* door Andrea Evers (hoogleraar Gezondheidspsychologie, Universiteit Leiden)
6 december: *Alle kennis begint met intuïties* door Wouter Kalf (universitair docent Ethiek en Politieke Filosofie, Universiteit Leiden)
18 december: *The Intuitive Body* door Suzan Tunca (hoofd ICK Academy & PhDArts promovenda, Universiteit Leiden)

Mindfulness X Intuïtie

Ga voor openingstijd mee op een bijzondere, zintuiglijke reis door de tentoonstelling *Imagine Intuition* en jouw binnenwereld, onder leiding van mindfulness trainer Jolien Posthumus. Kun je er niet live bij zijn? Jolien heeft ook een korte meditatie voor thuis voor je opgenomen, waarmee je je tentoonstellingservaring in alle rust kunt verwerken.

30 oktober, 4 december, 18 december, 15 januari

I'm Listening

12 & 13 november

In *I'm Listening* is pianist Marnix van der Poll toehoorder van museumbezoekers, die die middag te gast zijn. In een door Dré Wapenaar speciaal ontworpen Luisterpaviljoen luistert Marnix tijdens één-op-één gesprekken aandachtig en zonder oordeel. Hij beantwoordt ieder gesprek rechtstreeks met een muzikale improvisatie. Andere bezoekers kunnen meeluisteren via koptelefoons – alsof je bij een live podcast opname aanwezig bent.

Winter School 'Ontwikkel je intuïtie' in samenwerking met The School of Life

27, 28 & 29 december

Leer in deze 3-daagse *Winter School* van The School of Life wanneer je wel en wanneer je juist niet op je intuïtie kunt vertrouwen. En onderzoek wat je kunt doen om je intuïtie (nog) krachtiger te maken.

Voelsprietrondleiding

Elke zondag om 14.00 uur

Ervaar in de gratis *Voelsprietrondleiding* door de collectie tijd, ruimte en aandacht voor het moment zelf, waarbij we je zintuigen en je beeldingskracht prikkelen om je intuïtieve kunstbeleving te versterken.

Open Atelier

Elke zondag van 13.00 tot 16.00 uur

Elke zondag kun je zelf aan de slag in ons *Open Atelier* tijdens een gratis inloopworkshop. Onder begeleiding van professionele museumdocenten maak je vloeiende creaties met scheerschuim en ecoline. Schuif aan en ontdek je creatieve talent!

Thuisatelier

Wanneer je wilt

Heb je creatieve kriebels, maar geen idee waar te beginnen? Op ons digitale *Thuisatelier* vind je meer dan 20 inspirerende opdrachten voor thuis aan de keukentafel. Bijvoorbeeld Klank Kleuren, een intuïtieve opdracht waarin je muziek verbeeldt. Kijk voor inspiratie op lakenhal.nl/thuisatelier en op pag. 46.

PROGRAMME OF ACTIVITIES

We gladly welcome you to our programme of activities that accompanies the *Imagine Intuition* exhibition.

For more information, tickets and an overview of what's on offer, please visit lakenhal.nl/activiteiten.

Lakenhal Late

Your weekend starts here; simply drop into the museum between work and the pub, be inspired, and learn loads of good stuff! If you visit the exhibition during *Lakenhal Late* between 19.00 and 22.00, you can join an in-depth programme of artists' talks, performances and workshops. There are drinks and live music to enjoy, all in association with Leiden's pop venue Gebr. de Nobel. Our winter programme focuses on the artists of *Imagine Intuition*.

- 11 November:** Jos Agasi & Kevin Osepa
9 December: DIKKER + OOSTRIK & Janet Vollebregt
13 January: Bram Ellens & Lonneke Gordijn / Studio DRIFT

Lecture series

Intuition. The word evokes an image or a feeling in everyone, but what exactly is it? Some call it our sixth sense, others a kind of unconscious knowledge that can't be expressed in words. Others still describe it as instinctive knowing. In this lecture series, organized in association with Leiden University's Studium Generale, different scientists reflect on the enigmatic theme of intuition. All lectures are in Dutch, except for *The Intuitive Body* by Suzan Tunca, head of ICK Academy & PhD Arts student at the University of Leiden. This lecture takes place on 18 December and will be in English.

Mindfulness X Intuition

You can't force your intuition, but you can make space for it. Practising mindfulness is a beautiful way of creating such a space, especially when it happens in combination with art. Whereas in traditional mindfulness, your breathing is your anchor, you can also use art as an external source to make contact with yourself.

And so Jolien Posthumus, fully qualified trauma and neuro-sensitive mindfulness trainer and therapist in training, has recorded a short guided meditation, especially for you, which will enable you to assimilate your exhibition experience in peace and quiet after your museum visit.

I'm Listening

12 & 13 November

In *I'm Listening*, pianist Marnix van der Poll will be listening to museum visitors present in the museum that afternoon. In a Listening Pavilion especially designed by Dré Wapenaar, Marnix will be listening attentively and unreservedly in one-on-one conversations. He will directly respond to each conversation with a musical improvisation. Other visitors can listen in via headphones – as if you're really at a live podcast recording.

Open Studio

Every Sunday from 13.00 to 16.00

Every Sunday you can get to work yourself in our *Open Atelier* during a free walk-in workshop. Under the supervision of professional museum educators, you'll be making fluid creations using shaving foam and Ecoline. Join in and unleash your creative talent! creative talent!

Home Studio

Whenever you like

Caught the creative bug, but no idea where to start? For inspiration, have a look on page 46 – in the Sound Colours assignment, you're invited to imagine music.

Colofon | Credits
Imagine Intuition

Curator:
Nicole Roepers

Vormconcept | design concept:
Anton Spruit

Kunstenaars | Artists:

Jos Agasi

DIKKER + OOSTRIK ism Suzan Tunca (dramaturgie; ICK Amsterdam),
Than van Nispen (muziek; HKU),
Ivo van Dijk (muziek),
Diederik Schoorl (installatieontwerp),
VU Amsterdam Klinische Psychologie

Bram Ellens

Lonneke Gordijn / Studio Drift
ism Andrea Evers, hoogleraar
gezondheidspsychologie Universiteit
Leiden

Kevin Osepa

Janet Vollebregt

Realisatie | Realization:

Coördinatie | Coordination:
Jacowies Surie

Techniek | Technical support:
Jacco Spaargaren

Inrichtingmedewerkers |
Art technicians:
Frank van der Groen
Lean Vliegenthart
Bobby Ruigrok
Koen de Vries

Lichtontwerp | Light design:
Beersnielsen (Sjoerd van Beers)

Verzekeraar | Insurer
AON

Schoonmaak | Cleaning:
Ali Zahedi
(Ariana vastgoedonderhoud)

Teksten | Texts:

Tanja Elstgeest (voorwoord | prefase)
Nicole Roepers
Anouk Heesbeen - de Vos (p.25,47)
Resi van der Ploeg (p.45,46)
Senna Pauli (p.32)

Tekstredactie:
Marloes van Dommele

Kunstenaarsportretten |
Artist portraits:

Koen Suidgeest

Coverbeeld | Cover:
Jos Agasi (photo: Koen Suidgeest)

Campagne beeld | Campagne Image:
DIKKER + OOSTRIK

Illustraties | Illustrations:
Poekie Cuppens

Engelse vertaling |
English translation:

Cis van Heertum
Agnes de Wit

Mindfulness app :
Jolien Postumus

Educatie & Publieksprogramma |
Education & Public programme:

Anouk Heesbeen – de Vos
Resi van der Ploeg
Esther Bos

in samenwerking met |
in association with:
Studium Generale Universiteit Leiden
Gebr. De Nobel
Laure van den Hout
Jolien Posthumus
The School of Life
Crazy Initiatives
KABK Den Haag
Dadakademia

Publiciteit/Marcom |
Press office/Marcom:

Selma van der Meijs
Harriot Voncken
Yasmin Wegman

Fondsenwerving | Fundraising:
Tara Lem

Rondleiders/museumdocenten |
Guides/museum educators

Vrijwilligers | volunteers

Beveiligingsmedewerkers/kassa |
Security/deskoffice

Team Events:

Jesse Budel
Susanne Wolzak
Merijn de Groot

Museum De Lakenhal bedankt |
acknowledges:
ICK Dans Amsterdam
Circulair Warenhuis
de Volkskrant
Wieteke van Zeil
Cecile Koekkoek
Studio Moio
Lorentzcenter
European City of Science Leiden 2022
Andrea Evers
Liesbeth van Vliet

Anton Spruit bedankt |
acknowledges:
America digitaal druk
Pronkproductions
Puntgaaf Drukwerk
Rodi Media
Beuk Kunst & Constructie
Stagetextiel
Verver Reclame
Zonjee stokkenfabriek

Bram Ellens bedankt | acknowledges:
Creative Robotics -
Rick van Dugteren
Rock designer en sculptor -
Ids Timerije
mentor Gabriel Lester

DIKKER + OOSTRIK bedanken |
acknowledge:
Stimuleringsfonds Creatieve
Industrie
Stichting Niemeijer Fonds
NWO-Nederlandse Organisatie voor
Wetenschappelijk Onderzoek
ICK Dans Amsterdam
Buitenplaats Doornburgh

Kevin Osepa bedankt |
acknowledges:
Mirelle van Tulder (beeldonderzoek
archiefbeelden)
Suzette Martina (mama)
Taïs Zimmerman (zusje)
Brenda Martina (tante)
Valentino Angela
Eve Dijkman

Jos Agasi bedankt | acknowledges:
Anika van de Wijngaard
Lucas de Man (Biobased Creations)
Samira Boon (Studio Samira Boon)
Jalila Essäïdi (BioArt Lab)
Sjors van Trier (BioArt Lab)
Charlotte Krijger (YaYa Kombucha)

Lonneke Gordijn bedankt |
acknowledges:
Studio Drift
Baiba Soma
Andreas Bütler
Jurjen Helwegen (JUR)

Janet Vollebregt bedankt |
acknowledges:
Circulair Warenhuis
Heemskerk Metaalbewerking
Sara Vignali

Imagine Intuition werd mede mogelijk gemaakt door |
made possible by:

MUSEUM DE LAKENHAL

stichting
stokroos

LEIDEN
stadvanontdekkingen

Universiteit
Leiden

European
City of Science
Leiden2022

14 oktober 2022 - 15 januari 2023